popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Haziran 2006 Sayı 70 5,00 YTL

'Refah Faciası' yeniden gündemde

Kuklanın ustası 'İbiş'i anlatıyor

Genetiğin öncüsü: Rahip Mendel

Anadolu'ya göç: '93 muhacirleri

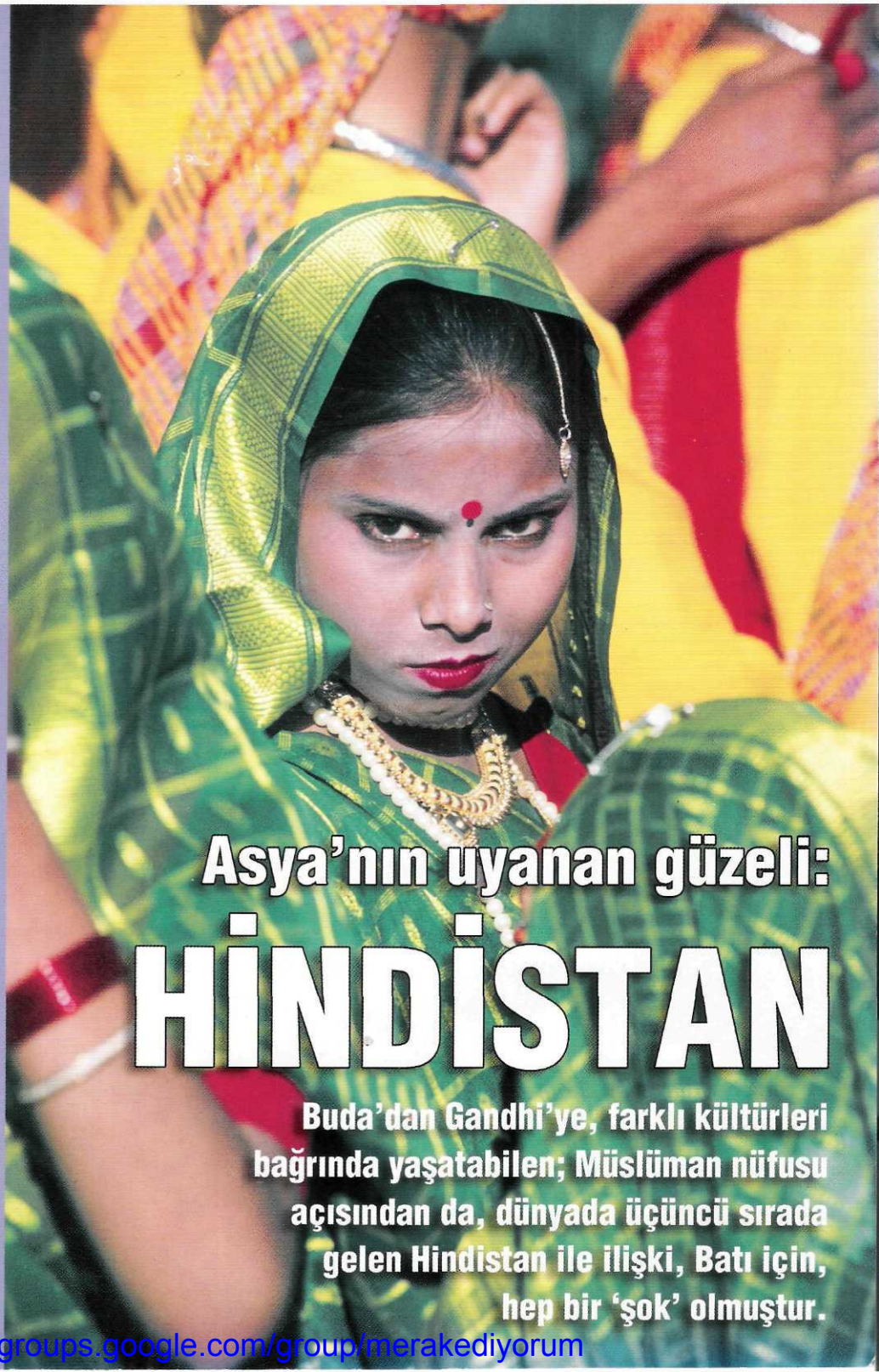
Gazi Koşusu 80 yaşında

Bir Osmanlı şenliği: Kabak oyunu

Kablosuz iletişim nasıl başladı?

'On Soruda' timar sistemi

Asya'nın uyanan güzeli:
HİNDİSTAN

Buda'dan Gandhi'ye, farklı kültürleri bağrında yaşatabilen; Müslüman nüfusu açısından da, dünyada üçüncü sırada gelen Hindistan ile ilişki, Batı için, hep bir 'şok' olmuştur.

DÜNYA
212323 06/06
ISSN 1302-6577
9 771302 657001

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Hindistan, 21. Yüzyıl'a nasıl hazırlandı?

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Geçenlerde Hurşit Güneş yazıyordu (5 Mayıs 2006, Milliyet), "Asya'nın uyanan devi, sadece Çin değil..." diye. Evet, biz de geçen ay Çin'i kapak ve dosya konumuz yaparken, bu ay da, Hurşit Güneş'in dikkat çektiği gibi, Asya'nın ikinci uyanan devini, Hindistan'ı gündeme getirdik...

Daha doğrusu, zaten gündemde olan Hindistan'ı, yine kapsamlı bir dosya çerçevesinde, kapağımıza taşıdık...

Hurşit Güneş'in de vurguladığı gibi, "Çok yüksek bir büyüme hızı yakalayan bu ülkenin elbette malî sorunları yok değil. Yüksek kamu açığı, katı emek piyasası ve malî sistemdeki yetersizlikler bunların başlıcaları..." Ama Hindistan, yapısal reformlarını gerçekleştiriyor ve de en önemlisi, nüfusunun eğitim düzeyini yükseltiyor. Ekonomik olarak olmasa da, sosyal ve kültürel olarak, Hindistan "dünyaya çok açık"...

Ve bizce en önemlisi, bütün bunları sağlayan yani eğitim düzeyi ve dünyaya açıklığı ile öne çıkan bir 'orta sınıf' sahibi Hindistan... İşte 1990'lardan bu yana da, bazı başka ülkelerdeki gibi, törpülene törpülene yok edilmeye çalışılan değil, sosyal politikalarla öne çıkartılan bir 'orta sınıf', Hindistan'ı bilgi teknolojileri üretebilecek bir seviyeye yükseltti.

Tabii bütün bunlar, 1990'dan sonra öyle hemen bir sihirli değnek ile ya da 'güçlü bir iktidarın' icraatlarıyla olmadı!.. Tarihî bir arka planı var gelişmelerin...

İşte biz de, bu noktalara ve bir de, Batı çarpıtması şu ünlü 'Hint-Moğol İmparatorluğu' yakıştırmasına değindik:

Batılı kaynakların genellikle 'Hint-Moğol İmparatorluğu' diye tanımladıkları Hint-Türk İmparatorluğu, 16 ve 17. Yüzyıl boyunca, bugünkü Hindistan'ın kuzey bölümlerinin çoğunu, güney bölgelerinin bir kısmını ve günümüz Pakistan'ını oluşturan toprakları, tek bir devlet içinde birleştirmiştir...

Kurtuluş Savaşı yıllarında, Hint Müslümanlarının Ankara Hükümeti'ne gösterdikleri yakınlığı ve işbirliğini yad etmeyi de ihmal etmedik!..

> Hindistan'ı bilgi teknolojileri üretebilecek bir seviyeye yükselten, sosyal politikalarla öne çıkartılan 'orta sınıf' oldu.

Hindistan dosyamızın bir bölümünü de, Mahatma Gandhi'ye ayırdık: 1931'de Londra'da düzenlenen 'Yuvarlak Masa Konferansı'nın ikincisine davetli olarak katılan ve hem Hindistan'ın hem de Türkiye'nin çok yakından tanıdığı Churchill'in, "asi bir fakire dönüşen Londra eğitimli bu eski avukat bozuntusunun İmparatorluk temsilcisiyle eşit koşullarda görüşmek üzere, yarı çıplak vaziyette, Genel Valilik basamaklarını çıkarken sergilediği aşağılayıcı ve iğrenç görüntü" diye, karşısında isyana (!) kapıldığı Gandhi'yi anlattık sizlere.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

http://groups.google.com/group/merakediyorum

İçindekiler

Haziran 2006

KAPAK

KAPAK: HİNTLİ KADINLAR (ABC AJANSI)

38 Hindistan

Buda'dan Gandhi'ye, farklı kültürleri bağrında yaşatabilen; Müslüman nüfusu açısından da, dünyada üçüncü sırada gelen Hindistan ile ilişki, Batı için, hep bir 'şok' olmuştur...

M. Tanju Akad / Mine Haksal

4 Editörden

6 Basında Bu Ay
Vahdettin Engin

8 Geçen Ay
Sebahat Bağbars

14 İnteraktif Kürsü

20 On Soruda: Timar sistemi
Erhan Afyoncu

26 Osmanlı şenliği: Kabak oyunu
Mutlu Özgen

54 'Refah Faciası' yeni iddialarla yeniden gündemde...
Ertan Ünal

66 Gazi Koşusu 80 yaşında
Eser Tutel

72 Ustası, kukla 'İbiş'i anlatıyor
Beste Önkol

76 Portre: Prof. Dr. Kafesoğlu
Fahameddin Başar

82 Bilim Tarihi: Genetiğin doğuşu
Fatih Toptan

86 Teknoloji: Kablosuz iletişim
Fatih Toptan

90 Kırkambar: Sultanahmet Camii
Feza Kürkçüoğlu

92 Kitap
Lütfü Tınç

94 Dergilerden
Lale Uçan

96 Ajanda
Erkan Ildız

102 Televizyon
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

DİZİ: ANADOLU'YA GÖÇ / 2

32 'Doksan Üç Harbi'nin muhacirleri

1877-78 bozgunu sonrasında, Balkanlar'dan İstanbul'a ve Doğu'dan da Anadolu'nun iç bölgelerine, milyonlarla hesaplanan bir göç dalgası başlar... Avrupa'da, özellikle Fransız basınında yürütülen kampanyalar, Müslüman Türkleri bu göçe zorlamada, etkili olmuştur.

Orhan Koloğlu

popüler tarih

Yıl: 7 Sayı: 2006/70 Haziran 2006

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT

İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Haber Merkezi
SEBAHAT BAĞBARS

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
A. MERAL BAŞAR

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
YÜCEL DEMİREL • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • CÜNEYT KORYÜREK
İLBER ORTAYLI • SAMİ ÖNAL
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR • ABC AJANSI
GÖRKEM KÜRKÇÜOĞLU • ALİ ÖZUYAR
HAKAN BİNGÖL

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

DÜNYA Yayıncılık

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 42
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DPP A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Vahdettin Engin

100 yıl önce

Şişli'ye yıldırım düştü

Önceki günkü fırtına gerek şehirde gerekse civar bölgelerde hasara sebep oldu. Fırtına sırasında Sen Jorj Hastanesi, Cibali'deki Üsküblü camii ve ahşap bir eve yıldırım düştü; binaları hasar gördü. Bir başka yıldırım, Şişli'de, Ermeni Mezarlığı'ndaki servi ağacına düştüğü gibi, Kasımpaşa'da yıldırım sebebiyle ahşap bir ev de tamamen yandı.

(Le Moniteur Oriental, 2 Haziran 1906)

Tanzim satış yerleri

Şehremaneti et fiyatlarının yükselmesinin önüne geçebilmek amacıyla bir dizi karar aldı. Tanzim yerlerinde ucuz et satışı da başlatılacak. Tanzim satışlarının yapılacağı yerler; Okmeydanı, Uzunçayır, Yenibahçe, Üsküdar, Ahırkapı ve Kadıköy.

(Le Moniteur Oriental, 19 Haziran 1906)

Hereke fabrikasına işçi kızlar

Hereke fabrikası uzun yıllardır sürdürdüğü üretimini başarı ile devam ettiriyor. Yakın zamanda fabrikaya 200'den fazla genç kız, işçi olarak alınacak. Bunlar fabrikanın değişik departmanlarında çalışacaklar ve ücretlerini aylık olarak alacaklar.

(Le Moniteur Oriental, 13 Haziran 1906)

75 yıl önce: 4 Haziran 1931

Okka ile satılan kıymetli evraklar

Son Posta, 4 Haziran 1931 tarihli nüshasında, gazetenin yazarlarından İbrahim Bey'in ağzından, hurda kağıt fiyatına Bulgaristan'a satılan Maliye evrak hazinesinin, Sultanahmet'teki Maliye binasından, Sirkeci İstasyonu'na nasıl nakledildiğinin öyküsünü aktarır.

Son günlerin en önemli konularından biri, paçavra fiyatına Bulgaristan'a satılan 50 bin okkalık tarihî vesikalar meselesidir.

Son Posta muharriri İbrahim Bey, bütün memleketi, devleti, milleti, ilim alemini şiddetle alakadar eden bu büyük hatayı ve faciayı nasıl ortaya çıkardığını şöyle anlatmaktadır:

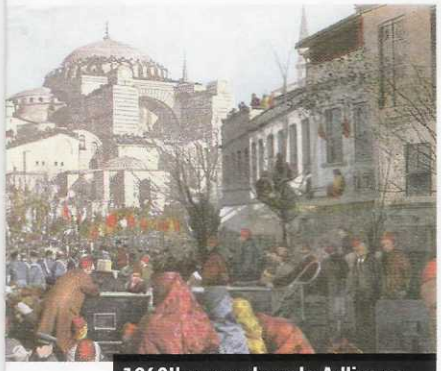
"Mayıs'ın 12. Salı günü, Sultanahmet'teki Maliye evrak hazinesinin önünde, 25-30 kadar araba sıralanmış, kapının önüne büyük bir baskül konmuş, birtakım çemberlenmiş kağıtlar tartılıyor ve hamallarla bu arabalara konularak Sirkeci İstasyonu'na taşınıyordu."

"Bu taşıma sırasında, bunlardan birçokları da, sokaklara dökülüp saçılıyordu. Bu binanın önünden, Sultanahmet tramvay mevkiine kadar olan yol, birçok vesikalarla dolmuş ve örtülmüştü."

İtalyan mimar Gaspare Fossati'nin 1848'de inşaatına başladığı Darülfünûn (Üniversite) binası, 1863'te açılacak ancak bu dönem uzun sürmeyecek ve bina 1864'te Maliye Nezareti'ne tahsis edilecekti.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

1860'ların sonlarında Adliye ve Efkaf nezaretleri olarak da kullanılan bina, 1876'da Meclis-i Mebusan ve Ayan binası *[üstte]*, Cumhuriyet döneminde de 'İstanbul Adliye Sarayı' olacaktı.

Yerdeki kağıtları inceleyen muharrir İbrahim Bey, vaziyetin ciddiyetini anlayarak kağıtların tartılmasına nezaret eden görevliye müracaat edip içeri girmiş ve şu manzara ile karşılaşmıştır:

"Uzun koridor harman halinde dökülmüş kağıtlarla dolu idi. Çemberleniyorlardı. Arkada yüzlerce torba kağıt yığılmıştı. O suretle ki, içeri girmek mümkün değildi. Bu kısımda tasnif edilmiş birçok kıymetli vesikalar, defterler göze çarpıyordu."

"Burasını gözden geçirdikten sonra, sıra aşağı kata geldi. Buradan lalettayin aldığım kağıtların içinde, altın yaldızlı mecmua parçaları, Silistre, Varna, Tuna vilayetlerine ait kalelerin tamirine, zeamet, tımar vesikalarına, ulufenamelere, mutfak masraflarına, vakıflara ait birçok tarihî mülknamelere rastlamak mümkündü."

"Bu gördüklerimi Tarih Encümeni azasından Muallim Cevdet Bey'e anlattım."

"Cevdet Bey, hemen faaliyete geçerek sokak çocuklarından 12 kadar vesika toplamış. Bunun için 20 kuruş vermiş. Bu vesikalardan bazıları şunlardır: Hicrî 1096, 1099, 1101 senelerindeki Viyana seferlerine ait ordunun masraf defterleri; İstanbul'u fetheden ordunun kumandanlarından Gazi Davud Paşa'nın imaretine ait bir vesika; Gazi Mihal evladına ait Plevne'de bir köy tapusu; Niş Kalesi'nde yerli süvari ve piyade teşkilatına ait bir vesika; meşhur şair Şeyh Galib'in evladına III. Sultan Selim tarafından verilmiş bir ferman."

Cevdet Bey'in mesele ile ilgili yorumu şöyledir: "Bu gibi vesikalar satılırken her medenî memlekette tek bir usul vardır. Müze, tarih cemiyetleri encümenleri iş başına çağrılır, tetkik yaptırılır ve bir karar verilir. Bizde böyle yapılmamıştır. Bu emri Maliye Vekaleti Levazım Şubesi vermiştir ve mesuliyet onlara aittir. Asırlardan beri saklanan bu vesikaların bugün satılması iktisadî bir zaruret miydi?"

45 Cumhuriyet
Adliye Sarayı dün gece tamamen yandı
Bu müthiş yangında Adliyenin evrakı da kül oldu
Hasile, 8,40 ta başladı, gece yarısı bitti
Fırtına bütün şiddetile tekrar başladı
Hariciye Vekilimizin mühim beyanatı

Cumhuriyet döneminde de kısa bir süre Maliye'ye verilen bina, daha sonra İstanbul'un Adliye Sarayı olacak ve 3 Aralık 1933'te de feci bir yangın geçirecekti *[solda; 4 Aralık 1933 tarihli Cumhuriyet'te]*.

Demiryolları Kanunu devrede

Meclis'in dünkü toplantısında Demiryolları ve Limanlar Umum Müdürlüğü'ne tahsisat verilmesi hakkındaki layiha müzakere edildi. Bu layiha, Demiryollar İdaresi'ni biri 'İşletme' diğeri 'İnşaat' olmak üzere, iki kısma ayırıyor.

(Son Posta, 3 Haziran 1931)

Başvekil taksiye bindi!

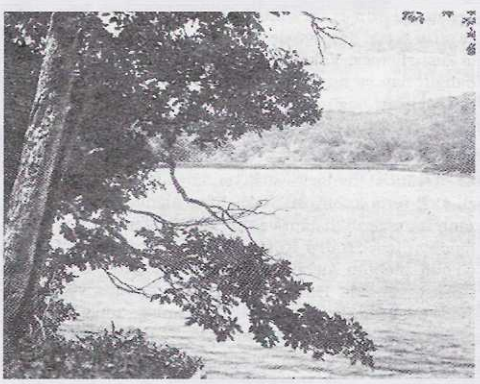
Evvelki akşamki vekiller toplantısında, bütçede tasarruf yapabilmek için, vekillere ait otomobillerin kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu suretle meydana gelen tasarruf, 30-40 bin lira tutmaktadır...) Dünkü toplantıya, Başvekil taksi ile; vekiller ise, yaya olarak gelmişlerdir.

(Son Posta, 17 Haziran 1931)

Terkos Su Şirketi

Terkos Su Şirketi hakkında bugünlerde bir karar verilecektir. Yetkililerin ifadelerine göre, şirketin satın alınması gün meselesidir. Satın alma için, vekiller heyetinin karar vermesi lâzımdır. Bu kararın şirkete tebliğinden bir sene sonra, tesisat belediyeye geçecektir. Bugün su şebekesi harap bir haldedir. Tesisatın ihtiyaca kifayet edecek bir dereceyi bulabilmesi için iki, üç milyon lira sarf etmek ve üç dört senelik zaman lazımdır. Bu iş, İstanbul Belediyesi'nin eline bırakılamaz.

(Son Posta, 9 Haziran 1931)

http://groups.google.com/group/merakediyorum

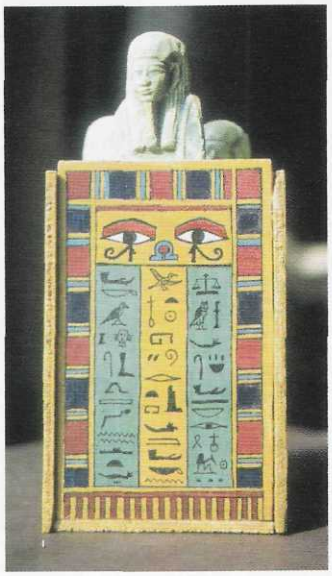
merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Sebahat Bağbars
sebahat.bagbars@dunya.com

Sergi ve söyleşilerle...

Eski Mısır'dan günümüz Kahire'sine

Mısır tarihi araştırmalarıyla tanınan tercüman-rehber ve koleksiyoncu Turgay Tuna'nın Mayıs'ta başlayan "Antik Mısır'dan Esintiler" adlı etkinlikleri, Haziran ayında da meraklılarıyla buluşacak.

"Antik Mısır'dan Esintiler" sergisinin açılış kokteylinde; Tayfun Kartal, Buğra Köse, Turgay Tuna, Mısır'ın İstanbul Başkonsolosu Ashraf Aboul Seoud, Ceyhan Çağlak ve Cem Şirin [üstte]. Turgay Tuna'nın "Ahlan ve Sahlan Kahire" adlı kitabının kapağı [sağda].

Tercüman-rehberlik çalışmalarının yanı sıra, Mısır tarihi alanında araştırmalar yapan Turgay Tuna, geçen ay boyunca İstanbul'da, "Antik Mısır'dan Esintiler" adı altında bir dizi etkinlik düzenledi.

Etkinliğin ilk adımı olan sergi açılışı, 5 Mayıs 2006'da Town Center Bakırköy Alışveriş Merkezi'nde, Mısır Arap Cumhuriyeti Büyükelçisi, Omar Metwally'nin katılımıyla yapıldı.

Farklı tasarımı ve dekorlarıyla da ilgi çeken sergide, Turgay Tuna'nın Eski Mısır koleksiyonunda yer alan obje ve fotoğrafları sergilendi. Ziyaretçilerin yoğun ilgi gösterdikleri etkinliğin ikinci adımı ise, ilki 13 Mayıs 2006'da gerçekleştirilen 'Gördüğüm Mısır' adlı söyleşiydi.

Kendi objektifinden dialarla desteklediği bu söyleşi sonrasında Turgay Tuna, MB Yayınevi'nin 'Dünya Kentleri' dizisinde yayımlanan "Ahlan ve Sahlan Kahire" adlı kitabını imzaladı.

21 Mayıs'ta noktalanan bu etkinlik, 24 Mayıs'ta Anadolu Yakası'na taşındı ve Maltepe Carrefour'da ziyaretçileriyle buluştu.

"Antik Mısır'dan Esintiler" etkinliği, Haziran 2006'da da, Beylikdüzü Migros'ta, Ekim ayında ise, Metrocity'de meraklılarıyla buluşacak...

Biz de Turgay Tuna ile, hem "Antik Mısır'dan Esintiler" sergisini hem de "Ahlan ve Sahlan Kahire" adlı son kitabını konuştuk.

➤ *Bir araştırmacı olarak, Mısır'ın tarihine yolculuğunuz nasıl başladı?*

Ben 1980-86 yılları arasında, Mısır'da bulundum. Bir araştırmacı olarak Mısır tarihi tutkunluğum da, o zaman başladı ve çok yönlü bir şekilde de devam ediyor.

➤ *"Antik Mısır'dan Esintiler" isimli sergi fikrini, eşiniz Josie Tuna ile beraber hayata*

http://groups.google.com/group/merakediyorum

geçirmişsiniz. Bu süreç nasıl gelişti?

Bu sürecin geçmişi çok eski... Biz yıllardan beri Eski Mısır üzerine birçok sergi hazırladık ve açtık. Ama ilk olarak, 1984 ve 1987 yıllarında, Yapı ve Kredi'nin Kâzım Taşkent Sanat Galerisi'nde iki büyük sergi açtım.

Bu son sergide ise, eşim yalnızca davetiyeleri ve sergilenmekte olan papirüsleri resimleyip hazırladı.

➤ *Serginin hazırlık sürecinden ve amacından bahseder misiniz?*

Sergi iki-üç aylık bir çalışmayla hazırlandı. Dekorların büyük kısmı Mısır'dan getirildi. Serginin misyonu ise, şöyle özetlenebilir: Son yıllarda çok büyük bir ilgi alanı oluşturan Eski Mısır'ı İstanbullulara sunmak. Bu sergide ayrıca, İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin özel izniyle antik Mısır objeleri de sergileniyor.

➤ *Sergi dışında bir de dia gösterisi düzenlediniz. Ve katılımcılar sizin objektifinizden Mısır'ı görme şansı buldular... Organizasyona ilgi nasıldı?*

Çok, çok güzeldi... Evet, sergi ile söyleşiye eski ve günümüzdeki Mısır'ı merak edenler, fotoğraf tutkunları geldi. Gelenlerin içinde epey de akademisyen vardı. Sergideki antik objeler, dekorların içinde yer alan canlı deve ve devecisi de, çok büyük bir ilgi odağı oluşturdu.

"Antik Mısır'dan Esintiler" adlı sergide, özgün koleksiyon parçalarının yanı sıra [en solda; küçük Uşabti kutusu], farklı dekor tasarımları da dikkat çekiyor [solda].

➤ *Söyleşi sonrası, 2005 sonlarında MB Yayınları'ndan çıkan "Ahlan ve Sahlan Kahire" isimli kitabınızı da imzaladınız... Kitaptan kısaca bahsedebilir misiniz?*

Kitabımda, geçmişten günümüze Kahire'yi anlatıyorum. Bu kitapta, firavunların Mısır'ının dışında, Osmanlı dönemi Mısır'ı ve bugünkü Mısır da var.

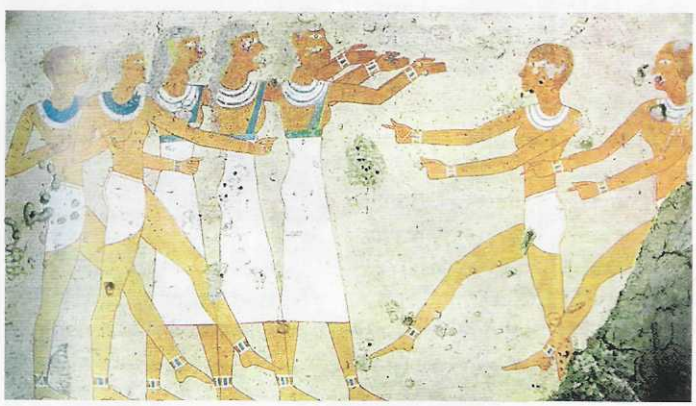
Kitapta, Mustafa Kemal Atatürk'ün pek bilinmeyen bir Kahire anısı ve Üsküdar doğumlu diş doktoru Kahireli Papazyan'ın bir hatırası da yer alıyor.

Sayfalar arasında, kendinizi bir anda, Kahire'deki bir dükkândan çıkmış ve Beyoğlu'nda ya da Paris'teki bir sokakta bulabilirsiniz... Neyzen Tevfik'ten, Reşat Nuri Güntekin'e kadar birçok önemli anıyı barındırıyor "Ahlan ve Sahlan Kahire".

➤ *Mısır konusunda ya da farklı bir konuda hayata geçirmeyi düşündüğünüz başka projeleriniz var mı?*

Elbette; ancak bugüne kadar da, birçok farklı sergi gerçekleştirdim. Ben, İstanbul Collection Club'ın kurucu üyelerindenim ve bir koleksiyonerim.

Son iki ay içinde, Bakırköy Yunus Emre Sanat ve Kültür

Bir Mısır duvar resminden detay: 'Dans eden kızlar' [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Merkezi'nde "Bir Zamanlar Bakırköy" adı altında eski fotoğraflardan oluşan bir sergi, '23 Nisan Haftası' etkinlikleri çerçevesinde de, açılışını Atatürk'ün manevi kızı Ülkü Adatepe'nin yaptığı "Atatürk'ün Ülküsü" isimli sergiyi düzenledim.

Yine '23 Nisan Haftası' içinde, Uluslararası Engelli Çocuklar Festivali'nde, Feshane'de, bir başka koleksiyoner arkadaşım Cumhur Sönmez ile birlikte, 'Eski Oyuncaklar' sergisini gerçekleştirdim...

"Antik Mısır'dan Esintiler" sergisinde yer alan dekor tasarımlarından biri [üstte]. Sergide yer alan bir Eski Mısır deseninde, mezarların ve mumyaların koruyucu tanrısı Anubis [sağda].

Santral İstanbul'da

Müzecilik konferansı

Kasım 2006'da kapılarını sanatsever ve meraklılara açmaya hazırlanan Santral İstanbul, konferanslar dizisini sürdürüyor.

Guggenheim Müzesi eski direktörü Thomas Messer ile başlayan konferanslar, Nisan ayında Marsilya'daki kentsel dönüşüm projesi La Friche la Belle de Mai'nin kurucularından Ferdinand Richard ile devam etti.

Donald Hyslop

Mayıs ayındaki konuk ise, Tate Modern Toplumsal Ortaklıklar ve Dönüşüm Bölümü Başkanı Donald Hyslop idi.

British Council'ın desteğiyle, 26 Mayıs Cuma günü 18.30'da İstanbul Bilgi Üniversitesi'nin Dolapdere Kampüsü'nde gerçekleştirilen "Toplumsal Misyon Ve Müzeler: Tate Modern Örneği" başlıklı konferansta, Hyslop, kentin sorunlu bölgesi olarak görülmeye başlanmış Bankside bölgesinde yürütülen ve başarıya ulaşan 'yeniden yapılanma' çalışmalarını ve müzelerin sosyal misyonu konusundaki deneyimlerini aktardı.

Halk Bankası Koleksiyonu

Geçmişin ustaları

Halk Bankası 68. kuruluş yıldönümünde Ankara'da, 1800'lerden günümüz sanatçılarına uzanan geniş bir retrospektif resim sergisi gerçekleştirdi.

Yaklaşık 900 yapıtın yer aldığı Halk Bankası Resim Koleksiyonu'nda bulunan 145 yapıt, Halk Bankası'nın kuruluş günü olan 24 Mayıs'ta, Ankara Resim ve Heykel Müzesi'nde açılan "1800'lerden Günümüze Zamanın Belleği" adlı sergide yer aldı.

Eserleri sergilenen ressamlar arasında, Süleyman Seyit, Halil Paşa, Hoca Ali Rıza, Osman Asaf, Üsküdarlı Cevat, Şevket Dağ, Mehmet Ali Laga, Hikmet Onat, İbrahim Çallı gibi ustalar var.

Sergide yer alan bir 'Halil Paşa'.

Ayrıca, 6 Haziran'a kadar izlenebilecek sergide, Mahmut Cuda ya da Fikret Otyam gibi kimi yakın dönem sanatçılarının tabloları da yer alıyor.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

Osmanlı Bankası Müzesi'nde

Hayat tarzı kesitleri

Osmanlı Bankası Müzesi'nde 10 Mayıs'ta açılan "Aradığınız kişiye şu anda ulaşılamıyor / Türkiye'de Hayat Tarzı Temsilleri 1980-2005" adlı sergi 17 Eylül'e kadar sürecek. Küratörlüğünü Meltem Ahıska ve Zafer Yenal'ın yaptıkları serginin tasarım konsepti, Bülent Erkmen'e ait. Serginin amacı, ziyaretçilere toplumun 1980'lerden 2005'e kadar yaşadığı 'dönüşümü' anlatabilmek.

Antik sanatta stilizasyon

'Hitit Rüzgârı'

Erdinç Bakla

Erdinç Bakla, sanat yaşamının 48. yılında, 'Hitit Rüzgârı' adlı sergisini İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin Assos Salonu'nda açtı. Mayıs ayı sonuna kadar süren sergi, Hitit sanatının, günümüz anlayışı ile, farklı form ve malzemelerle yeniden yorumlandığı yapıtlar içeriyordu.

Sergide yer alan 35 parça heykel; mermer, plexiglas, fiberglas ve bronz kullanılarak farklı tekniklerle şekillendirilmişti.

Ayrıca sergide, yine Hitit sanatından esinlenilerek stilize edilmiş yemek ve çay takımı tasarımları da yer aldı.

Erdinç Bakla'nın bu ilginç sergisinin ardından planladığı ikinci heykel ve endüstriyel tasarım sergisi, 'Truva Rüzgârı' adını taşıyor ve Kasım ayında yine İstanbul Arkeoloji Müzeleri salonlarında yer alacak.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Sait Faik etkinlikleri

100'üncü yaş günü

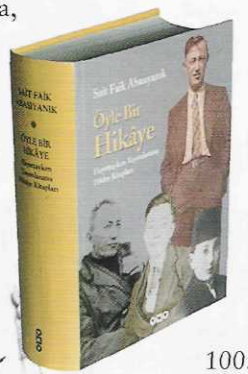

42. Sait Faik Hikâye Ödülü'nün sahibi Refik Algan ödülünü, yazarın ölüm yıldönümü olan 11 Mayıs'ta yapılan bir törenle, Sait Faik Hikâye Ödülü'nün jüri başkanı Doğan Hızlan'dan aldı [sağda].

Türkiye'de öykücülüğün en önemli isimlerinden Sait Faik (Abasıyanık), doğumunun 100. yılında, çeşitli etkinliklerle anıldı.

9 Mayıs 2006'da Yapı Kredi Sanat Merkezi Sermet Çifter Salonu'nda gerçekleştirilen 'Sait Faik 100 Yaşında' söyleşisi kapsamında, yazar İhsan Devrim, yakından tanıdığı Sait Faik'i anlattı. Sunuculuğunu Sevengül Sönmez'in üstlendiği söyleşi sonrasında ise, yazarın anısına hazırlanmış bir belgesel film izlendi.

Darüşşafaka Cemiyeti ve Yapı Kredi Yayınları tarafından düzenlenen 42. Sait Faik Hikâye Ödülü'nün sahibi ise bu yıl, 'Saat Kulesi, Kısa Metinler ve Hikâyeler' adlı kitabıyla Refik Algan oldu.

Yapı Kredi Yayınları'nın 'Kitaplık' adlı edebiyat dergisi de, 94. sayısının kapağına, hazırladığı 'Sait Faik Dosyası'nı taşıdı. Yapı Kredi Yayınları ayrıca, yazarın 100. yaşı için 'Öyle Bir Hikâye' adlı 893 sayfalık özel bir kitap hazırladı. Editörlüğünü Onca Tapınç Uğurlu ve Sevengül Sönmez'in üstlendiği kitap, yazarın hayattayken yayımlanmış tüm öykülerini içeriyor.

Ara Güler'in objektifinden Sait Faik [altta].

Bu arada, Ada Dostları Derneği, Adalar Belediye Başkanlığı, Türkiye Yazarlar Sendikası ve Darüşşafaka Derneği'nin ortaklaşa imza attıkları 100. yaş etkinlikleri ise, sırasıyla şunlardı:

11 Mayıs 2006' da Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirilen sergide katılımcılar; Sait Faik'e ilişkin resim, karikatür, makalelerle yazar hakkında kaleme alınmış kitapları bir arada görme imkânı buldular.

Klavsenist Leyla Pınar'ın solo konserinin ardından, tiyatro oyuncusu Cem Özer ve Gülsen Tuncer, bu etkinlikte, Sait Faik'in şiir ve öykülerini de seslendirdiler.

14 Mayıs 2006'da ise, Burgazada Su Sporları Kulübü'nde, Prof. Talat Sait Halman, Prof. Yücel Aşkın, eğitimci Perihan Ergun ve Ahmet Miskioğlu'nun konuşmacı olarak katıldıkları 'Evrensel Öykücümüz' adlı bir panel düzenlendi.

Usta öykücünün yapıtlarının ve yazın yaşamının tartışıldığı panelin ardından, Kalpazankaya Kır Gazinosu'nda, Kalpazankaya Anma Toplantısı'nın 28'incisi düzenlendi.

Bu etkinlikte de, Truva Halk Oyunları Araştırma Derneği'nden Ozan Karani'nin türküleri dinlendi.

Kalpazankaya'da ikinci bir etkinlik ise, 19 Mayıs 2006'da gerçekleştirildi: İki yıl önce yitirdiğimiz yazar, eleştirmen ve 'öğretmen' Vedat Günyol'un; öğrencileri ve arkadaşlarıyla 35 yıl boyunca piknik toplantısı yaptığı Kalpazankaya'da, Günyol ve 100 yaşındaki Sait Faik birlikte anıldılar.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Sadberk Hanım Müzesi'nde

Kilise gümüşleri

İstanbul'da, Büyükdere'deki Sadberk Hanım Müzesi'nde, Sevgi Gönül'ün ölümünden sonra müze koleksiyonuna katılan Osmanlı İstanbul'una ait kilise gümüşleri, 16 Nisan'dan itibaren sergilenmeye başlandı.

Temmuz başına kadar sürecek olan sergi tam olarak, "Parıldayan Hatıralar / Sevgi Gönül Koleksiyonlarından Osmanlı İstanbul'una Ait Kilise Gümüşleri" adını taşıyor.

Sergide, İstanbul'daki atölyelerde imâl edilmiş ve Osmanlı İstanbul'unun kozmopolit yapısını, sanatsal zevkini yansıtan 90 adet eser yer alıyor.

Çoğunluğu gümüş olan bu eserler arasında, ayinlerde kullanılan ekmek kutuları, vaftiz ve suların kutsanmasında kullanılan kaplar, farklı ibadet eşyaları, aydınlatma gereçleri, piskopos asaları ve cüppeler göze çarpıyor.

Belgesel film

Behice Boran'ı anlattılar

'Bağımsız bir sinema kolektifi' oluşturduklarını öne süren 'SineGöz Film Atölyesi', Aziz Nesin'le başlattığı aydın portrelerini, geçen ay gösterime giren 'Behice Boran: Tek Başına Bir Koro' isimli belgesel ile sürdürdü.

Bir dönem Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) başkanlığını da üstlenmiş olan Behice Boran'ı, akademisyen ve sosyalist örgütçü yönleriyle aktaran belgeselde, kendileriyle söyleşiler yapılan isimlerden bazıları şöyle sıralanıyor: Sıdıka Su, Fatma Başaran, Mübeccel Kıray, Meliha Boratav, Nihat Sargın, Sadun Aren, Tarık Ziya Ekinci, Alp Selek, Yalçın Cerit, Osman Sakalsız, Metin Çulhaoğlu, Nurten Arıcan, Ersin Salman, Bekir Yenigün, Mihri Belli, Sevim Belli, Nabi Yağcı, Gökhan Atılgan, Aydın Engin...

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

FRANSIZ BAHARI 2006

Mayıs'ta tiyatro vardı, Haziran'da ise müzik...

Sadece İstanbul'da değil, bütün Türkiye'de bir kültür sezonu olarak yaşanmaya başlanan 'Fransız Baharı 2006' etkinlerine, Mayıs boyunca tiyatro damgasını vurdu, Haziran'da ise müzik öne geçecek.

Fransız Baharı, ikinci ayını da geride bıraktı. Nisan'daki film şölenlerinin ardından, Mayıs'ta tiyatro vardı. 15. Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali ve 4. Uluslararası Tiyatro Olimpiyatları boyunca sahnelenen oyunlar, Fransız Baharı'na damgasını vurdu.

Haziran ise, müzik ağırlıklı geçecek. Akdeniz ve caz müziklerinin kesişmesi sayılabilecek Didier Labbé Quartet, 19 Haziran'da İstanbul Fransız Kültür Merkezi'nde, 20.30'daki konseriyle müzikseverlere ilginç esintiler sunacak.

1996'da Toulouse'da kurulan ve kompozitör, saksofonist Didier Labbé etrafında örgütlenmiş olan 'Didier Labbé Quartet', caz, klasik ve rock gibi farklı ufuklardan gelen, ancak Akdeniz müziği için aynı tutkuyu paylaşan dört müzisyenin çabalarıyla doğmuş...

'Art Florissants' Topluluğu [sağ üstte] ve Didier Labbé Quartet [altta].

Topluluk, İstanbul'dan sonra, 21 Haziran'da da Ankara'da, Kuğulu Park'ta çalacak.

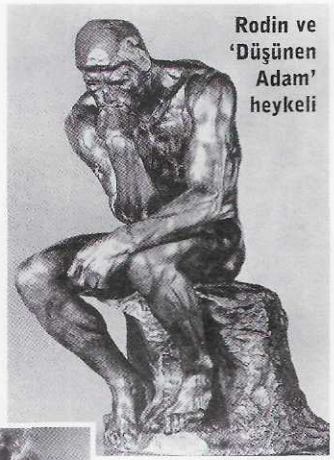
Yine Haziran'da, ayın 12'sinde, 34. Uluslararası İstanbul Müzik Festivali kapsamında, Aya İrini'de, Emmanuelle Haim'in şefliği altında "Le Concert d'Astrée" izlenecek.

Paris Müzik ve Dans Yüksek Konservatuvarı'ndan beş birincilik ödülü ile mezun olmuş bulunan üstün yetenekli müzisyen Emmanuelle Haim, 2000 yılında, kendi barok müzik topluluğunu kurar.

Vokal ve enstrümantal olarak örgütlenen bu topluluk, Paris'te Champs-Elysées Tiyatrosu'ndan New York'taki Lincoln Center'a kadar, dünyanın en önemli sahnelerinde konserler verir.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Rodin ve 'Düşünen Adam' heykeli

Le Concert d'Astrée'nin 12 Haziran'daki Aya İrini konserinin programında, Händel ve Rameau'nun parçaları var...

15 Haziran'da ise, 'Art Florissants' Topluluğu'nun yine Aya İrini de bir konseri var. Kendilerini barok müziğe adamış şancı ve enstrümancılardan oluşan bu orkestra, dönem müziğinin en önemli öncüleri arasında yer alıyor. Programlarında, Mozart, Rameau ve Rigel gibi bestecilerin parçaları var.

Guy Sorman

Haziran ayının göze batan iki değişik etkinliğinden biri de, Türkiye'de de kitapları yayımlanmış olan Fransız düşünür Guy Sorman'ın İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde 1 Haziran günü yapacağı söyleşi. Bu söyleşinin konusu, Sorman'ın son kitaplarından birine, "Rifa-a'nın Çocukları"na dayanıyor. Kitap, yazarın Mısır'ın çağdaşlaşma sürecindeki bir kesitin analizini içeriyor.

Haziran'daki 'Fransız Baharı' etkinlikleri arasında göze batan ikinci bir olay da, Sakıp Sabancı Müzesi'ndeki ilginç Rodin sergisi olacak. ■

Ankara Kız Lisesi mezunları:

'Bir tarih, yok olmasın!'

Ankara Kız Lisesi'nin mezunları 13 Mayıs'ta, okul bahçesinde '14. Geleneksel Ankara Tavası Günü'nü kutladılar. Yağmura karşın, her kuşaktan birçok mezun, anılarını yad etti ve okulları için taşıdıkları endişeleri paylaştı.

FOTOĞRAFLAR: ALİ ÖZUYAR

NECLA ÜLKÜ KUGLİN *

Ankara Kız Lisesi, yeni adıyla 'Ankara Lisesi' 11 Ekim 1923'te kuruldu. Daha Cumhuriyet ilan edilmeden, onu koruyacak genç kızları yetiştirecek kurumun temeli atıldı.

İlk yıllarda kullanılan bina kısa sürede dar gelmeye başlayınca, Ankara Erkek Lisesi (Taş Mektep) karşısına, Türkocağı ile Etnografya müzesinin yanına, büyük bir bina yapıldı. Binanın mimarı, o yılların Ankara'sına pek çok eser armağan eden Ernst Egli idi.

Ankara Kız Lisesi, Atatürk'ün çok ilgilendiği, defalarca ziyaret ettiği, hatta sınavlarına 'mümeyyiz' olarak katıldığı bir okuldur.

Atatürk, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmasını ilk kez burada, öğretmenlere

(*) Ankara Kız Lisesi Mezunları Derneği Başkanı

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

ve öğrencilere tartışma konusu olarak verir ve öğretmenleri sık sık Çankaya Köşkü'nde ağırlayarak, onlarla eğitim konusunda uzun sohbetler yapar; her yıl, öğrencileri Orman Çiftliği'nde ağırlar...

Ankara Kız Lisesi, Atatürk'ün ölümünden sonra da, uzun yıllar kurucusuna lâyık bir okul olma niteliğini korudu. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün kızı Özden İnönü, Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in kızı Canan Yücel, Adalet Ağaoğlu, Gülten Akın, Sevgi Soysal hep bu okuldan yetiştiler.

Olimpiyatlara katılan ilk kadın atletimiz, Türkiye rekortmeni sporcularımız, Harp Okulu'na girebilmesi için hakkında özel kanun çıkarılan ilk kadın subaylarımız, pek çok profesörümüz hep bu okulun sıralarında yetiştiler.

Atatürk, Ankara Kız Liselilerle birlikte

Tarih, 9 Mayıs 1934; yer, Gazi Orman Çiftliği: 1930'ların Ankara'sında, Ankara Kız Lisesi'ni, genç cumhuriyet rejiminin vitrini olarak gören Atatürk, öğrenci ve öğretmenleri, sık sık çiftliğe ya da Çankaya Köşkü'ne davet eder onlarla birlikte olurdu.

Ankara Kız Lisesi'nin 1982 yılında emekli olan biyoloji öğretmeni Şükran Sürek [sağ üstte]. Ankara Kız Lisesi Mezunları Derneği'nin başkanı Necla Ülkü Kuglin (soldan ikinci), eski ve yeni mezunlar ile birlikte [sağda].

1979 yılında Ankara Kız Lisesi, karma bir okul haline getirildi. 1982'de de adı değiştirilerek 'Ankara Lisesi' oldu...

İnşa edildiği 1930 yılından bu yana hiçbir tamirat ve restorasyon görmeyen Ankara Lisesi'nin binası, bugün, tanınmaz bir halde...

Eğitim açısından da, okul 30-40 yıl öncesinin çok gerilerinde. Başarı oranı kadar, motivasyonda çok düşük...

İşte, 'geleneksel tava günü', bu iç acıtan gerçeklerin paylaşıldığı bir gün oldu. Bununla birlikte, umut verici gelişmeler de vardı.

1990'larda kurulan 'Mezunlar Derneği', geçen yıl, Mimarlar Odası Ankara Şubesi'ne başvurarak, okulun Ankara'nın tarihî binaları arasına kaydedilmesini sağladı.

Ayrıca okulun tarihçesini ve mezunlarının anılarını içeren bir kitap yayımladı.

Artık sınıf olarak kullanılan eski kimya laboratuvarı, aslına uygun şekilde tamir edilerek 100 kişilik bir konferans salonu haline getirildi.

Hafta boyunca öğretmenlerin ve öğrencilerin kullandığı bu salonda, mezunlar her hafta öğrencilere yönelik konferanslar düzenliyorlar.

İki yıldır süren bu çabalar sonucu, öğrenciler birçok bilim insanıyla, sanatçıyla bir araya geldiler...

Ankara Kız Lisesi Mezunları Derneği'nin yöneticileri, önümüzdeki yıllarda arka

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Prof. Dr. A. Yahya Zabunoğlu

bahçeyi mutlaka amacına uygun bir biçimde ıslah ederek gençlere ve Ankara halkına armağan etmek istediklerini, ayrıca okulda daha önce kurdukları müzeyi de yeniden düzenleyerek açacaklarını açıkladılar.

Ankara Kız Lisesi'nin kardeş okulu olan Atatürk Lisesi'nin Mezunlar Derneği de, başkanları A. Yahya Zabunoğlu aracılığıyla, okulun önemini vurgulayarak, derneğe bu çabalarında destek olacaklarını bildirdi.

1943 mezunu bir Ankara Kız Liseli'nin, 2004 mezunu bir genç kızımıza söylediği sözler, herkesin gözlerini yaşarttı:

"Evladım biz buraya gelip de temizlik yapmaya da hazırız, ama daha fazlasına gücümüz yetmez ki!"

"Siz sahip çıkın okulunuza, bu okula sahip çıkmak Atatürk'ün yoluna, Cumhuriyet'e sahip çıkmaktır."

Bu çağrıyı, tüm eğitim gönüllülerine, Ankaralılara, kendi tarihine sahip çıkma duyarlılığı taşıyan herkese tekrarlıyoruz:

"Ankara Kız Lisesi'ne sahip çıkalım! Bir tarih yok olmasın!"

Emektar Çoruh kayıkları

Çoruh kayıklarına ilişkin en eski kaynak, Fransız coğrafyacısı J. Mourier'nin kayıtlarıdır. Çoruh kayıklarından en çok söz eden ise, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından Rusya tarafından Aşağı Çoruh Vadisi'nde görevlendirilen İvane Caiani'dir.

TANER ARTVİNLİ

Dağlık bir coğrafyaya sahip olan Artvin'de karayoluyla ulaşım ve taşımacılık tarih boyunca hep sıkıntılı olmuştur. 1927 yılında ilde bakımlı ve düzgün biricik karayolu Batum-Ardahan devlet yolu idi; -ki bunun da birçok kısmı onarıma muhtaçtı.

Batum'dan başlayıp Muratlı'ya, oradan da Çoruh Nehri'nin doğu (sağ) sahilini takip ederek Borçka merkezi içerisinden geçip Artvin merkeze bir saat uzaklıktaki Lomaşen ve Sotubar köyleri üzerinden Ardanuç ilçesine, oradan da Ardahan'a ulaşıyordu.

Padişah Abdülaziz tarafından askerî amaçla yaptırılan bu yol, 1877-78 Osmanlı-Rus

Ünlü Avusturyalı fotoğraf sanatçısı Othmar Pferschy'nin Artvin'de çektiği karelerden biri de, Çoruh kayıklarıdır. Bu karede görülen kişi ise, Zeytinlik köyünün ünlü kayıkçılardan Yusuf Reis'tir.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Rus işgali altında Kars: J. Ramage'ın gravüründe, 19. Yüzyıl sonları Kars'ının genel görüntüsü, kenti zapteden Rus kuvvetleriyle birlikte yansıtılıyor [üstte]. Batum-Ardahan yolunu, Sultan Abdülaziz, askerî amaçlarla yaptırmıştı [sağda].

Savaşı'ndan sonra Ayastefanos Antlaşması ile Kars, Ardahan ve Batum (Evliye-i Selase / Üç Sancak) Rusya'ya savaş tazminatı olarak bırakılınca, Rusların eline geçmişti.

Ruslar yolu onarıp genişlettiler ve üzerinde birçok köprü yaptılarsa da, I. Dünya Savaşı'nın ardından, ne Ruslar, ne de Artvin kurtarılıp Türkiye'ye katıldıktan sonra, Türk hükümetleri tarafından onarım yapılmadığından, yol iyice bozulmuştu; harap bir durumda idi.

İşte bu dönemlerde, neredeyse 'yok' sayılabilecek karayolu taşımacılığı dışında, Çoruh Nehri üzerinde, kayıklar ile nehir taşımacılığı yapılırdı. Özel olarak inşa edilmiş; altı düz, iki ucu sivri, dar gövdeli, ortası şişkin ve uzunca biçimli, yöreye özgü kayıklara burada halk, 'Karakayık' diyordu.

Bu kayıklar ile, Artvin'den Batum'a kadar yük ve yolcu taşınıyordu. Artvin-Batum arasında çalışan kayıklar, aşağıya, Çoruh'a yüklü olarak gidiyor; Batum yakınlarındaki - bugün Batum'a bağlı olan- Kabandibi adlı mevkide yükünü boşaltıp yolcuları indirdikten sonra, nehrin akışına ters istikamette, yukarıya, tekrar Artvin'e dönüyorlardı.

Kabandibi'nden Batum'a ulaşmak için, yaya olarak bir saat yürümek gerekiyordu. Borçka'dan, buraya bağlı Muratlı (Maradit) kasabasına yürüyerek dört saatte gidilirken, Çoruh Nehri yoluyla, kayık üzerinde yarım saat ya da 45 dakikada gidilmekteydi.

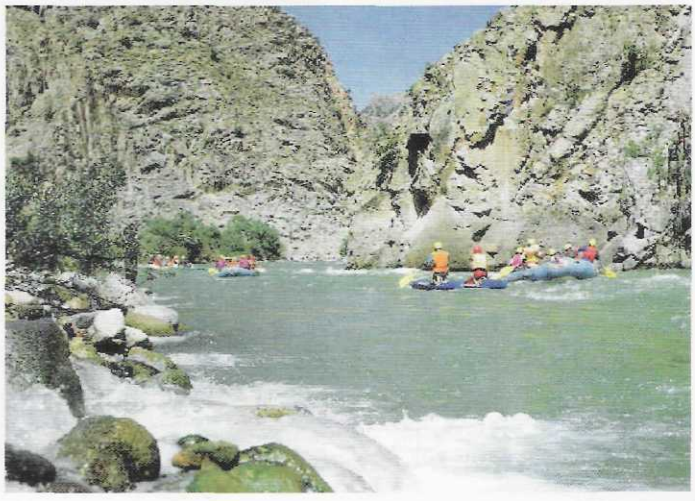
Muratlı-Kabandibi arası, karayoluyla dört-beş saat sürerken, kayıkla bir saatte ulaşılıyordu.

Kayıklar, daha çok Artvin merkeze bağlı Zeytinlik (Sirya) ve Oruçlu (Orcuk) köyleri önünden ya da Borçka-Muratlı'dan (Maradit) hareket ediyor ve Çoruh'a aşağı akıntı ile birlikte, Kabandibi'ne kadar yük ve yolcu taşıyordu.

Kayıklar 2-3 ton kadar yük alabiliyor ve üç personel ile idare ediliyordu. Kayıklarla daha çok Zeytinlik, Oruçlu, Ortaköy (Berta) ve çevre köylerde üretilen üzüm, zeytin, kiraz, hurma gibi yaş meyveler ile 'küme' denilen cevizli sucuk taşınıyor, Batum'a ticaret yapılıyordu.

Bir kayığa en fazla seksen sepet yüklenebiliyordu. Meyve dolu bir sepetin ortalama ağırlığı 40 kg kadardı. Borçka'da üretilen seramik ürünleri de yine kayıklarla Batum'a götürülüyordu. Yalnızca meyve, sebze ve seramik değil, elbette; ağaç kütüğü, tomruk, ev eşyası gibi, her türlü yük taşınabiliyordu.

Artvin merkeze bağlı Zeytinlik (Sirya) köyü, Borçka ilçesi, Borçka'ya bağlı Muratlı (Maradit) kasabası ve Borçka'nın Çavuşlu (Kataphiya) köyü halkının bir kısmı kayıkçılık yapıyor ve bununla geçimlerini sağlıyorlardı.

Çoruh Nehri'nde bugün, Karakayık'lar yok; ama rafting botları var [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

1935'te bir Doğu gezisine çıkan dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Diyarbakır'dan sonra Artvin'e de uğrar: İnönü bu Doğu gezisinde, Diyarbakır'da, liseli genç kızlarla birlikte [solda]. İnönü ile birlikte bu geziye katılan Avusturyalı fotoğraf sanatçısı Othmar Pferschy [solda, ortada].

Kayığı idare edenlere de 'Reis' deniyordu. Zeytinlik köylü reisler ünlü kayıkçılardı. İvane Caiani de, Borçkalı kayıkçıların "Çoruh vadisinde birinci sınıf kayıkçı kabul edildiklerini" ve bu meslekten de çok iyi para kazandıklarını yazıyor (Borçka Mektupları, Sinatle Yayınları, 2002; Fahrettin Çiloğlu çevirisi).

Kayıkçılardan en ünlüleri Zeytinlik köylü Yusuf Reis (Sönmez) ve Borçkalı Bango İsmail Reis idi.

Çoruh'un azgın sularında kayığı idare etmek hiç kolay değildi ve ustalık istiyordu. Kıvrıla kıvrıla, hızla akıp giden Çoruh Nehri'nde kayalara çarpmadan, bin bir manevrayla yol almak kolay olmadığı gibi, Batum'dan Artvin'e dönüş de, son derece zahmetliydi.

Kayıklar, akıntıya karşı, nehirde yukarı çekilerek getiriliyordu. Yaz aylarında Çoruh'un suyu azalınca, kayıkların kayalara çarpıp devrilme tehlikesi vardı ve sıkça görülürdü devrilme olayları. Baharla birlikte sular iyice yükselip Çoruh coşuyor, bu da kayık seferlerini imkansız kılıyordu.

İlde motorlu taşıtların, özellikle de kamyon ve kamyonetlerin çoğalmasıyla birlikte, 1950'li yılların ortalarında misyonunu tamamlayan ve artık tarihe karışan bu kayıkların işlemekte olduğu yıllarda, Artvin'e gelen yabancıların dikkati çeken en tipik olaylardan birisiydi Çoruh kayıkları...

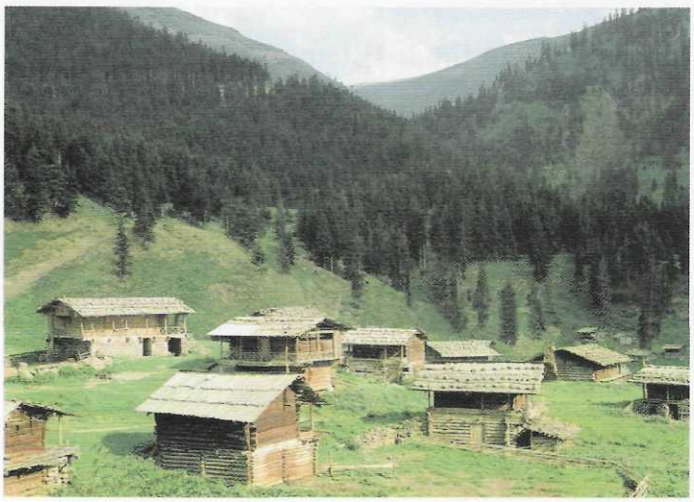
Kayıklar konusunda bugün için, birkaç kaynaktaki bilgiler dışında pek fazla kayıt yok: Bunların en eskisi, Fransız coğrafyacısı J. Mourier'ye ait; 1886'da Artvin'e geldiğinde, Çoruh'ta işleyen kayık sayısının 200 kadar olduğunu belirten Mourier, bu kayıklarla seyahat eder, gezi notlarını da, 'Batoum et le bassin du Tchorok' (Paris 1887) adı altında yayımlar.

Çoruh kayıklarından en çok söz eden ise, İvane Caiani'dir (1862-1936). 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından, bu savaşta Rusya'nın eline geçmiş olan Aşağı Çoruh Vadisi'nde görevlendirilen Caiani, görevi sırasında buradan mektuplar yazmış ve bu mektupları Tiflis'te basılan 'Droeba' ve 'İveria' gazetelerinde yayımlanmıştı...

Çıktığı doğu illeri gezisinde, 24 Temmuz 1935'te Artvin'e gelen dönemin başbakanı İsmet İnönü de binmişti bu kayıklara... İnönü ile birlikte Artvin'e gelen ve dönemin Matbuat Umum Müdürlüğü bünyesinde fotoğrafçı olarak çalışan Avusturyalı Othmar Pferschy'nin Artvin'de çektiği karelerden biri de, Çoruh kayıklarıdır.

Pferschy'nin Türkiye için çektiği fotoğraflardan oluşan 'Fotoğraflarla Türkiye' (1936-1998) albümünde yayınlanmış olan iki Artvin fotoğrafından biri olan bu karede görülen kişi ise, Zeytinlik köyünün ünlü kayıkçılardan Yusuf Reis'tir. ■

Artvin'de, yayla evleri [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı'nın timar sistemi

Vanmour'un bir tablosundan, 'sipahi' detayı.

Timar sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde, devletin askerî, idarî ve sosyal örgütlenmesinde önemli bir yer tutar.

ERHAN AFYONCU

1. Osmanlı'nın timar sistemi nedir?
2. Timar sisteminin kökeni nedir?
3. Osmanlı'da timar ne zaman başladı?
4. Timarların malî niteliği nelerdir?
5. Osmanlı'da kimlere timar verilirdi?
6. Timarlı sipahi nasıl faaliyet gösterirdi?
7. Osmanlı'da, timar türleri nelerdi?
8. Timar sistemi, feodalite mi sayılmalı?
9. Osmanlı'da timar sistemi nasıl değişti?
10. Timar sistemi ne zaman kaldırıldı?

1 Osmanlı'nın timar sistemi nedir?

Osmanlı idarî, askerî ve sosyal hayatının temel taşlarından olan timar sistemi, bu kavram sözlük anlamıyla ele alındığında; bir kısım asker ve memurlara, icra ettikleri belirli bir vazife ve hizmet karşılığında, imparatorluğa ait devlet topraklarından kendi nam ve hesaplarına vergi toplama yetkisinin verilmesi anlamına gelir.

20.000 akçeye kadar olan tahsislere timar, 20.000 ile 100.000 akçe arasındakilere zeâmet, 100.000 akçeden fazla olan tahsislere de has denirdi.

Ancak özellikle 16. Yüzyıl sonu ile 17. Yüzyıl başlarında, tahsis rakamlarındaki bu sınırlara uyulmadığı görülmektedir.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

2 Timar sisteminin kökeni nedir?

Timar sisteminin kökeni veya Osmanlı'ya özgü olup olmadığı meselesi, son zamanlarda eski hararetini kaybetmiş olmakla birlikte, Osmanlı tarihçiliğinin en sert tartışma konularından birisidir.

Oryantalistler, birçok müessesede olduğu gibi, timar sisteminde de, Osmanlı'yı Bizans geleneğinin yeni bir takipçisi olarak görürler.

I. Murad

Türk tarihçileri ise, belirli bir Bizans etkisini kabul etmekle birlikte, daha ziyade Türkiye Selçukluları aracılığıyla tevarüs edilen Türk-İslâm mirasını vurgularlar.

Devlet topraklarının, hizmet karşılığı belli kişilere dağıtılmasına dair kayıtlar, hayli eskilere uzanır. Eski Mısır'da, firavunların Nil vadisindeki toprakları askerler arasında bu şekilde taksim ettikleri bilinmektedir.

Müslümanların yeni bir güç olarak tarih sahnesine çıktıkları dönemde de, Hazreti Muhammed'in fethedilen toprakları gaziler arasında paylaştırdığı, Hz. Ömer zamanında bu konuda bir takım düzenlemeler yapıldığı ve bu uygulamanın daha sonra da devam ettiği bilinir.

Osmanlı'nın komşusu Bizans İmparatorluğu'nda, 'pronoia' adı verilen ve askerlere yahut sivil şahıslara hizmet karşılığı belirli miktarlardaki devlet topraklarının tahsis edilmesi esasına dayanan bir uygulama vardır.

Orhan Gazi

Büyük Selçukluların askerî ve idârî teşkilatında önemli bir yeri olan 'iktâ' sisteminde de, toprağın mülkiyeti devlete ait olup, dirlik sahibi bölgesindeki halktan yalnızca kanunlarca belirlenmiş miktarlarda vergi tahsiline yetkiliydi.

Gerek Türkiye Selçukluları'nda gerek Büyük Selçuklu enkazı üzerinde yükselen diğer birçok devlette iktâ sistemi benzer veya gelişmiş şekilleriyle uygulandı.

3 Osmanlı'da timar ne zaman başladı?

Osmanlı'da timar sisteminin daha devletin yeni teşekkül etmeye başladığı dönemlerden itibaren tatbik sahası bulduğuna dair kayıtlar vardır.

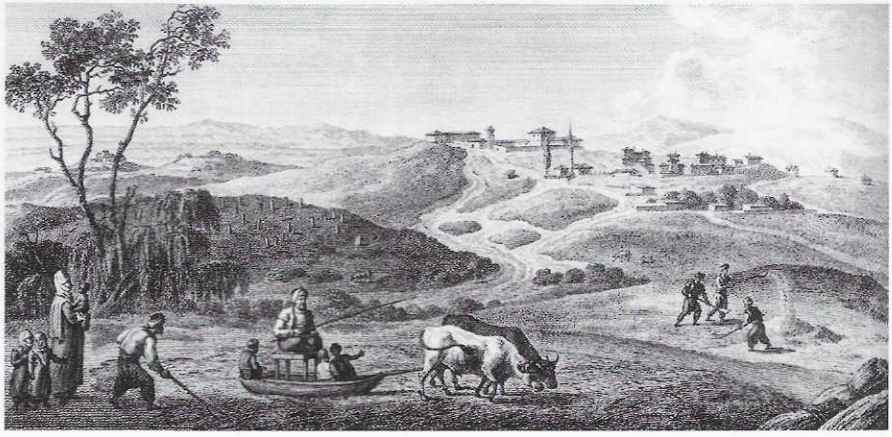

Osman Gazi

Bu konuda timar sisteminin temel kaynağı olan bazı erken dönem tahrir defterlerinde, I. Murad, hatta Orhan Gazi'ye kadar uzanan atıflar bulunmaktadır.

Diğer taraftan Aşıkpaşazâde Tarihi gibi ilk dönem kroniklerinde Osman Gazi dönemi anlatılırken zaman zaman 'timar üleşdirmek', 'timar-eri' türünden timar sistemine ait terimler kullanılmıştır.

Ancak yine de kesin bir şey söylemek zordur.

Timar sistemi, imparatorluğun tarihî gelişimine paralel olarak düşünülürse, Orhan Gazi veya en geç I. Murad döneminde ortaya çıkmış olmalıdır.

Batı kaynaklı bir 18. Yüzyıl çiziminde 'timarlı sipahi' [sol üstte]. Anadolu çiftçisi [altta], timar sistemi çerçevesinde vergisini öderdi.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Batı Anadolu'dan bir süvari görüntüsü [sağda]. Hollanda kaynaklı bir yağlıboya tablodan detay: 17. Yüzyıl başında Osmanlı ordusunun sefere çıkışı [en sağda]: Timarlı sipahiler, ordunun sağ ve sol kanatlarında yer alırlar, bir hilâl şeklinde mevzilenirdi.

4 Timarların malî niteliği nelerdir?

Yeni ele geçirilen bir bölgede, Osmanlı düzenin yerleşmesi ancak fethin sonrasında o bölgenin bütün vergi kaynaklarının tespit edilerek kayda geçirilmesi şeklinde tanımlanabilecek tahririn yapılması, yani vergi nüfusu yazılmasıyla mümkündü. Tahrirle birlikte, bölgede timar sistemi de uygulanırdı.

Timar sistemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun tamamında uygulanmıyordu. Eflak, Boğdan, Kırım gibi özerk bölgeler ile Mısır, Habeşistan gibi bazı eyaletlerde de timar sistemi tatbik edilmemişti.

Timar sisteminin kaynaklarını ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlerden alınan vergiler oluştururdu. Ancak timar sistemi üzerine önemli bir araştırma yapan Nicoara Beldiceanu, devletin çok farklı vergi kaynaklarını timar olarak tahsis edebileceğini ortaya çıkarmıştır.

5 Osmanlı'da kimlere timar verilirdi?

Timar tahsisleri askerî sınıf mensuplarına yapılmaktaydı. Buradaki 'askerî' teriminin, ordu ile birlikte sefere katılmak zorunda bulunan zümreleri değil, vergi mükellefiyeti olmayan, çeşitli idarî grupları ifade ettiğini unutulmamalıdır.

Reâyadan, yani vergi vermekle mükellef zümreden bir kimsenin timar tasarruf etmesi kanunlarla yasaklanmıştı.

Ancak bu yasağı, mutlak anlamda reayayı sistemin dışında tuttuğu şeklinde yorumlamamak gerekir.

Ayrıca Balkan toprakları başta olmak üzere, imparatorluğun değişik bölgelerinde, fetihten önce Hıristiyan devletlerinde asker olarak görev yapanların bir kısmı da, Osmanlı ordusunda timarlı sipahi olmuştur.

Buna karşılık, Nicoara Beldiceanu, timarların sivil karakteri hususunda ehemmiyetli bilgilere ulaşmıştır: Osmanlı adlî ve beldevî sisteminin en önemli unsurlarından kadılar da, diğerleri gibi, bir timara sahip olabilirdi. Bazı imamlara, geçimlerini sağlamak üzere timar verilebilirdi.

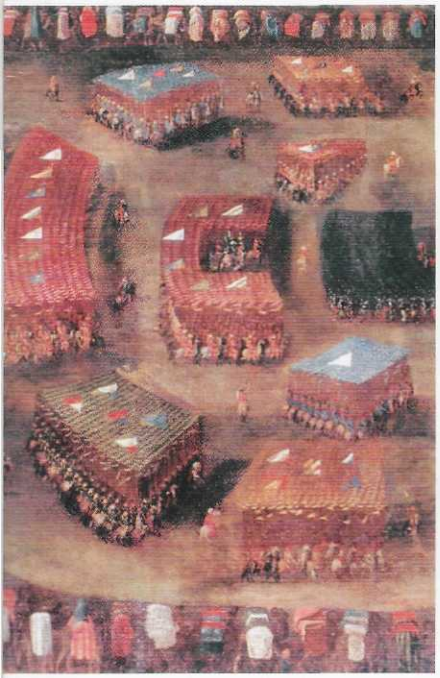
Münif Fehim'in çizgileriyle, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran Meydan Muharebesi [altta].

6 Timarlı sipahi nasıl faaliyet gösterirdi?

Timar sisteminin en önemli rolü, devletin, kalabalık bir askerî gücü, merkezî hazineye yük olmaksızın finans etmesini sağlamasıydı.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Sultan III. Mustafa'nın zırh takımı [solda].

Bu sistemden beslenen timarlı sipahi ordusu, 16. Yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı ordusunun en etkili askerî gücü olmuş ve kazanılan zaferler, bu birlikler ile maaşlı merkezî kuvvetlerin işbirliği sayesinde gerçekleşmişti.

Timar sahipleri, tasarruflarındaki gelirin büyüklüğü nispetinde 'cebelü' ile sefere katılırlardı. Bir timarlı sipahi, kılıç, yay, kalkan, gürz gibi geleneksel silahları kullanır, geliri belli bir limiti aşıyorsa, zırh da giyerdi.

Sipahi gelirinin her üç bin akçesi için bir cebelü, temin etmek zorundaydı.

Cebelüler, sipahinin para ile aldığı ya da savaşlarda ele geçirdiği esirlerle, sipahinin hizmetine katılan kimselerdi.

Orduya gelen askerlerin tam teçhizatlı olmaları gerekliydi. Atları, silahları, zırhları eksiksiz olmalıydı. Yavuz Sultan Selim zamanında, orduya katılması emredilen timarlı sipahilere hitaben gönderilen bir fermânda, "Tolgası eksik olanın kafasının, kolçağı eksik olanın kolunun kesileceği" belirtilmişti.

Timarlı sipahiler, bulundukları bölgelerde bir kısım bölüklere ayrılmışlardı. Her on bölük bir 'alaybeyi'nin kumandası altındaydı. Merkezden sefer emri gönderildiği zaman, alaybeyler sancakbeylerinin, sancakbeyleri de beylerbeyilerin komutası altında toplanır; beylerbeyi emredilen zamanda ve yerde orduya katılırdı.

Yavuz Sultan Selim

Savaşta ölen sipahinin çocuklarının büyüğüne 4 bin, küçüğüne de 3 bin akçelik timar verilirdi. Sipahiler, savaş bitiminde timarlarına dönerler ve asayiş ile meşgul olurlardı.

Osmanlı'da, timar türleri nelerdi?

Timarlar ait oldukları bölgeye göre kırsal, kentsel ve karma timarlar olmak üzere, üç gruba ayrılırlardı.

Kentsel timarlarda, timara esas teşkil eden vergi, o şehrin bir veya birkaç mahallesinin vergisinden yahut şehir pazarından tahsil edilen vergilerden meydana gelirdi.

Kırsal timarlar, daha ziyade köylerdeydi ve bu timarların geliri, tarım vergilerinden oluşurdu.

Timar sahibinin, o tımardaki vergileri, tasarruf şekline göre, timarları 'serbest' olan ve timarları 'serbest olmayan' diye ikili bir sınıflandırmaya tâbi tutulurdu.

Serbest timarda timar sahibi, o timardaki bütün vergileri bizzat kendisi tahsil ve tasarruf eder, serbest olmayan timarda ise bu vergilerin merkezî idarece belirlenen bazı türleri bir diğer timar sahibine ait olurdu.

Batı kaynaklı bir 16. Yüzyıl çiziminde 'imam' [sol altta] ve Vanmour'un bir deseninde, 'Osmanlı kadısı' [altta].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Hasan Rıza'nın, Sultan III. Mehmed'i Eğri Meydan Muharebesi'nde temsil eden tablosu [sağda].

8 Timar sistemi, feodalite mi sayılmalı?

Bazı araştırmacılar timar sistemini, 'feodalite' ile aynı kefeye koyarlar. Ancak iki sistem arasındaki benzerlik yüzeysel boyutlardadır; amaç ve içerik açısından iki sistem arasında önemli farklılıklar vardır.

Feodalite, Batı Avrupa'ya has bir kavram olup, merkezî otoritenin yokluğu karşısında hayat sahası bulmuş bir yapılanmadır.

Avrupa'da kralların veya imparatorların unvanları çoğu zaman kâğıt üzerindeydi. Feodal beyler, kralı sadece birinci senyör sayar, savaş anında doğrudan kendilerine bağlı birliklerle asıl orduya katılırlardı.

Fransa kralının unvanı 'Paris Kontu' idi. Kral bir feodal beyi azletmeye yetkili değildi. Bir feodal bey, kendi bölgesinin sadece idarecisi değil, aynı zamanda o bölgedeki arazilerin ve 'üstündekilerin' tamamının mutlak sahibiydi. İdaresi altındakileri yargılayabilir, yeni vergiler koyabilirdi. Sahip olduğu tüm ayrıcalıklar ölümü halinde, evladına intikâl ederdi.

III. Mehmed

Osmanlı da ise, daha ilk dönemlerden itibaren, padişahın mutlak otoritesine dayanan merkeziyetçi bir devlet sistemi benimsenmişti.

Bu anlayışın ürünü olan timar sisteminde, timar sahibi sadece hizmeti karşılığı hak ettiği ücreti, o bölgenin vergilerinden tasarruf eden bir devlet memuru idi. Devlet çıplak mülkiyet hususundaki hakkını daima muhafaza ediyordu. Timar sahibi ile o timardaki reâya arasındaki ilişkiler kanunlar tarafından ayrıntılı şekilde belirlenmişti.

Timarı tasarruf eden kimse, halktan kanunların belirlediğinin haricinde veya üzerinde bir vergi isteyemezdi. Yetkilerini ancak yasaların belirlediği çerçevelerde kullanabilirdi.

Babalar timarlarını miras olarak evlatlarına bırakamazdı. Timar sahibi, mükellef tutulduğu hizmetleri yapmaması veya reayaya kötü davranması sebebiyle azledilebilirdi.

9 Osmanlı'da timar sistemi nasıl değişti?

17. Yüzyıl ıslahat layihası yazarları, timar sisteminin, merkezî idarenin timar sahipleri üzerindeki otoritesini gevşetmesi, ehil olmayanlara timar dağıtılması gibi sebeplerle, 'artık işleyemez' hale geldiğini belirtirler.

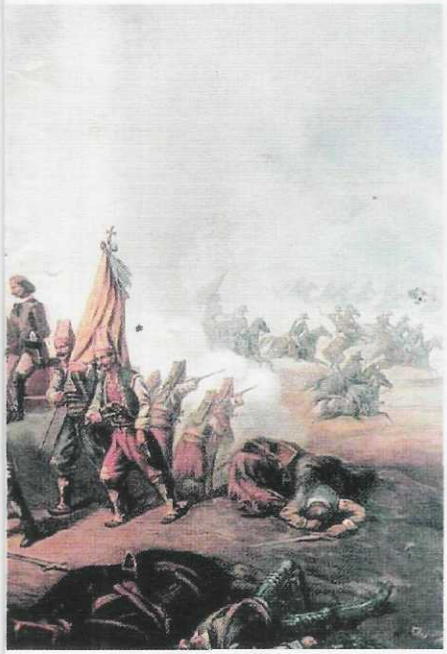
Bu durumun, Osmanlı'nın gerilemesinin de başlıca rolü oynadığını vurgularlar.

Halbuki 16. Yüzyıl sonlarına doğru, dünya konjonktüründe meydana gelen değişim

Eğri Fetihnamesi'nden bir minyatürde, Eğri Seferi dönüşü, III. Mehmed'in İstanbul'a girişi [sağda]. Celalîlerin çengele geçirilişini temsil eden bir minyatür [sağ sayfada].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

ve dönüşümleri hesaba katmadan, bu meselenin doğru bir şekilde incelenmesi mümkün değildir.

Coğrafî keşiflerle ticaret yollarının ve dengelerinin değişmesi, yeni bölgelerden Avrupa'ya akan altın ve gümüşün bütün Akdeniz havzasını etkisi altına alan enflasyon baskısı, 16. Yüzyıl sonlarındaki aşırı nüfus artışı gibi etkenler, Osmanlı maliyesini sarsmaya başlayacaktır.

1593-1606 savaşları sırasında, ateşli silahlarla donatılmış Avusturya piyadelerinin karşısına geleneksel silahlarıyla çıkan Osmanlı timarlı sipahi birlikleri, yetersiz kalacaktır.

Timarlı sipahilerin yerini alan 'sekban' adlı tüfekli askerlerin sayısı arttırıldı.

Devlet, sancakbeyi ve beylerbeyileri, yeni askerî sistem gereği, bu tür sekban bölükleri bulundurmaya teşvik etti.

III. Mehmed'in Eğri Seferi sırasında ve Haçova Savaşı'ndan (1596) sonra, timar sisteminde büyük karışıklıklar meydana geldi. Haçova'dan sonra veziriazam olan Cığalazâde Sinan Paşa, orduyu disiplin altına almak için, çadırının önüne gelmeyecek herkesi asker kaçağı sayacağını ilan etti.

Savaşa gelmelerine rağmen düzensizlik yüzünden ordudan ayrı düşmüş olan ve sayıları 25-30 bin kişiye ulaşan askerler, bu emir üzerine korkudan kaçarak Anadolu'da eşkiya gruplarına katıldılar.

Anadolu'daki Celalî isyanlarında, timarını kaybetmiş sipahilerin varlığı önemli bir yer tutmuştur.

Dünyada aynî ekonomiden nakdî ekonomiye geçiş, timar sisteminin temel felsefesini yıprattı...

Aslında devletin ilk dönemlerinden itibaren timar sisteminin yanı sıra kullanıla gelen, ancak kendisine fazla geniş bir uygulama sahası bulamayan iltizâm sistemi, bir bölgenin vergi gelirinin belli bir ücret karşılığı, isteyen kişiye belirli bir süre için satılması esasına dayanıyordu.

Nakit ihtiyacının büyümesiyle iltizam uygulaması da daha geniş alanlarda kullanılmaya başlandı.

Mültezimlerin temel gayesi kâr olduğu için, bu sistem, vergi mükelleflerini ve dolayısıyla ekonomiyi tahrip etti.

Nihayet timar sisteminin vergi kaynağı konumundaki reayanın himaye ve ihya ettirilmesi fikri ile, iltizâm sisteminin vergilerin nakdî olarak toplanması gayesi birleştirilerek 'malikâne' adı verilen yeni bir sistem geliştirildi.

Bu yeni geliştirilen malikâne sistemi, 18. Yüzyıl boyunca, Osmanlı maliyesindeki yerini korudu.

10 Osmanlı, timar sistemini ne zaman kaldırdı?

Nakdî ekonominin ağır baskısı karşısında, tarihî fonksiyonunu tamamlayan timar sistemi de, değişim ve dönüşümden nasibini aldı.

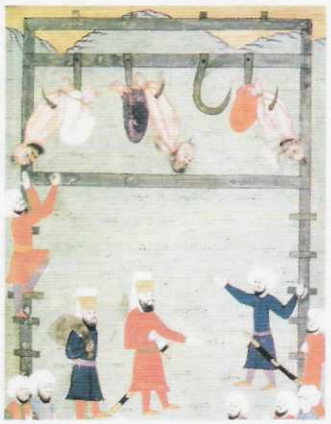
Zaman zaman timar tevcihleri yapılmaya devam edilmekle birlikte, sistem tasfiyeye uğradı: 1715'de bir yoklama yapılarak, sefere gelmeyenlerin timarları devlet bütçesine aktarıldı. I. Mahmud ve I. Abdülhamid dönemlerinde de, timar sistemi ıslah edilmeye çalışılmış, ama başarılı olunamamıştır.

III. Selim

III. Selim döneminde ise, timarların önemli bir kısmı yeni kurulan askerî ve malî sistem için tahsis edilir. 1827'de timarlı sipahilerin önemli bir kısmı yeni kurulan Asakir-i Mansure'ye dahil edilir.

Ancak istenen netice elde edilemeyince, 1841'de yeni bir düzenleme yapılır. Yavaş yavaş tasfiye olunan timar sistemi, hak edenlerin varisleri ölünceye kadar, kâğıt üzerinde devam edecektir... ■

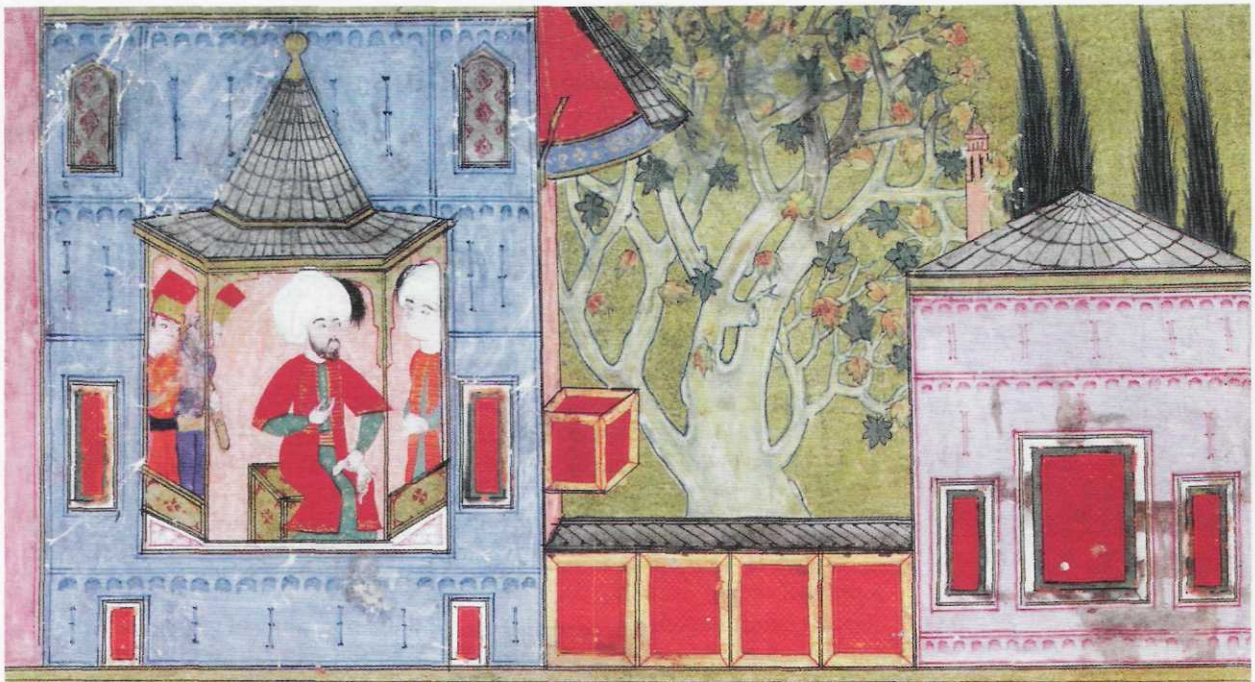

BİBLİYOGRAFYA

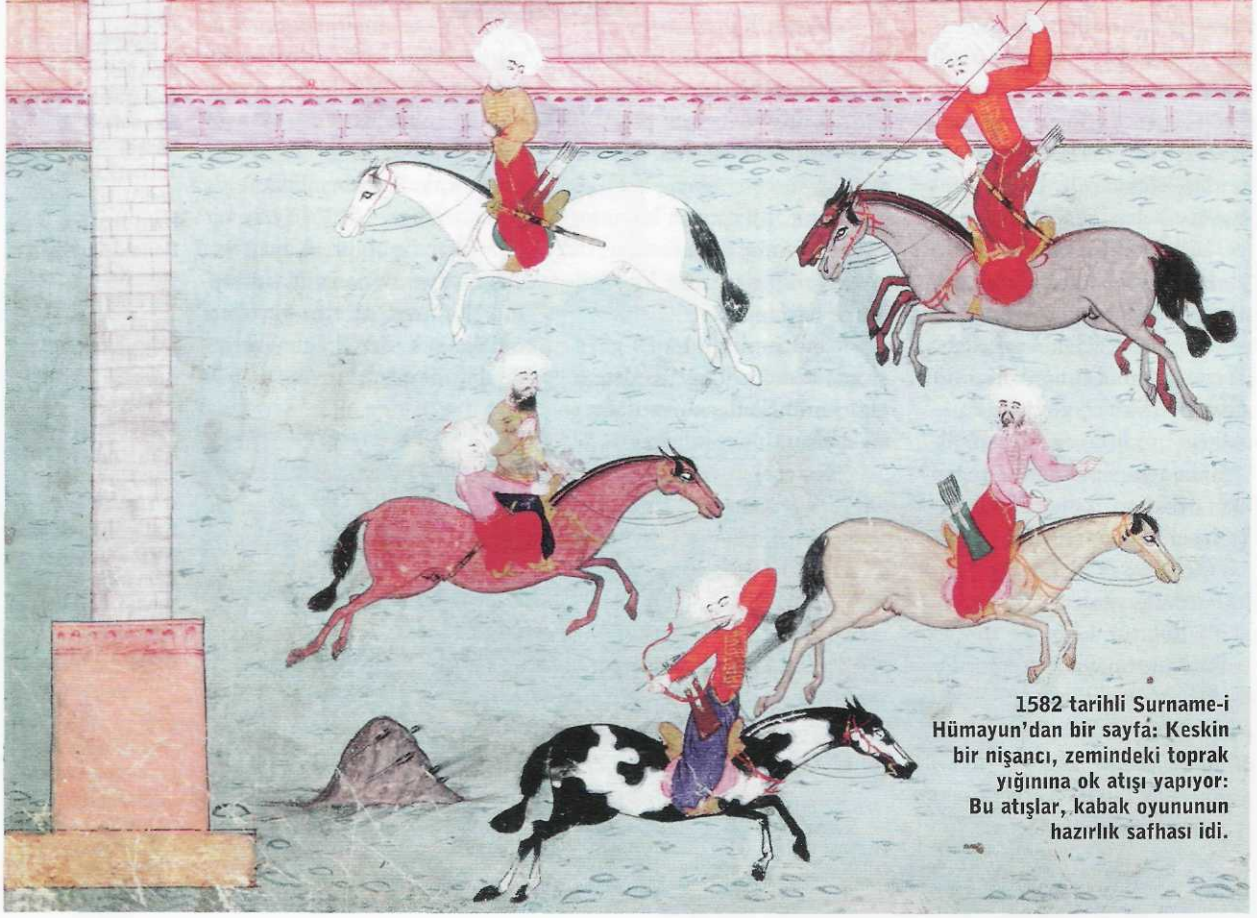
- Nicoara Beldiceanu, XIV-XVI. Yüzyıllara Osmanlılar Devleti'nde Timar, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1985
- Yavuz Cezar, Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. yy'dan Tanzimat'a Mali Tarih), İstanbul 1986
- Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, İstanbul 2000
- Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600), çev Ruşen Sezer, İstanbul 2003
- Halil İnalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi(1300-1600), c.I, ed. Halil İnalcık-Donald Quataert, çev. Halil Berktay, İstanbul 2000
- Ömer Lütfi Barkan, Türkiye'de Toprak Meseleleri, Toplu Eserler 1, İstanbul 1980
- Yusuf Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı, Ankara 1998

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Kabak oyunu

1582 tarihli Surname-i Hümayun'dan bir sayfa: Keskin bir nişancı, zemindeki toprak yığınına ok atışı yapıyor: Bu atışlar, kabak oyununun hazırlık safhası idi.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Bir zafer kazanılması, sultanın tahta çıkması ya da bir şehzadenin sünnet olması gibi olayların şerefine düzenlenen 'donanma' adlı gösterilerde, 'kabak oyunu' da, bu tür şenliklerin gözdesi olarak öne çıkardı.

MUTLU ÖZGEN

Osmanlı'da okçuluk faaliyetleri; hedef vurma (puta atışı), cisim delme (darp vurma) ve mesafeye atma (menzil atışı) gibi değişik disiplinlerde gerçekleştirilmekteydi. Hedef okçuluğu çevresinde değerlendirilebilecek olan 'kabak okçuluğu' ise, binicilik becerisi gerektiriyordu.

15 ve 17. Yüzyıl'da Osmanlı'da bir gösteri sporu olarak kabul edilen kabak oyunu, hünerli binici yetiştirme eğitiminde, çeşitli nedenlerle düzenlenen şenliklerde ve eğlenceli bir oyun olarak, seferlerde, ordunun moralinin yükseltilmesinde önemli bir yer tutmuştur.

Osmanlı şenliklerinde, kabak oyunu, gerek oyunun sergilenmesi gerekse işlevleri açısından özel bir yer teşkil ediyordu. Kabak oyunu, Osmanlı şenliklerinde iki temel işlevi temsil etmekteydi:

Bir kere, kabak oyununun heyecan verici dinamik özelliği; toplumun her kesiminden şenliklere katılan insanların bir araya gelerek yakınlaşmasına, dayanışmasına ortam hazırlamaktaydı.

Kabak oyunu, seyirciyi gündelik hayatın dışına çıkararak; özgür bir alan oluşturmakta, bu özgür alanda oyun, bireylerin ve toplumun yenilenmesi, yeniden canlanması gibi önemli bir işlevi yerine getirmekteydi.

Osmanlı, özellikle savaş yenilgilerinden ve doğal afetlerden sonra, bu olayların kamuoyundaki çöküntülerini unutturmak için, kabak oyununa, şenliklerinde sıkça yer verirdi.

Örneğin; "Fatih Mehmed'in 1450'de sonuçsuz kalan Akçahisar kuşatmasının başarısızlığını örtmek için, Edirne'de Sitt Hatun ile evlenişi, parlak bir düğünle kutlanmıştır. Bu düğünde atlı okçular, at meydanının ortasına dikilen direğin üzerindeki altın topa atış gösterileri yapmışlardır".

Kanunî Sultan Süleyman da, yine başarısız bir Viyana kuşatmasından sonra, dört oğlunun sünneti için, 27 Haziran 1530'da düzenlediği görkemli şenlikte, ordunun güvenini yükseltmek, içeride ve dışarıda yenilgiyi unutturmak için, sünnet töreninde atlı okçular, At Meydanı'na dikilen direğin üzerindeki gümüş kabağa ok atmışlardır.

Ayrıca kabak oyunu-

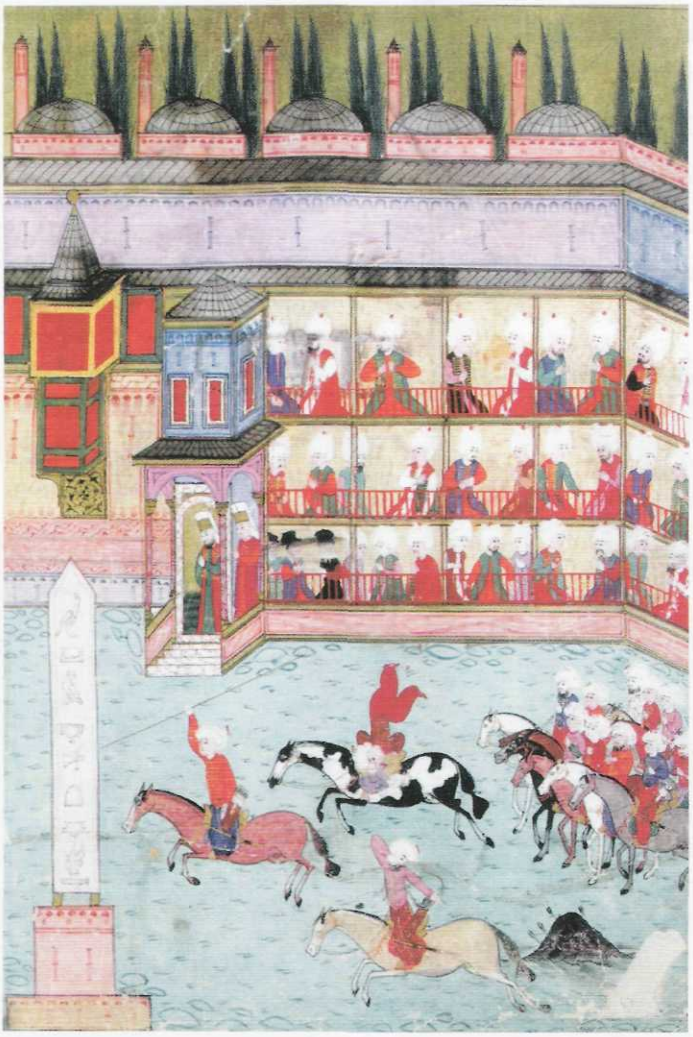
Kabak oyununda amaç, dörtnala at sürerek, yüksek bir direğin tepesine iliştirilmiş 'kabak' adı verilen hedefe, direği geçer geçmez, üst gövdeyle geriye dönerek, ok atışı yapmaktır [solda].

Yaya ve atlı cirit oyunları da Osmanlı şenliklerinin gözde sportif gösterileri arasındaydı: Batı kaynaklı renkli bir gravürde, Okmeydanı'nda *cirit oyunu* görüntüsü [altta].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

1582 tarihli *Surname-i* Hümayun'dan bir başka sayfada, yine keskin nişancı bir atlı cündi, padişahın izlediği gösteride ok atışı yapıyor [sağda].

nun siyasal bir işlevi olduğu da görülür: Devletin ve onun sembolü olan padişahın üstünlüğünü, gerek içeriye, gerekse dış dünyaya kanıtlamak için düzenlenen şenliklerde, kabak oyununa ayrı bir önem verilirdi.

Bu şenliklerden biri de, III. Murad'ın, 1582'de oğlu şehzade Mehmed'in (III. Mehmet) sünnet düğünü için düzenlettiği şenliktir.

Osmanlı tarihinin bu en görkemli şenliğinde, atlı okçular, At Meydanı'nın ortasına dikilmiş direğin üzerindeki altın topa atış gösterileri yapmışlardır. 1582 şenliğinin birçok gününde kabak oyunu oynanmasının altında, biraz da, şenliğe katılan İran Elçisi'ne gözdağı vermek ve imparatorluğun gücünü göstermek amacı yatmaktadır.

"Altın topa ok atma" yabancı gözlemcilerin üzerinde en çok durdukları gösterilerden biri olmuştur. 1554-1562 yılları arasında İstanbul'da bulunan İngiliz elçisi Busbecq, Türklerin savaş taktiklerine uygun okçuluk gösterilerinin olduğunu, at üzerinde dört nala kaçarken birden geriye dönerek direğin üzerindeki topa ok attıklarını, bu manevraları pek sık ve uzun müddet yaptıklarından, savaşta at sırtında kaçarmış gibi görünüp, geriye dönerek düşmanı okla vurmak melekesi kazandıklarını kaydetmektedir.

Elçi ya da yabancı gözlemcileri etkilemek amacı güden kabak okçuluğu faaliyetlerinin en ilginci, şüphesiz, III. Murad'ın (1421-1451) yabancı elçiler önünde kabağa ok atışıdır.

Bu sahneyi tasvir eden Hünernâme minyatüründe, Sultan, dört nala at sürerken tam direğin hizasında geriye dönmüş ve adeta atın boynuna yatmış olarak altın yaldızlı bir hedefe ok atmaktadır.

Herkes Sultan'ı izlerken, elçilerin yanında bulunan devlet adamının, onların tepkisini izlemeyi uygun bulması, minyatürde dikkat çekmektedir. Yabancı elçiler önünde rahatlıkla kabağa ok atabilen II.

18. Yüzyıl'a tarihlenen Batı kaynaklı bir gravürde cirit oyunu [sağda]: Saray çevreleri kadar İstanbul halkı da bu gösterinin meraklısı idi.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Hangi şenliklerde?

'Kabak oyunu hangi şenliklerde oynanırdı' sorusunun yanıtı şöyle sıralanıyordu:

- **Sûr-i Hitân:** Şehzadenin sünneti.
- **Sûr-i Cihâz:** Sultan hanımlarının nişan ve evlenmeleri için yapılan şenlikler.
- **Velâdet-i Hümâyun:** Padişah çocuklarının doğumu için yapılan şenlikler.
- **Fetih Şâdûmânlığı:** Bir zaferin elde edilmesi, bir kalenin ele geçirilmesi için yapılan şenlikler.
- **Bed-i Besmele:** Şehzadelerin ilk derse başlamaları töreni için yapılan şenlikler.

Hünernâme'den bir minyatürde, Fatih Sultan Mehmed, şeşberini yılanlı burma sütuna atıyor [solda].

Murad'ın atlı okçuluk becerisinin ardında, avcılığı ve Edirne'de Mamak Köşkü önünde yaptığı kabağa ok atma idmanları yatıyor olmalıdır.

Başta kabak oyunu, Osmanlı şenliklerinde yer verilen bütün etkinliklerin, birleştirici ve bütünleştirici bir işleve sahip olduğu görülür...

ŞENLİKLERİN GÖZDESİ

Aslında 'kabak oyunu' sadece şenliklerde değil, aynı zamanda sefer sırasında da, konak yerlerinde, uygun bir alanın ortasına 'kabak direği' dikilerek oynanmakta idi.

Cündilerin becerilerini korumak, askerlerin de moral-lerini yükseltmek amacı güdülerek gerçekleştirilen bu faaliyetlerden birine, Lala Mustafa Paşa'nın Kafkasya, Azerbaycan ve Şirvan'a yaptığı seferde rastlanılmaktadır.

Erzurum yakınlarında, çok sayıda atlının katılımıyla gerçekleştirilen oyun, Gelibolulu Ali'nin Nusretnâme'sindeki 1584 tarihli bir minyatürde tasvir edilmektedir.

Bu minyatür de, açıkça göstermektedir ki, ateşli silahların yaygınlaşmasından sonra, 16. Yüzyıl sonlarına doğru, ok ve yayın 'savaş silahı' olma özelliğini kaybetmesine karşın, kabak okçuluğu, 17. Yüzyıl'ın ikinci yarısında dahi, bir 'gösteri sporu' olarak varlığını devam ettirmiştir.

Nitekim, IV. Mehmed'in 1675'te Edirne'de düzenlettiği sünnet ve düğün şenliklerinde, şenlik alanına konulan ok nişangâhı üzerindeki "gümüş tası vurma yarışması" bunun en iyi kanıtıdır.

1720'de Okmeydanı'nda

Batı kaynaklı bir 18. Yüzyıl gravüründe padişah huzurunda ve mehter müziği eşliğinde, kıran kırana bir cirit oyunu [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Bugün artık varolmayan Cirit Köşkü'nü, ayrıntılarıyla görüntülemiş bir 18. Yüzyıl kaynaklı cirit oyunu gravüründen detay [sağda].
At üstünde geriye dönülerek yapılan ok atışının bir minyatür detayındaki görüntüsü [sağ altta].

yapılan III. Ahmed'in şehzadelerinin sünnet şenliklerini anlatan Surnâme-i Vehbi minyatürlerinde, gümüş maşrapayı direğe tırmanarak almaya çalışan canbazlar tasvir edilmektedir.

On beş günlük şenlik programında, yaya ve atlı cirit, at koşuları, güreş, gümüş maşrapa yarışmaları gibi sportif aktiviteler arasında, kabak oyunu yer almamaktadır.

Vehbi'nin minyatürlerinde tasvir edilen şenliğe katılan askerlerin ellerinde sadece tüfek bulunduğu da dikkate alındığında, askerî eğitimde anlamını kaybeden ve sivil tabanı da bulunmayan atlı okçuluk faaliyetlerinin, dolayısıyla kabak oyununun 18. Yüzyıl başlarında ortadan kalkmış olması muhtemeldir.

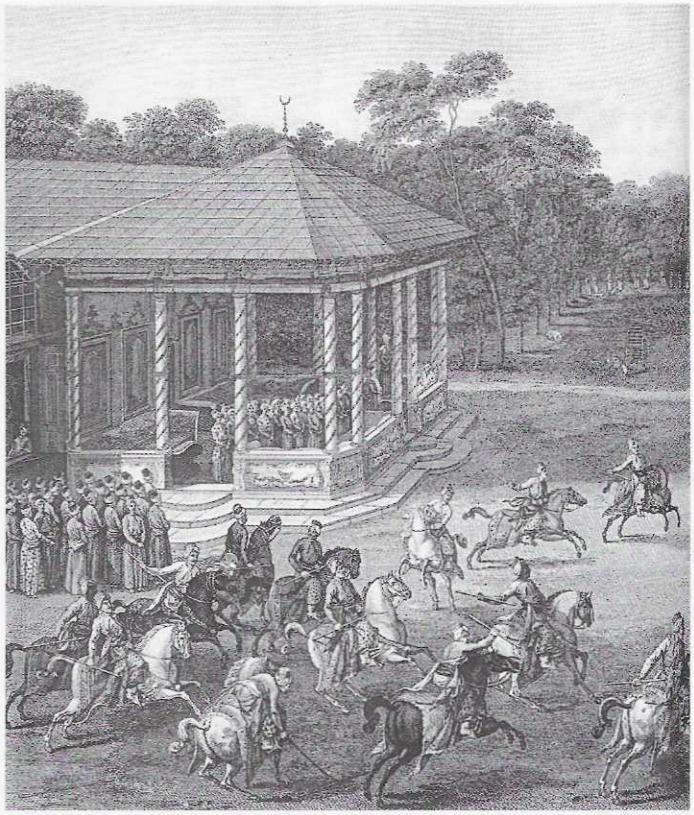

III. Ahmed

Kalkan ve mızraklarıyla Eski Türklerden kalma mızrak oyununu sürdüren iki Osmanlı atlısının görüntüsü [altta].

KABAK OYUNU ALANLARI

Kabak oyunu, 'Kabak', 'Cirit', 'Çevgan' veya 'At Meydanı' adı verilen özel spor alanlarında uygulandığı gibi, mesire yerlerinde ya da herhangi bir uygun arazide direk dikilerek oluşturulan geçici mekânlarda da oynanmıştır.

İstanbul ve Kahire şehirleri, kabak oyunlarının merkezi konumunda olmuşlardır. İstanbul'da atlı oyunlar için yaygın olarak kullanılan alan, 16 ve 17. Yüzyıl boyunca, At Meydanı idi.

1530 ve 1582 şenliklerinde, kabak oyunu, At Meydanı'na bir kabak direği dikilerek gerçekleştirilmiştir.

1623-1625 yılları arasında İstanbul'da bulunan Fransız konsülü Gedeyn "Le Turc"; At Meydanı'nda Türklerin, çok yüksek bir gemi direğinin üzerindeki bakır gülleye, at üzerinde dönerek ve çoğu kez nişan alınmadan ok atışı yaptıklarını izlediğini belirtmiştir.

Topkapı Sarayı'nın en eski ve en büyük alanı olan Gülhane Meydanı, Gülhane Kasrı inşa edilinceye kadar, 'Kabak Meydanı' olarak anılmıştır.

Saray'ın Marmara Denizi'ne bakan yönünde, birinci yer ile mutfakların arasındaki sur içinde bulunan ve 'Cirit Meydanı' da denilen bu alanda, Enderun ve Birun'daki cündilerin eğitimi yapılmaktaydı...

Temel binicilik becerilerini kazanan acemi cündiler, daha sonra at üzerinde tablalara vurma ve direğin tepesine bağlanmış kabağı okla vurma antrenmanlarına başlamaktaydılar.

Eski İstanbul'un en cazip spor, eğlence ve mesire yerlerinden biri olan ve 'Cirit Meydanı' diye de anılan Kağıthane Meydanı'nda, şehzadelerin sünnet ve sultanların evlenme

http://groups.google.com/group/merakediyorum

törenlerindeki at ve yaya yarışlarıyla, kabağa ok atma yarışmaları yapılmıştır. İstanbul'da kabak oyunu oynanan diğer bir alan ise, Edirnekapı'daki Cirit Meydanı idi.

Osmanlı devletinin sınırları içindeki bir kabak meydanı da Edirne'de bulunmaktaydı. Evliya Çelebi, 1653'te ziyaret ettiği Edirne'deki bu meydanın, Yeni Saray'ın 'Hasbahçe' bölümüne ait geniş bir alanda olduğunu, ortasında, üzerinde altın top olan göklere uzanmış bir direk bulunduğunu ve bütün okçu ve silahşorların padişahın önünde, altın topa ok ve tüfek attıklarını kaydeder.

III. Murad

HEDEF OKÇULUĞU ANTRENMANLARI

Klasik dönemde, Osmanlı'da iyice yaygınlık kazanan değişik okçuluk türleri, ciddi hazırlık antrenmanlarını zorunlu kılmaktadır.

Yeni okçuların yetiştirilmesi, yetiştiricilerin becerilerini korumaları ve halkın okçuluk heveslerinin tatmin edilmesine yönelik talepleri karşılayacak sivil ve askeri tâlimhâneler kurulmuştur.

Ordu bünyesindeki okçuların idman yaptıkları askerî talimhaneler dışında, İstanbul'un çeşitli semtlerinde, hedef atışları yapılan ve birer ticarethane hüviyeti taşıyan 45 kadar sivil talimhane bulunmaktadır.

Busbecq, bu talimhanelerde okçuluk antrenmanlarının 7-8 yaşlarında başlayıp 10, 12 yıl devam ettiğini ve böylece en küçük hedeflere dahi isabet kaydedilecek düzeye ulaştığını ifade etmektedir.

Fransız seyyah Thevenot, 1655-56 yıllarına ait notlarında, Türklerin ok atışlarını daha ziyade 'hareket halinde' yaptıklarını, atlarını koşturup duvara yerleştirilmiş bir toprak kaba hayli uzaktan isabetle ok attıklarını belirtir.

Cirit oyununu bütün hareketliliği ile yansıtan ender görüntülerden biri [solda].

18. Yüzyıl'a tarihlenen Batı kaynaklı bir gravürde bir Osmanlı sipahisi [üstte].

Toprak ya da deri putalara at üzerinden yapılan atışların, aynı zamanda kabak okçuluğuna da hazırlık teşkil etmesi söz konusudur.

Atlı bozkır kültürünün askerî ve ekonomik zorunluluklar karşısında geliştirdiği at üzerinde her yöne isabetli ok atabilme becerisi, kabak okçuluğu formunda, gerek askerî bir idman aracı, gerekse sosyal aktiviteleri biçimlendiren eğlenceli bir oyun olarak; 15 ve 17. yüzyıllar arasında, Osmanlı yaşamında önemli bir yer tutmuştur.

Ok ve yayın 16. Yüzyıl sonlarına doğru, askerî alandaki önemini kaybetmesinden sonra, atlı okçulara olan ihtiyaç da ortadan kalkar.

Bu şartlarda, zayıflayarak da olsa, kabak okçuluğu ve buna dayalı oyun, bir yüzyıl kadar daha, sosyal ve sportif aktiviteler içinde yer aldıktan sonra, 18. Yüzyıl başlarında tarih sahnesinden çekilir. ■

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Anadolu'ya göç / 2

Balkanlar'dan ve Doğu'dan gelen kafilelerle...

'93 Harbi'nin muhacirleri

1877-78 bozgunu sonrasında, Balkanlar'dan İstanbul'a ve Doğu'dan da Anadolu'nun iç bölgelerine, milyonlarla hesaplanan bir göç dalgası başlar... Avrupa'da, özellikle Fransız basınında yürütülen kampanyalar, Müslüman Türkleri bu göçe zorlamada, etkili olmuştur.

ORHAN KOLOĞLU

Balkanlar'dan Anadolu'ya toplu göçün, aniden milyonları aşan bir düzeye erişmesinde, '93 Harbi' diye de anılan ünlü 1877-78 Rus Savaşı etkili olmuştur.

Aslında Türkleri göçe zorlamada, dizimizin ilk yazısında bahsettiğimiz gibi, Avrupa kamuoylarını basın kampanyaları ile tahrik etme oyunu, çok başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Olaylar 1875'te Sırpların ayaklandırılmasıyla başlar; arkasından 1876'da Bulgarlar -kendi tarihçilerinin de kabul ettikleri gibi- Rusların hemen yardıma gelecekleri vadine kanarak, Türklere yönelik toplu bir kıyıma girişirler.

1829'da Edirne'yi almışken Avrupa devletleri tarafından İstanbul'a girmesi engellenen, 1854-56'da İstanbul ve Kudüs'e el koyma hırsları yine Avrupa devletlerince Kırım Savaşı ile önlenen Çarlık Rusyası, bu kez oyununu ters yönden yürütmeyi deniyordu:

Osmanlı ordularından önce, yakınları öldürülen Türkler, doğal bir tepkiyle karşı saldırıya geçip intikamlarını almaya yöneldiler. Özellikle

18 Ağustos 1877 tarihli L'Illustration'da, gazetenin özel muhabiri M. A. Lançon'un Nikopolis'ten gönderdiği bir çizimde, Bulgar mezalimine karşı, şehrin kıyısındaki bir toplama kampında "Rus kuvvetlerinin koruması altına alındıkları" bildirilen göçmen Türk aileleri [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Ruslar ve Ermeniler tarafından Kafkaslar'dan kovulup Osmanlı hükümetince bir kısmı Balkanlar'a yerleştirilmiş olan Çerkezler bu konumdaydılar.

Sırplar da, Osmanlı ordusuna yenilip Avrupa devletlerinden yardım istemeye giriştiler. Ruslar ise, Bulgarlara yardım etmek yerine, kıtadaki propaganda mekanizmalarını çalıştırıp 'Türkler Hıristiyanları kesiyor' kampanyasına hız verdiler:

Bulgarların yaptıklarından hiç bahsedilmeyecek; muhtemelen de 1.000 civarındaki ölü sayısı, ilk anda 15.000'e çıkarılacak ve Avrupa basınında, bu rakam sürekli olarak artırılacaktı.

Bu taktiğin sonucu olarak, Hıristiyanları ölümden kurtarılması arzusuyla, Rusya'nın Osmanlı devletine savaş ilan etmesi, hoş karşılandı.

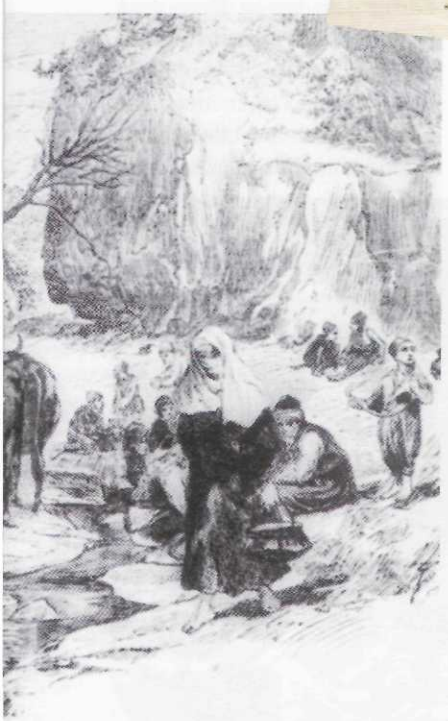
24 Nisan 1877'de başlayan savaş, Osmanlı ordularının bozgunu sonucu, 10 ay içinde, İstanbul'un Rus ordularınca işgaline yol açtı. Doğu Anadolu'da da Erzurum'a kadar uzanan bölgeye, Ruslar hâkim oldular. Her iki taraftan da Anadolu'ya milyonlarla hesaplanan bir göç dalgası başladı...

Daha işin başlangıcında, nasıl bir bozgun psikolojisi içine düştüklerini, olayları yaşamış olan Tuna bölgesinden Zağra'lı Necmi Raci şöyle şiirleştirmiştir:

"Çekerek Rus Bulgar'ı pîşe (önüne) / Başladı ehl-i dini teftişe / Bağtaten (ansızın) kıldı evleri şebhûn (baskın) / Neler etti o melûnun!/ Pir ü berna (yaşlı ve genç) edilmeyip teferik / Bâb-ı dare (darağacına) edildiler ta'lik (asıldılar) / Dayımın bend edip (bağlayıp) de ellerini / Kıldılar lime lime her yerini / Kimini gömdüler yere canlı, / Demeyip ihtiyar, delikanlı! / Kiminin kestiler edep yerini, / Verdiler ağza canlı etlerini! / Kimine giydirildi kızgın saç. / Zulmü gör bundan eyle istintac! (anlamak) / Ne fenalıklar etti bizlere ah, / Yere girsin yere o rûy-ı siyah! (kara yüz)."

Böylesine bir vahşet

L'ILLUSTRATION
JOURNAL UNIVERSEL
SAMEDI 29 JUILLET 1876

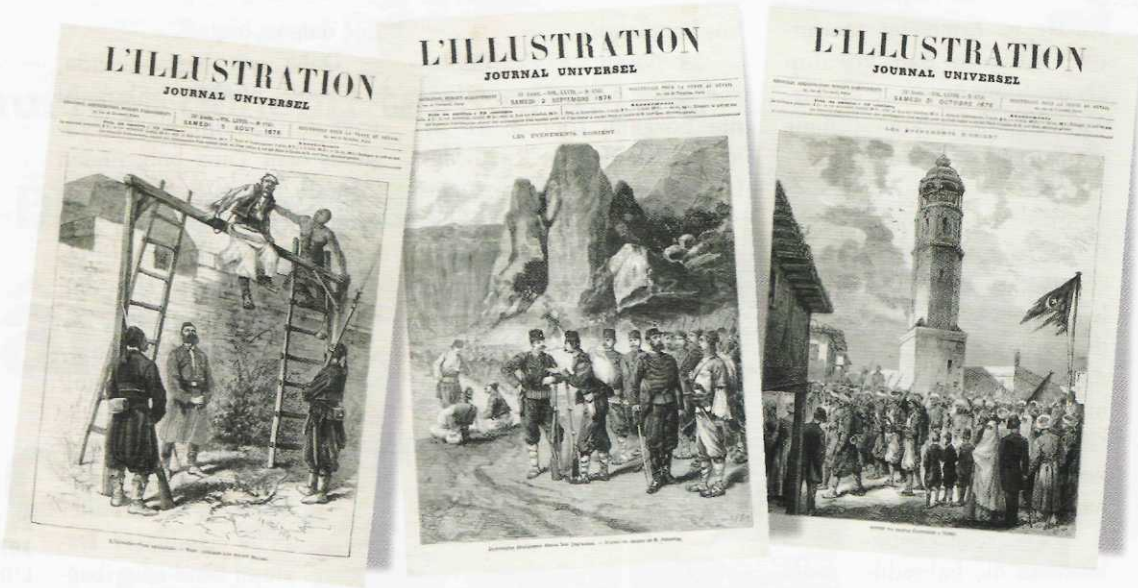

29 Temmuz 1876 tarihli L'Illustration'a kapak olmuş hayalî bir çizim: Sırbistan sınırındaki bir kasabada, 'başıbozuklar', Sırp köylülerini öldürüp hayvan hırsızlığı yapıyorlar [solda]. '93 Harbi' muhacirlerini, İstanbul'da görüntüleyen temsili bir illüstrasyon [altta].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Avrupa basınının Balkanlar kampanyası

Başta Fransızların ünlü L'Illustration'u olmak üzere, Avrupa basını 1876'da Balkanlar için yoğun bir Osmanlı aleyhtarı kampanya yürütür. Yayın organlarında önce, Osmanlı'nın Vidin'de astırdığı Bulgar isyancılara yer verilir *[solda];* sonra Bulgar komitacıların Balkan dağlarında nasıl örgütlendikleri anlatılır [ortada]; sonra da Vidin'e Mısır'dan gönderilen birliklerin kente girişleri anlatılır *[sağda].* Avrupa kamuoylarını basın kampanyaları ile tahrik etme oyunu, başarıyla sürdürülmüştür.

karşısında ailesinin yüzyıllardır yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalan halkın 'yeni bir vatan' bulunmazsa ölümü tercih edecek duruma geldiğini de, yine Zağra'lı Necmi Raci anlatacaktır bize.

Necmi Raci'nin yakınmalarına, "Yerlerin yırtılmış Kur'anı Kerim yapraklarıyla dolu olması ve ayak basacak yer bulunamaması..." durumunu da eklersek, üzüntünün kişisel ölçüyü aşmış, bir inanç gerginliği haline dönüşmüş olduğunu fark ederiz.

Bu tercih sebebiyledir ki Avrupa basını, en büyük kıyıma uğrayan ve bütün varlığından mahrum edilen Türklerin durumu ile hiç ilgilenmemiş; aksine, hep öncelikle kendisini savunmak için mücadele eden Çerkezleri ve 'başıbozuk' deyimiyle andıkları bölgenin yerli Müslümanlarını eleştiri konusu yapmışlardır.

Her yenik düşenin yakınması, karşı tarafı suçlu göstermeye çalışması, doğaldır. Ancak Türklerin 500 yıldır yaşadıkları toprakları bırakıp, göç edecek yeni bir 'vatan' aramalarının da normal olmadığını kabul etmek gerekir!

Ruslar ise, 1829'da İngiliz Mr. Fox'un başlattığı "Türkler Avrupa'dan kovulmalı; geldikleri yere, Asya'ya gönderilmelidir" kampanyasını doruğa ulaştırıp, tam bir 'temizlik' uygulamada kararlıydılar.

Özellikle Osmanlı topraklarında, olayların içinde yaşayan Avrupalı konsolosların raporları, bu davranış konusunda kesin bilgiler içerir: Edirne'deki İngiliz Konsolosu Calvert, 1878 Eylül'ündeki raporunda 'Rus-Bulgar Koalisyonu'nun 'aşırı derecede şiddet' kavramını bile aşan ve toplu kırıma yönelen tutumu-

1900'lerin başında Anadolu'ya göç etmiş Çerkezleri gösteren ender fotoğraflardan biri [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

nu şöyle açıklar:

"Türklerin gerek ulusal ruhlarında ve gerekse birey olarak davranışlarında bulunan, yabancılara dostça tutum gösterme davranışı, atasözü konusu olmuştur."

"Şimdi ise, üstünlük kazanmış duruma geçince, Bulgarların başta gelen amacı - kırsal kesimdeki bir kısım Rumların da katkısıyla- Türk'ü tümüyle yıkıma uğratmak ve Avrupa toprağındaki yerinden yurdundan fırlatıp atmaktır."

Türkler de, önce Anadolu, sonra Rumeli'ye askerî güçleriyle yerleşmişlerdir; ama onlar, hiçbir zaman buraların yerli halklarını tasfiyeyi düşünmemişler, aksine, barış içinde bir arada yaşamayı sağlayacak her türlü inanç, kültür ve ekonomi önlemini almışlardı.

Buna karşılık, Ruslar daha önce Kırım ve Kafkas halklarını göçe zorlama taktiğini Balkanlara da getirmişlerdi...

Konu hakkında 'Ölüm ve Sürgün' başlıklı çok ayrıntılı bir çalışması bulunan Amerikalı tarihçi Prof. Justin McCarthy, bu durumu şöyle açıklar:

"Gerekli olan, cinayetlerin ve dehşet saçmanın bir karışımının kullanılması idi; bu sayede Müslümanlar ya hemen öldürülecek ya da öldürülme korkusu ile yurdundan kaçırılacaktı."

"Bunu becermek için, Rus ordusundaki en uygun güç, 'Kirli savaşlar yapmanın ustası' Kazaklar idi ve yöntemleri, Kafkasya Savaşları sırasında gelişiminin en üst düzeyine ulaştırılmıştı."

"Köyleri yakıp yıkmağa, sığıntıları kesmeye başlamalarından az sonra 'Kazak' adını Türk köylüler korkarak ağızlarına alır oldular. Onların yaklaştığı söylentisinin çıkması, tam onların tasarladığı gibi, Türk sığınmacıların yollara dökülmesine yetiyordu (...) Kazaklar kimse kaçmasın diye, köyleri kuşatmaya alıyor, sonra Bulgarlar köye dalıp talana ve kıyımdan geçirmeye girişiyorlardı."

Bu noktada akla gelen önemli bir soruyu da Justin McCarthy şöyle yanıtlıyor: "Terkedilmiş köylerin kasten yakılması ne askerî ne de ekonomik açıdan mantığa uymaz; ama köy halkının geri dönmemesini sağlamak açısından, anlamı vardır. Evler ve tümüyle köyler, Ruslarla Bulgarlar tarafından yakılıp yıkıldı, sığırlar ve bütün taşınır mallar gasp edildi. Türk varlığı gerçek anlamda silindi."

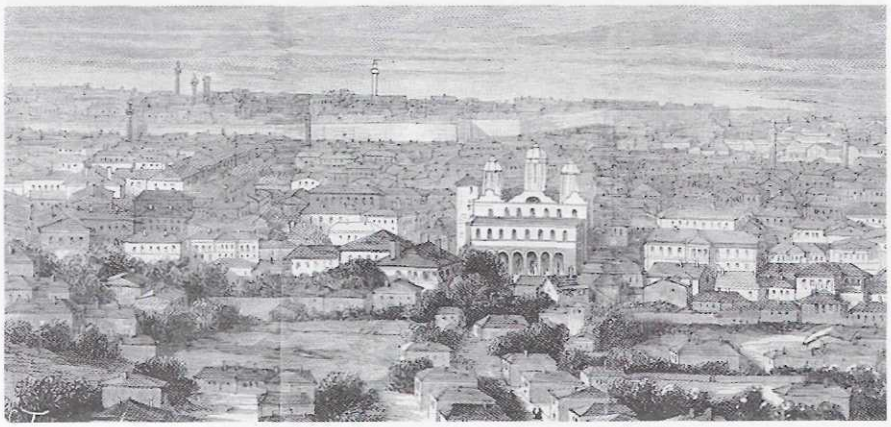
Bulgaristan'ın bağımsızlığı kabul edilince, bütün Avrupa'nın onayıyla krallığa getirilecek olan ve Alman, İngiliz, Rus soylularıyla aile bağı bulunan Prens Alexander von Battenberg'in Edirne'de açıkça, "Türkler kötü ise, Bulgarlar bin beterdir" dediği kayıtlara geçmiştir.

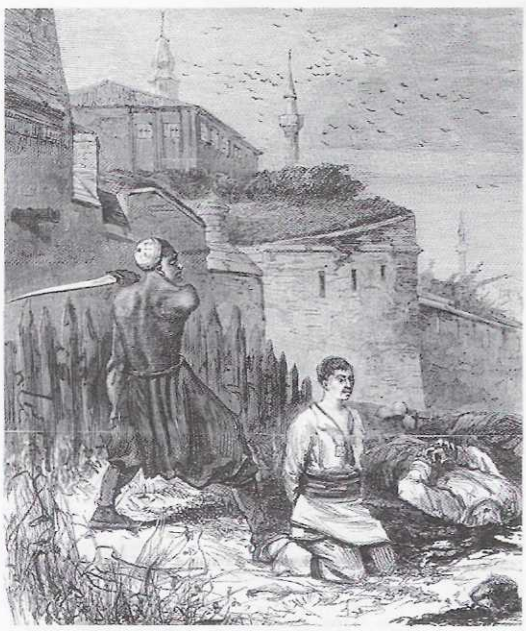
Konsolos raporları, kaçmayan ya da kaçamayan Türklerin ahırlara tıkıldıklarını, kızgın demirlerle dağlanarak kurşuna dizildiklerini kaydediyordu. İngiltere'nin

'Ölüm ve Sürgün' adlı çalışmasında, Amerikalı tarihçi Prof. Justin McCarthy, Rusların, Kırım ve Kafkas halklarını nasıl Anadolu'ya göçe zorladıklarını anlatır [üstte]. Balkanlardaki Çerkezler de, Bulgarlardan intikam alma peşindedirler: 22 Temmuz 1876 tarihli L'Illustration'daki gravür Çerkezlerin esir alıp idama götürdükleri Bulgarları temsil eder [en üstte]. Aynı tarihli L'Illustration'dan bir başka çizim, Çerkezlerin işgali altındaki bir Bulgar köyünü resmeder [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Niş kentinde [en üstte], Türklerin, Bulgarların kafalarını nasıl kestiklerini görüntüleyen hayalî bir L'Illustration deseni [üstte]. Avrupa'nın Bulgaristan kralı ilan ettiği Prens Alexander von Battenberg [sağ üstte]. Dobruca'da köylerini terketmek zorunda kalan Tatar ve Çerkez aileler [sağda].

Edirne Konsolosu, raporunda şu satırlara yer veriyordu: "Türklerin Hıristiyan kadınlara tecavüzü son derece seyrek görülmüş bir şeydi... Rus işgalinden beri, kırsal kesimde, Bulgarların istedikleri gibi, Türk kadın ve kızlarına karşı, beşer onar, topluca saldırıda bulunduğunu söylemek hiç de abartılı olmaz..."

Edirne Konsolosu aynı raporda, üstlerindeki elbiseler yırtılarak sokakta çırılçıplak bırakılan Müslüman kadınlardan da bahsedilir.

İşin ilginci, o çağda Rusya'da çok yaygın olan Yahudi düşmanlığı sebebiyle, tek koruyucusu Osmanlı olan Yahudiler de, aynı muameleye tabi tutulur.

1877'de Edirne ve Tuna vilayetleri bölgesinde 1,5 milyon Müslüman Türk bulunduğu saptanmıştır.

Uygulanan göçe zorlama taktiği sonucunda, bu insanların bir milyondan azının Kosova, Manastır ve Selanik bölgelerinde yerleştikleri; çoğunluğunun ise, İstanbul ve Tekirdağ üzerinden Anadolu'ya yöneldiği bilinir.

Tren taşımacılığının Osmanlı ülkesinde henüz ilkel düzeyde olduğu bir dönemde, yürüyerek hayatlarını kurtarmak isteyenlerin cesetleri yol kenarlarını doldurur.

Bir ara İstanbul'da 200-300 bin kadar göçmen toplanır ve başta Ayasofya ile Sultanahmet camileri olmak üzere, şehrin her tarafında, muhacirler için geçici barınaklar kurulur.

Bulgarlar tarafından doğrudan öldürülenlerin sayısının ise, 261 bini bulduğu hesaplanmıştır. Buna karşılık, çok kötü şartlarda kaçmak durumunda kalan kitlenin en az bir o kadarının da açlık, kötü hava şartları ve salgın hastalıklar yüzünden yollarda can vermiş olduklarını anımsatmak gerekir.

Örneğin Edirne'de bulunan 45 bin sığınmacıdan 16 bininin tifüse yakalandığı ve yaşamlarını yitirdikleri bilinmektedir.

Balkanlar'da Bulgarlarla birlikte yürüttüğü taktiği Rusya, Kafkas cephesinde de Ermenilerle uygulamıştır.

Aradaki fark, Bulgarlarla ilk kez fiili işbirliğine girişmesine karşılık, Ermenilerle daha önceden de ilişkilerin var olmasındadır. Daha 1854'te başlayan Rus yardımı, Çarlık Rusyası Kafkaslar'a yerleşmeye çalıştıkça, kendisine direnen, çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Çerkez, Çeçen, Abaza, ve Dağıstanlılara karşı, Hıristiyan yardımcı olarak Erivan bölgesindeki Ermeni cemaati ile Ermeni Kilisesi'ni ve Ermeni Taşnak Partisi'ni kullanmıştır.

Ancak Doğu Anadolu'daki nüfus oranları, Balkanlar'dakinin tam tersiydi... Bulgarlar Balkan nüfusun yüzde 60'ını oluştururken, Ermeniler Doğu Anadolu'da sadece yüzde 17 oranında idiler.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Buna rağmen, 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Erzurum'a kadar uzanan bölge işgal edilirken, yönlendiricilikte, Ermeni güçleri büyük rol oynadılar...

Bu arada, savaşmadan teslim olan Ardahan'da, 300 asker ve çok daha fazla sivilin, kuralların aksine, topluca öldürülmeleri, aynı şeyin Kars'ta tekrarı, sindirme ve göç ettirme politikasının tasarlandığını gösterir.

Nitekim Çerkez, Çeçen, Dağıstanlı ve Abazalar, denizden Trabzon ve Samsun'a, karadan da Çorum hatta Sivas tarafına doğru göç etmişlerdir.

Kafkaslar'dan çıkan 1.2 milyon göçmenin 800 bininin Osmanlı ülkesine geldikleri hesaplanmaktadır.

Özellikle Çerkezlerin daha önce Anadolu'ya, Suriye'ye ve Balkanlar'a yerleştirildikleri bilinmektedir.

Türklere nazaran daha az yerleşik ve Rus düşmanlığı daha katı olan Çerkezlerin intikam arayışlarında daha şiddetli davranmaları, olayların başlangıcında, Avrupa basınının Türk aleyhtarı kampanyasının yoğunlaşmasında baş rolü oynamıştır.

Bu arada, Avrupa basının önyargılı propaganda kampanyası da, Türklerin Asya'ya geri gönderilmeleri tezini, eskisinden de daha yoğun ve uydurma bilgilerle devam ettirecekti.

İngiliz subayı Frederick Burnaby de, bu ortamda gazetelerde, 'Türkler tarafından kazığa oturtulmuş Hıristiyanlara' ilişkin mektupları okuyunca, olayları yerinde izlemek arzusuyla 1876 sonbaharında bir Anadolu gezisine çıkar.

Gezi dönüşü, "Küçük Asya'da At Sırtında" isimli kitabında, bütün Doğu Anadolu'yu kapsayan izlenimlerini aktaracaktır.

Her gittiği yerde, Burnaby'nin Hıristiyanlara (Rum ve Ermeni) ilk sorusu, "Sizlere işkence yapılıyor mu, içinizden kazığa oturtulmuş kimse var mı?" şeklinde olacaktır. Yazar, aldığı yanıtın da daima 'Hayır' olduğunu söyleyecektir.

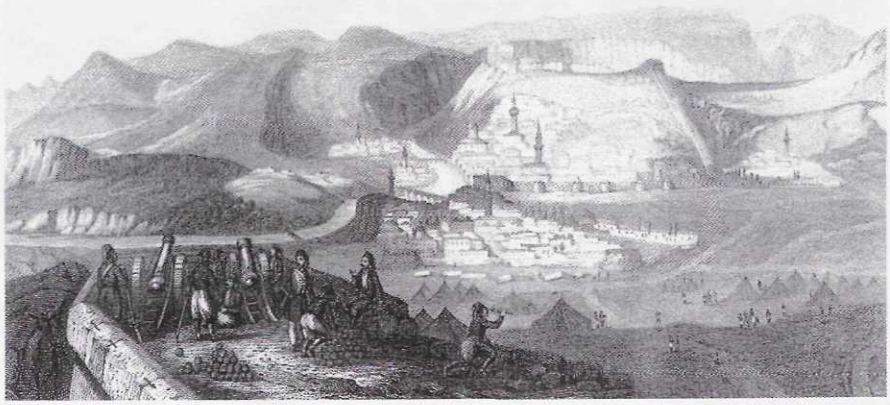
Genellikle şikâyet, "Yasaların hem Türkler hem de Hıristiyanlar için yetersiz olduğu" yönündedir. Yıllarca önce gelip Sivas'a yerleşmiş olan Amerikalı misyonerler de, işkence iddialarını reddeder ve eklerler:

"Türkler bazı kimselerin bizi inandırmak istedikleri kadar kötü değiller..."

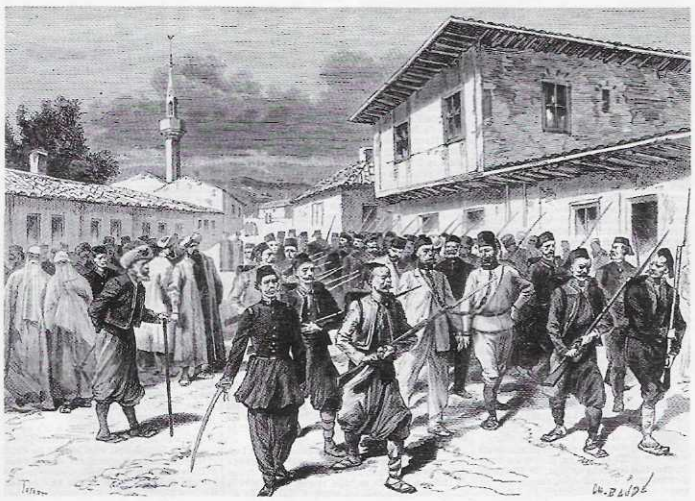
Bu misyonerler, 'tek kusur' olarak da, "Türklerin çok inatçı olduklarını" belirteceklerdir.

Burnaby bunun sebebini, misyonerlerin birçok Ermeni'yi Protestanlığa kazandırmalarına karşılık, tek bir Müslüman'ı din değiştirmeye ikna edememeleri ile izah eder.

Hatta Ermeniler arasında, Çarlık yönetiminin 'Ruslaştırma' politikasına karşı çıkıp Osmanlı yönetimini tercih edenlerin bulunduğunu da kaydeder. ■

1890'ların Kars'ını temsil eden bir gravür [üstte]. "Küçük Asya'da At Sırtında" adlı kitabın yazarı İngiliz subayı Frederick Burnaby [solda].

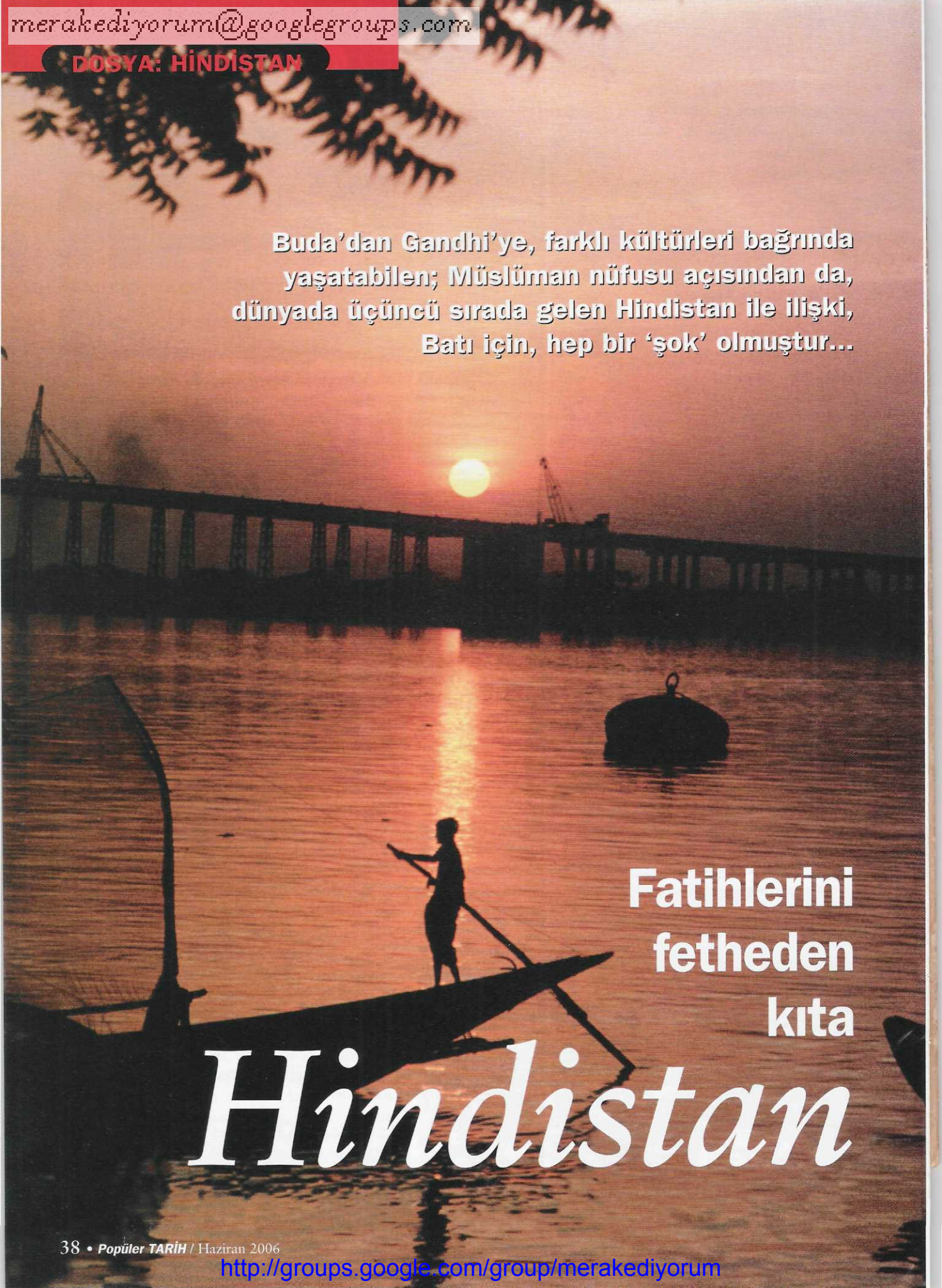
Bulgar isyanı sırasında asileri zincirleyerek hapse götüren bir Osmanlı birliği [solda].

GELECEK SAYIDA

'93 Harbi'nin ardından, Balkan Savaşları dönemine ve Lozan'a kadar uzanan muhaceret günleri.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

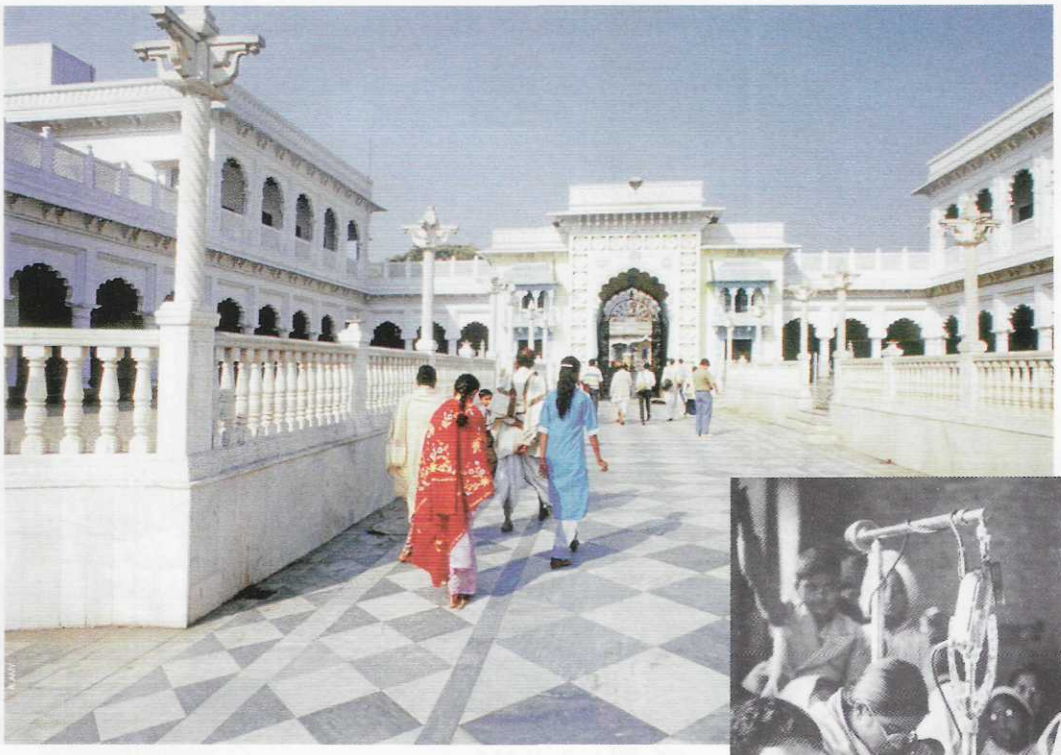

Buda'dan Gandhi'ye, farklı kültürleri bağrında yaşatabilen; Müslüman nüfusu açısından da, dünyada üçüncü sırada gelen Hindistan ile ilişki, Batı için, hep bir 'şok' olmuştur...

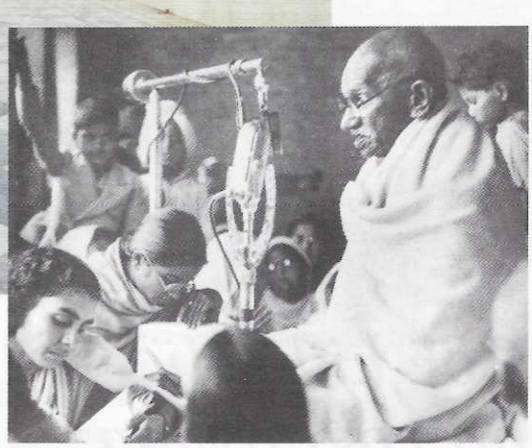
Fatihlerini fetheden kıta

Hindistan

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Cihan Şah'ın yaptırdığı ünlü Tac Mahal [solda].
Yıl 1946: Mahatma Gandhi Hindulara ve Müslümanlara yönelik şiddet karşıtı konuşmasını yapıyor [altta].

Asya'nın güneydeki uzantısı 'Hindistan', batıdaki uzantısı ise 'Avrupa' adı verilen iki büyük yarımadadır. Her ikisi de yaklaşık aynı büyüklüktedir.

Avrupalı, kendi kıtasını 'bir kıta' olarak tanımlarken, Hindistan'a bu payeyi vermemiş; ancak Hindistan'ı zaman zaman 'bir alt kıta' olarak nitelendirdiği de olmuştur.

Binlerce yıl boyunca, İskender'den İskitlere, Partlardan Sasanilere kadar, dağları ve denizleri aşma zahmetine katlanan her istilacıya teslim olmuş bulunan Hindistan, 21. Yüzyıl'da, bütün zayıf ve güçlü yanları ve 1.1 milyarlık nüfusuyla birlikte, Asya'da yeni bir güç olarak öne çıkmaktadır.

Her yıl mezun ettiği 460 bin mühendis ile dünya enformasyon teknolojisinde söz sahibi olabilen bu ülke, Çin'den sonra, büyük roller peşinde...

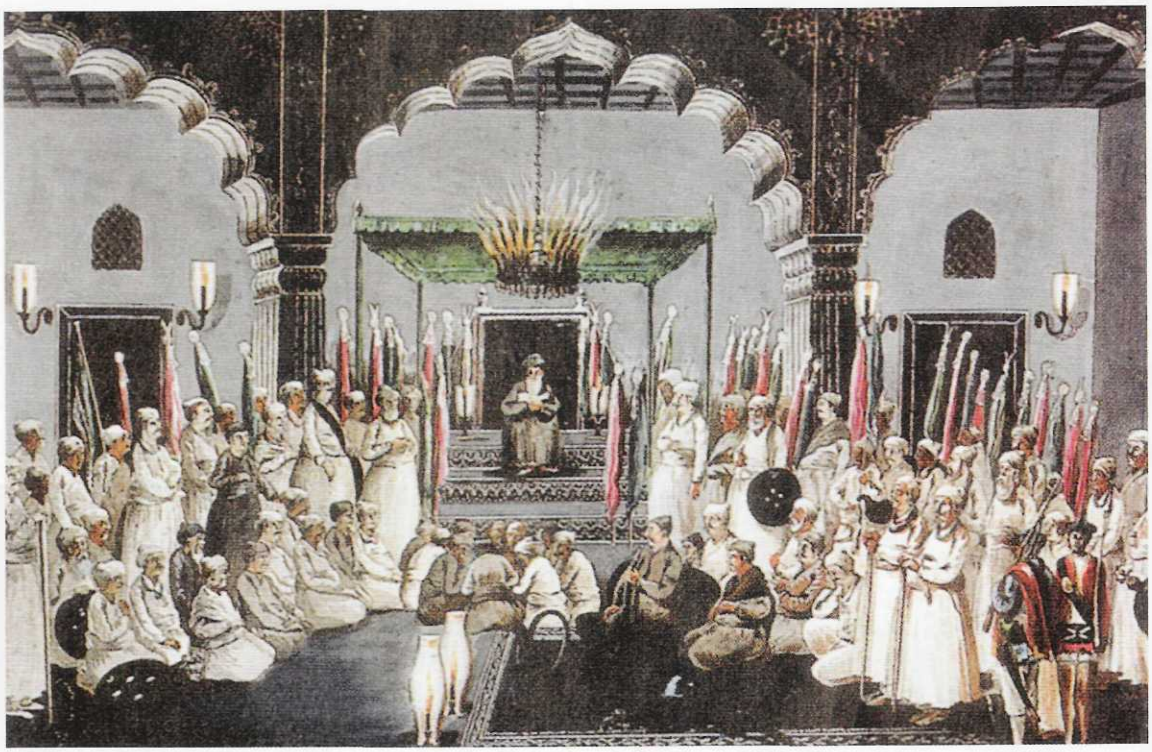
Öne çıkan her ülkede olduğu gibi, Hindistan da nükleer enerji antlaşmaları yapıyor, uzay programı geliştiriyor... Diğer yandan, Güney Asya'daki komşularına benzer şekilde, Hindistan da, ulusal varlığını inşa etmekte olan bir ülke... Günümüz Hindistan'ını kavrayabilmek için, önce bu karmaşık ülkenin tarihindeki belirleyici süreçleri gözden geçirmek gerekir.

Bengal Körfezi'nde güneş batışı [sol sayfada].
M.Ö. 6. ya da 5. Yüzyıl'da yaşamış olan Buda [solda], Hindistan doğumludur. Bugün Hindistan'da altı milyon civarında Budist vardır.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Çok kültürlü bir coğrafyada

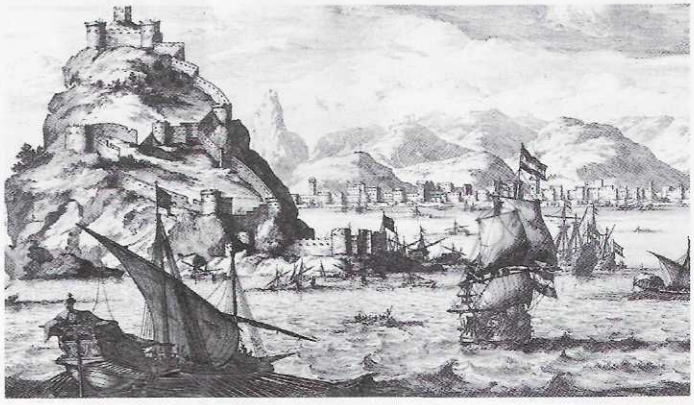
Hint-Türk İmparatorluğu...

M. Tanju Akad

Tarih boyunca Hindistan, sadece bugünkü Hindistan Cumhuriyeti'nin bulunduğu bölgeyi değil, Güney Asya'da yaşayan çok farklı kültürlerin tümünü kapsayan daha geniş alanları ifade ediyordu.

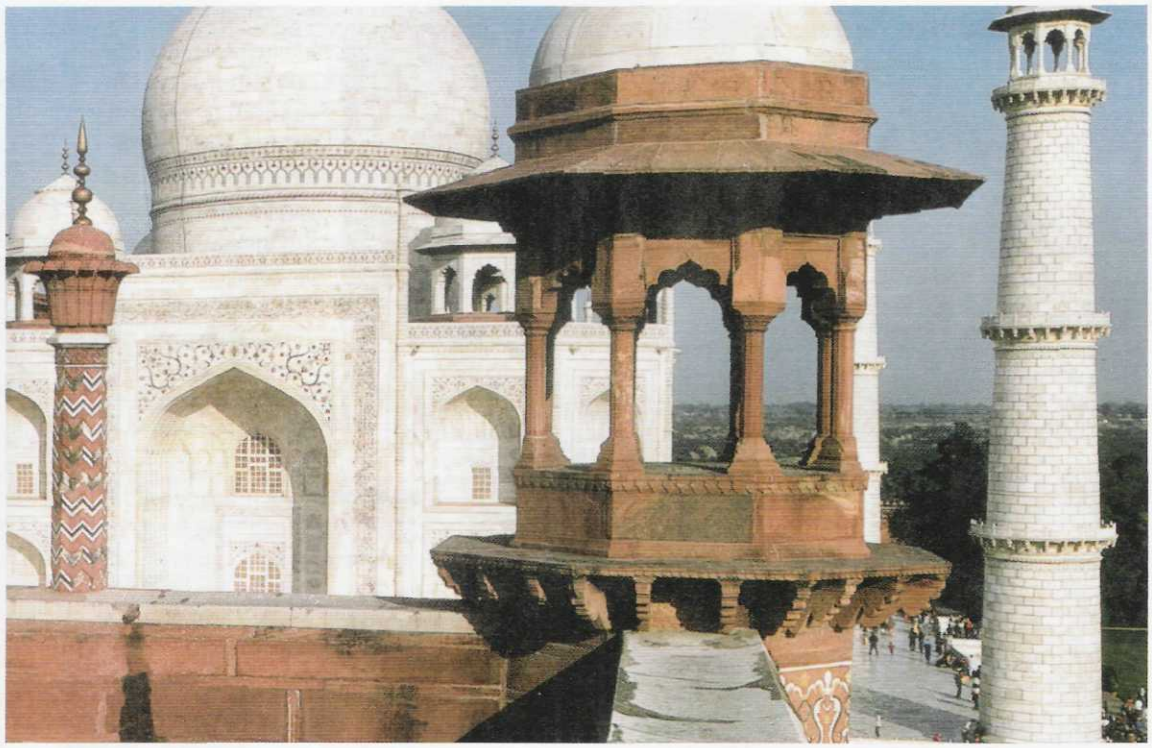
Batılı kaynakların genellikle 'Hint-Moğol İmparatorluğu' diye tanımladıkları Hint-Türk İmparatorluğu, 16 ve 17. Yüzyıl boyunca, bugünkü Hindistan'ın kuzey bölümlerinin çoğunu, güney bölgelerinin bir kısmını ve günümüz Pakistan'ını oluşturan toprakları, tek bir devlet içinde birleştirir.

Ancak bu imparatorluk, söz konusu topraklarda yaşayan halkları kaynaştıramaz; çoğu imparatorluk gibi, yönetimini yerel iktidar sahipleri-

Bir 19. Yüzyıl gravüründe Aden limanı [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

18. Yüzyıl'a tarihlenen bir minyatürde, Bihar'da (Patna) Hintli Müslümanların Muharrem Ayı kutlaması [sol sayfada]. Tac Mahal, 1632-1643 yılları arasında, Cihan Şah tarafından, ölen eşi Mümtaz Mahal için yaptırılmıştır ve Hint-Türk İmparatorluğu'nun sembolü olmuştur [solda].

Hint-Türk İmparatorluğu, 16 ve 17. Yüzyıl boyunca, bugünkü Hindistan'ın kuzey bölümlerinin çoğunu, güney bölgelerinin bir kısmını ve günümüz Pakistan'ını oluşturan toprakları, tek bir devlet içinde birleştirir.

nin eliyle yürütür.

Daha geniş bölgelerin tarihte ilk kez politik olarak birleşmesi, İngiliz yönetimi altında olacaktır. Batı'da İran sınırından Doğu'da Mynamar (Burma) ve Kuzey'de Nepal'e kadar uzanan bütün alt kıta, İngiliz yönetimine girer.

Bu dönemde, Aden bile Hindistan yönetimine bağlanır. Hint kimliği de, 19. Yüzyıl'daki İngiliz yönetimi altında, esas itibariyle de, bu yönetime karşı ortak tepki temelinde gelişmeye başlar. Sonunda ortak bir direnişe dönüşür.

Ancak bu direniş hemen yükselmez, çünkü İngiliz yönetimi, 18. Yüzyıl'da Hindistan Yarımadası'nda yaşayan halkların çoğu için, kıtaya gelen sayısız yabancı yönetimden sadece sonuncusudur.

Ne var ki, İngiliz yönetimi farklıdır. Günümüz Hindistan'ında bulunan 179 dil ve 544 lehçeye sahip sayısız etnik grup, ilk kez bu yönetim altında birbirlerini anlamaya başlarlar.

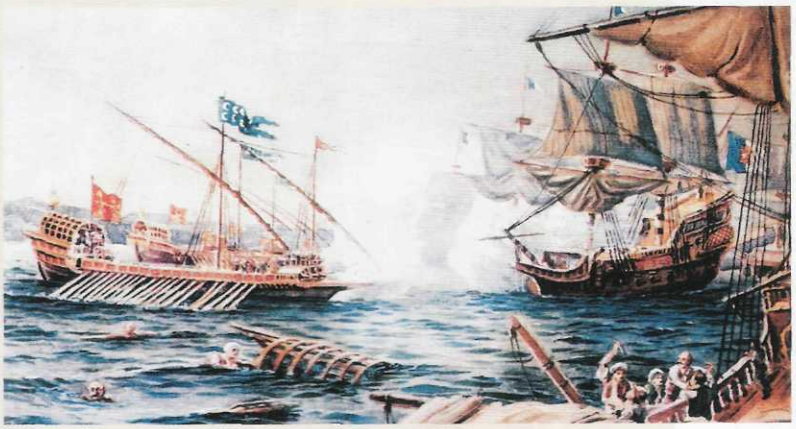
Oluşan kolektif bilincin, 2 bin yıl boyunca, Malezya

Coğrafyacı Cornelius'un 1600'lü yıllarda Hindistan ve Hint Denizi'ni gösteren haritası [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Osmanlı ve Hindistan

Avrupalı güçlerin 16. Yüzyıl'da Hint Okyanusu'na çıkmaları, Osmanlı için, önemli bir dönemeç olur. Bu süreçte, Osmanlı, Doğu ticaretinden elde ettiği transit gelirini yitirir ve stratejik olarak da, doğudan kuşatılmış olur. Avrupalı güçler ayrıca İran ile doğrudan ilişki kurarak onları destekleme olanağına kavuşurlar. Ayrıca sürekli Türk göçü gönderen Orta Asya hanlıkları ile Osmanlı'nın ilişkileri zayıflar. Bunu önlemek için, Osmanlı, Kızıldeniz donanmasına önem verip Hindistan Müslümanlarına yardıma gider: Piri Reis *[altta]* 1548'de Aden'i, 1552'de Maskat Kalesi'ni Portekizlilerden geri alır. Tamir gören gemilerini bırakıp Süveyş'e döndüğü için idam edilince, yerine gönderilen Seydi Ali Reis, donanmayı geri getirmeyi başaramaz. Portekizlilerle savaştıktan sonra Hindistan'a sürüklenir *[üstte; Seydi Ali Reis'in donanması, Portekiz filosu karşısında]*. Gacarat ve Horasan üzerinden karayolu ile geri döner... Hint Okyanusu'nda mücadele için Süveyş'teki küçük tersane yetersiz kalınca, 1568'de Mısır Beylerbeyi'ne gönderilen fermanda, Akdeniz ile Süveyş arasında bir kanal açılması yolunda inceleme yapılması emredilir. Osmanlı doğunun stratejik önemine o derece vakıftır ki, 1570'te de, Don ile İdil (Volga) arasında bir kanal açılmasına başlanır; ancak kanalın üçte biri kazıldıktan sonra çalışmalar durur. O dönemde büyük güç sevkiyatı ancak su yolu ile yapılabildiğinden, bu kanalların gerçekleşmemesi, Osmanlı'nın Asya Müslümanları ile stratejik ilişkilerinin kesilmesine neden olur... 18. Yüzyıl'ın sonlarında büyük Hint direnişçi ve reformcusu Tipu Sultan *[sağda]*, İngilizlere karşı dört büyük savaşa girer ve bu sırada, Osmanlı'dan yardım ister. Ancak o sırada Rusya'ya karşı bir ölüm-kalım mücadelesi veren Bâbıâli'nin kolunu kıpırdatacak hali yoktur. Tipu Sultan savaşmayı bilen, reform ve modernleşme yolunda ilerleyen tek Hint hükümdarıdır; ama İngiliz diplomasisi ve entrikalarıyla başa çıkamaz, son savaşında öldürülür.

ve Endonezya'ya kadar, kolonici olarak bütün Hint Okyanusu'na dağılmış ve oradaki kültürlerle bir arada yaşayan Hintlileri de etkilemesi, kaçınılmazdı...

Hindistan, bugün Pakistan ve Bangladeş'in ayrılmasına rağmen, dünyanın üçüncü büyük Müslüman nüfusunu barındırmaktadır. M.S. 10. Yüzyıl'a kadar defalarca istila edilir, fakat bir süre sonra istilacılarını asimile eder.

Büyük İskender

İslâm dini ve Türklerle ise, durum farklı olacaktır: Bunlar, öncekiler gibi asimile olmazlar, kıtayı etkilerler; ancak ortak bir kültür de yaratamazlar. Hindistan'ın İngilizlere yenik düşmesinin esas nedeni de, işte bu noktadadır...

Müslüman Araplar, daha 8. Yüzyıl'da, İndüs Vadisi'ne gelirler; ama Müslümanların bölgeye büyük ölçüde hâkim olmaları, 10. Yüzyıl'da Gazneli Mahmut zamanındadır.

Hintliler, tıpkı Büyük İskender'e direndikleri gibi, bir süre savaşırlar; ama sonunda, Türklerin üstün savaş tekniklerine boyun eğerler. Ayrıca Hindular arasında hem birlik yoktur, hem de savaş sadece bir kasta ait geleneksel bir görevdir.

12. Yüzyıl sonunda, kuzeyden gelen bir başka istila dalgası, 1206'dan 1526'ya kadar yaşayan Müslüman

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Delhi Sultanlığı'nın kurulmasıyla sonuçlanır. Ancak bu yönetim, Timur'un 1398'de Delhi'yi ele geçirip yağmalamasından sonra zayıflar.

Asya topraklarında esen Timurlenk fırtınası, üç yıl sonra da Osmanlı'yı dağıtıp geçecek, keza Altınordu Hanlığı'nı da vurup Rusya'ya gelişme alanı açacaktır.

Timur, dolaylı da olsa, sayısız Türk devletine yıkım getirir. Ancak Hindistan'da kurulacak bir Türk yönetimi daha vardır: 1524'te sadece 12 bin kişilik bir ordunun başında (çeşitli kaynaklarda 15 ve 24 gibi rakamlar da vardır) Hindistan'a giren Babür, iki yıl sonra Panipat Muharebesi'nde Delhi Sultanlığı'nı noktalar ve 18. Yüzyıl'a kadar sürecek olan hanedanının temelini atar.

Babür Şah'ın hanedanı

1524'te Hindistan'a giren Babür Şah *[solda; bir 17. Yüzyıl minyatüründe]*, iki yıl sonra Delhi Sultanlığı'nın saltanatına son vererek, 18. Yüzyıl'a kadar sürecek olan kendi hanedanının temelini atar. Ünlü Tac Mahal'i yaptıran Cihan Şah da *[sağda]* onun torununun torunudur.

Babür'ün torunu Ekber Şah (hük. 1556-1605) Hindular ile Müslümanlar arasında yakınlaşma politikası izleyerek imparatorluğu büyütür. Hatta 'Din-i İlahî' adını verdiği bir öğretiyle, İslâm ile Hinduizmi birleştirmeye çalışır.

Onun torunu Cihan Şah (hük. 1628-1658) ise, Tac Mahal, İnci Camii ve Şah Cihanabad gibi büyük eserleriyle ünlü olmakla birlikte, bu büyük harcamalar için saldığı vergiler nedeniyle hoşnutsuzluk yaratır.

Onu izleyen Alamgir'in yönetimi (hük. 1658-1707), Hint-Türk İmparatorluğu'nun son parlak dönemini oluşturur. Batılı kaynakların 'Aurangzeb / Evrengzib' diye adlandırdığı Alamgir, bağnaz bir İslâm anlayışıyla, Hindulara karşı baskı uygulayınca, Dakka'daki Marataların, Pencap'taki Sihlerin ve Racastan'daki Rajputların isyanlarıyla karşılaşır.

Bu isyanlar bastırılır; ama Alamgir'in ölümünden sonra Türk İmparatorluğu hızla dağılır.

1857'den 1859'a kadar süren büyük Hint Ayaklanması'nın sonuna kadar, Babür'ün torunları tahtta kalırlar; ama fiilen hiçbir güçleri yoktur. İngilizler bu dönemde Hindistan'ı adım adım fethederler.

Ancak Türk-İslâm kültürü Hindistan'da kalıcı izler bırakır. Hindistan'ın, Kurtuluş Savaşı'nın en karanlık günlerinde Ankara Hükümeti'ne gönderdiği büyük yardımlarda da bu izlerin payı vardır. ■

Alamgir Şah [solda]. Babür'ün torunu Ekber Şah'ı bir savaş sırasında temsil eden 1564 tarihli bir minyatür [altta].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Hindistan Kumpanyası ve İngiliz sistemi

Önce 'Doğu Hindistan Kumpanyası'yla, daha sonra da 'genel valilik' sistemiyle Hindistan'ı sömürgeleştiren İngilizler, kurdukları bürokrasinin tüm katılığına rağmen, Hindistan'ı tarihte ilk kez birleştirir ve ilk kez, başta açlık olmak üzere, halkın bazı sorunlarına el atarlar.

M. Tanju Akad

Hindistan'a ilk Avrupa gemisi, 1498'de gelir. Vasco de Gama'nın gemileri ertesi yıl büyük bir servet eden baharat yüküyle Lizbon'a dönünce, birkaç yıl içinde, büyük bir ticaret alanı kurulur.

Portekizliler Goa, Malakka, Hürmüz ve Socotra'da yerleşirler ve özellikle Kızıldeniz'de, Osmanlı ile savaşa tutuşurlar. Ancak 16. Yüzyıl'ın sonlarında, Hollanda ve İngiliz tüccarları, Hindistan'daki Portekizlileri etkisizleştirirler.

Portekiz yerleşimlerinin çoğu, önce Hollandalıların eline geçer. İngilizler de, daha kapsamlı bir ticaret politikası yürütebilmek için, 1600 yılında Doğu Hindistan Kumpanyası'nı kurarlar.

Portekiz ve Hollandalılara karşı, kimi zaman açık, kimi zaman da 'ilan edilmemiş' savaşlarla, İngilizler Hindistan'daki etkilerini artırırlar.

Bu arada Cihangir Şah'dan imtiyazlar alırlar: Madras, Kalküta ve Bombay, İngiliz yönetiminin dayandığı sacayak olarak öne çıkarlar.

Hint-Türk İmparatorluğu'na son parlak dönemini yaşatan Alamgir'in 1707 yı-

1857'de İngilizler, Hint Ayaklanması sırasında Aoudh kentinde [üstte; Thomas J. Baker'ın 1859'da gerçekleştirdiği bir tabloda]. **Vasco de Gama** [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

lındaki ölümünden sonra, imparatorluk çok hızlı bir çöküşe girer. Doğu Hindistan Kumpanyası ile mücadele eden bu güçlü hükümdardan sonra gelen istikrarsızlık, İngilizlerin işine yarar.

İngilizler 1757'deki Plassey Muharebesi'nde, sonradan gelen Fransızları da Hindistan'dan atarlar.

İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası, 1765 yılında Bengal'de 'İmparator adına' vergi toplama hakkını alır...

Tüm bu süreç içerisinde, Hintlilerin hiç direniş göstermedikleri düşünülmemelidir. ABD Bağımsızlık Savaşı sürerken; Mysor, Haydarabad ve Mahratta prensleri İngilizlere karşı savaşırlar. Ama İngiliz Genel Valisi Hastings, yönetimi ayakta tutmayı başarır.

Ondan sonra gelen Wellesley, büyük direnişçi Mysor hükümdarı Tipu Sultan'ı, 1799'da öldürttükten sonra, Doğu Hindistan Kumpanyası kıtanın büyük bölümlerine hâkim olur.

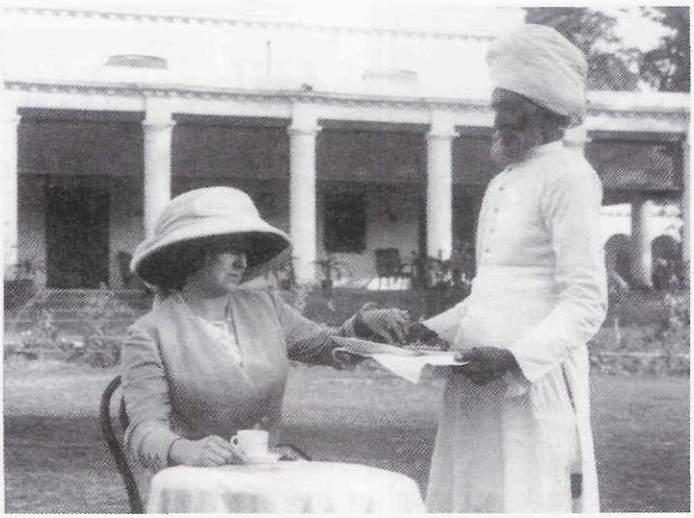
Ancak bunu izleyen yarım yüzyıl boyunca İngiltere; Mahrattalar, Gurkalar (yenilgiden sonra İngilizler için askerliğe başladılar), Sihler ve Burma kralları ile savaşmak zorunda kalırlar.

1857'den 1859'a kadar süren ve İngiltere'nin komutasındaki Hintli askerlerin başını çektiği büyük 'Hint Ayaklanması' patlak verir. İngilizler bu ayaklanmayı da yine zorlukla bastırırlar ve Hint-Türk Hanedanı'nın son hükümdarı Bahadır Şah'ı, ilgisi olmadığı halde, isyandan sorumlu tutarak Rangoon'a sürerler. Tam 150 yıldır iktidarı kalmamış olan bu hanedan da, onun sürgünde ölmesiyle, tarihe karışır.

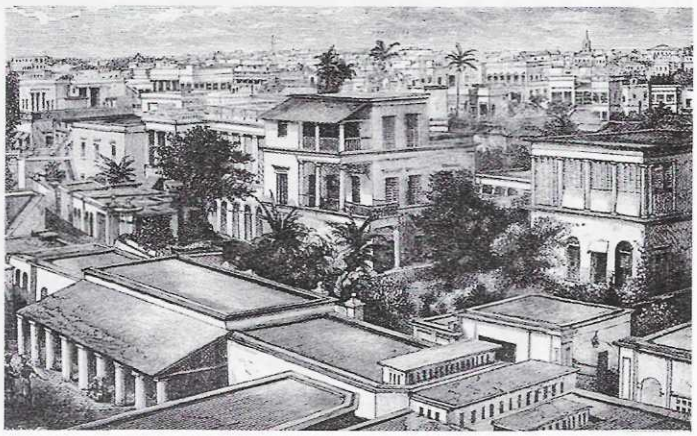
1857'deki ayaklanmaya kadar, İngiliz Doğu Hindistan Kumpanyası giderek daha geniş toprakları tam bir 'özel devlet' gibi yönetir, İngiliz hükümeti de, bu şirket-devletin hegemonyasına yardımcı olur.

Şirket yöneticileri, yerel halkın hiçbir gereksinimine önem vermeden, kısa vadeli kazançlarını düşünürler. Londra da, bu işin böyle devam etmeyeceğini anlar; şirket egemenliğine son vererek yeni bir hükümet sistemi oluşturur.

Bir 'genel vali' yönetimindeki bu sistemin belkemiği, her biri ortalama 875 bin kişilik bir nüfustan sorumlu 250 böl-

Yıl 1910: 'Büyük Britanya'nın gözüyle, Hindistan'da çay saati [solda]. İngilizlerin Doğu Hindistan Kumpanyası'nın Londra'daki merkezi, sömürgeleştirme mekanizmasını kurmuştu [solda, ortada]. 19. Yüzyıl'da Kalküta [solda, en altta].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

İngiliz Genel Valisi Hastings [sağda] ve ondan sonra gelen vali Wellesley [sağ altta].

Hindu-Müslüman çatışması içinde...

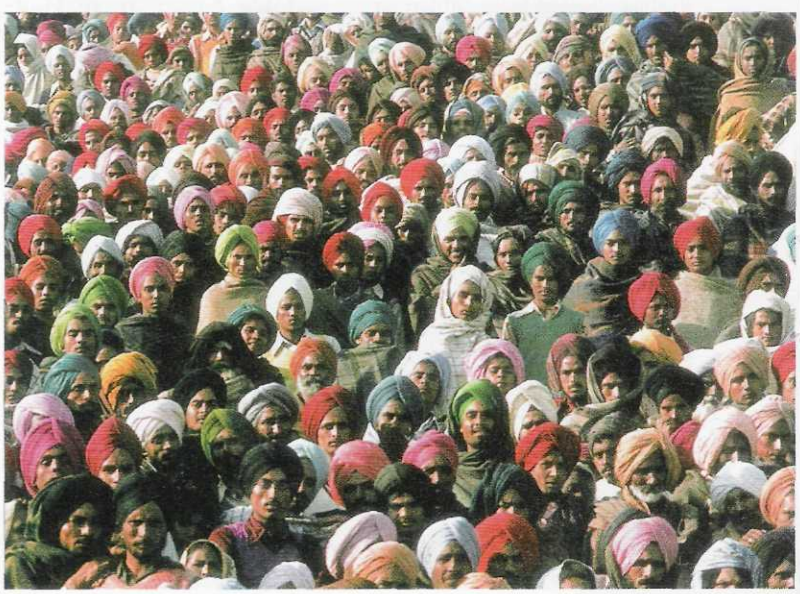
Hint kimliği nasıl oluştu?

Hindistan, 1990'larda yarattığı nitelikli orta sınıfı ile, etnik çatışma ortamını aşıp bir dünya gücü olma yolunda ilerliyor.

M. TANJU AKAD

Milliyetçilik, diğer ülkelere olduğu gibi, Hindistan'a da Avrupa'dan gelir. Ülkeye politik istikrarın geldiğine inanan bazı liberal İngilizlerin de teşvikiyle, 1885'te, ileride geniş tabanlı bir partinin, Kongre Partisi'nin (Hindistan Ulusal Kongresi diye de adlandırılır) çekirdeğini oluşturacak bir örgütlenmeye gidilir.

İlk kez Poona kentinde toplanan ve çoğunluğu avukat, eğitimci ve gazetecilerden oluşan 70 delege arasında, Kongre'de sadece iki Müslüman vardır. Danışma niteliğinde kararlar alan söz konusu Kongre, her yıl bir başka kentte toplanmaya başlar.

ge memurudur. Bunlar asayiş, adalet ve vergilerin toplanmasından sorumludurlar.

Diğer yandan eğitim, kamu işleri, sağlık, demiryolları, sulama ve ormancılık işleri merkezi olarak geliştirilmeye başlandı. 1900 yılına gelindiğinde, 4 bin İngiliz tarafından yönetilen yarım milyonluk bir Hint bürokrasisi oluşmuştur.

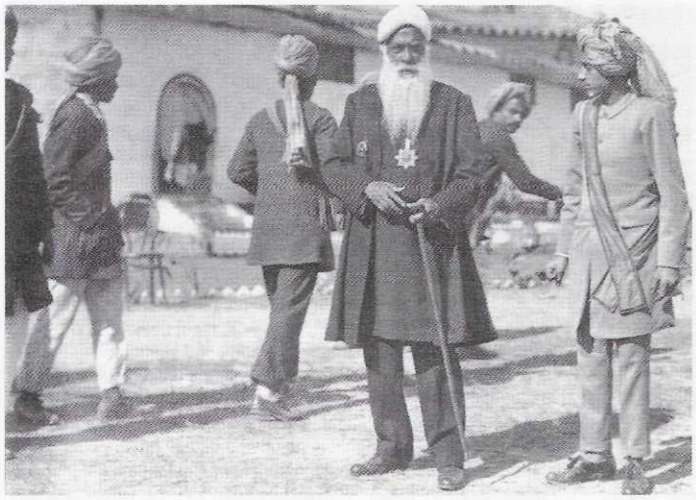
Askerî işlere gelince, 1860'dan I. Dünya Savaşı'na kadar, Hindistan'da sayıları istikrarlı bir biçimde 65-70 bin arasında değişen İngiliz gücüyle, sayıları 140 binden 130 bine indirilen Hintli askerler vardır.

Kısacası, ortalama 70 bin sivil ve asker İngiliz, 250 milyonluk bir kıtayı denetlemektedir. Hindistan'daki toplam İngiliz nüfusu ise, aileleriyle birlikte 115 bini hiç geçmemiştir.

Bu bürokrasi, tüm katılığına rağmen, Hindistan'ı tarihte ilk kez birleştirir ve ilk kez, başta açlık olmak üzere, halkın bazı sorunlarına el atılır. Bunlar modern Hindistan'ın oluşumunda önemli adımlardır.

Kibirli ve küçümseyen bakışlarla halkı süzen İngilizlere karşı nefret büyüktür; ama bunun örgütlü bir eyleme dönüşmesi, uzun zaman alacaktır. ■

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Bugün Hindistan, bir milyarlık nüfusuyla dünyanın en kalabalık demokrasisi [sol sayfada, altta]. 1885'te İngiltere'nin müsaadesiyle, seçkin Hintliler tarafından kurulan Kongre Partisi, milliyetçi bir örgüte dönüşecekti [solda; 1916'da bir Kongre üyesi].

İlk yıllarda delegelerin çoğu, aydın kesimden, liberal ve Batı'ya açık kişilerdir. Ne var ki Kongre üyelerinin çoğunun Hinduizmin canlanması için çalışmaları, 1857-59 arasındaki Hint Ayaklanması'ndan sonra giderek dışlanan ve ekonomik güçlerini yitiren Müslümanlar arasında, gerginlik yaratır.

Kongre'nin Hindu üyeleri Müslümanlara 'dışarıdan gelenler' olarak bakarlar. Sonuçta, hem ticarî hayatın hem de bürokrasinin kenarına itilen Müslümanların ilk büyük liderleri, Seyid Ahmet Han, kendilerini bir azınlık haline getirmekte olan sisteme itiraz eder.

1890'da Kongre'deki 702 üyenin 156'sı Müslüman kökenlidir; ama Seyid Ahmet Han'ın 1898'deki ölümünden sonra, işler yine değişecektir. 1905 yılının Kongre'sindeki 756 delegeden sadece 17'si Müslüman kökenlidir ve Hindu milliyetçiliği, giderek militan bir hal alır.

Radikaller ılımlı Hindular karşısında baskın çıkarlar. Hindu milliyetçisi Tilak'ın hem Batılıları hem de Müslümanları hedef alan yayınları, hedefini bulmaya başlar...

Bu şartlarda, 1906'da Ağa Han ile kardeşleri Muhammed ve Ali Han'ın liderlikleriyle 'Müslüman Birliği' kurulur ve Müslüman liderler de, her yıl Dakka, Karaçi, Aligarh gibi farklı kentlerde toplanmaya başlarlar.

Büyük ayrılık su yüzüne çıkmıştır... Sonraki yıllarda Hint-Müslüman ayrılığının İngilizler tarafından teşvik edildiği yaygın olarak konuşulurken, Muhammet Ali Cinnah şöyle diyecektir:

"Bu, eski böl ve yönet politikasıdır; fakat burada bir işbölümü var: Biz bölünüyoruz ve siz yönetiyorsunuz."

Bölünme İngilizlerin işine yarıyor ya da yaramıyor olabilirdi; ama bu durum esas olarak, Hindistan tarihinden geliyordu...

20. Yüzyıl'a girilirken, İtalya'nın Habeşistan, Rusya'nın da Japonya karşısında aldıkları yenilgiler, açlık ve salgınlardan bunalmış kitleler üzerinde, muazzam bir etki yaptı:

'Asya Asyalılarındır' sloganı, Endonezya'dan Hindistan'a kadar, bütün ülkelerde yaz yangını gibi yayıldı.

Lord Curzon'un 18 milyon Müslüman ve 12 milyon Hindu'nın yaşadığı Doğu Bengal'i 42 milyon Hindu ile 12 milyon Müslüman'ın yaşadığı Batı Bengal'den ayırarak yeni bir eyalet kurması, öfkeyi doruğuna çıkardı.

1906'dan itibaren bombalı terör Hindistan'da hayatın bir parçası oldu. Şiddet tırmanırken, İngilizler de kapsamlı reform çalışmaları başlattılar. 1910'dan I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar, Hindistan'da nispeten sakin bir dönem yaşandı ve 1 milyona yakın Hintli; Asya, Afrika ve Avrupa'nın tüm cephelerinde İngiltere için savaştı...

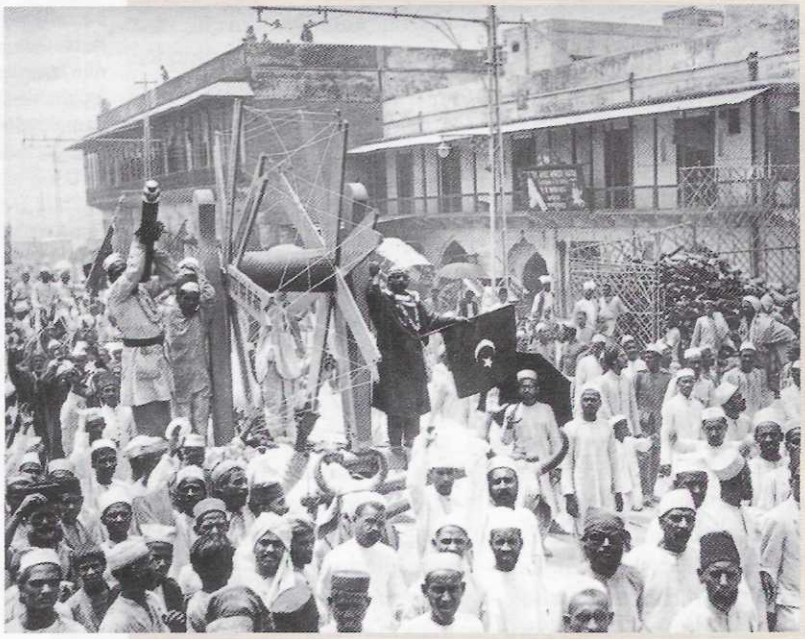
Ancak binlerce muhalefet

Doğu Bengal ile Batı Bengal'i birbirinden ayıran Lord Curzon [üstte]. Müslüman lider Seyid Ahmet Han [sol üstte]. 1930 Temmuz'unda İngiliz polisi, Kongre Partisi'nin Bombay'daki bir sokak gösterisini engelliyor [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Sevr ve Hint Müslümanları

I. Dünya Savaşı sırasında, en güçlü Müslüman devlet olan Osmanlı'ya karşı savaşılmasına, Hint Müslümanları içlerine sindirememişlerdi. Bunun farkında olan Lloyd George, 1918 Şubat'ında Türkiye'nin Trakya ve Anadolu'daki topraklarına dokunulmayacağını açıkça ifade etmişti. Buna rağmen İstanbul'un işgali, Yunanlıların İzmir'e çıkmaları ve ardından Sevr Antlaşması'na ilişkin haberler, Hint Müslümanlarının öfkeye kapılmalarına neden oldu. İngilizler, Fransa ile ikili antlaşmaları ve savaş koşulları gereği, bundan geri adım atamayacaklarını, Türkiye ile yumuşak bir barışın olanaksızlığını öne sürdüler. Buna karşı Müslümanlar, 1919 Kasım'ında Delhi'de bir konferans toplayarak Sevr koşullarının yumuşatılmasını, aksi halde, Hindu ve Müslüman, tüm Hindistan halkının hükümeti boykot edeceğini ifade ettiler. 1920'nin Mart ayında bir Müslüman heyeti, Sevr koşullarının değiştirilmesini görüşmek üzere, Londra'ya gitti; 19 Mart, 'Türkiye ile Dayanışma Günü'' ilan edildi. Gandhi de 'hilafet hareketi' adı verilen bu girişime omuz verdi ve "Hindistan'dak Tüm İngilizlere Açık Mektup"u yayımlayarak Lloyd George'u *[solda]* "kalleşlik ve hilebazlıkla" suçladı *[üstte; o günlerde Gandhi'yi desteklemek için yapılan mitinglerden biri]*. Türkiye'nin desteklenmesi, Hinduların Müslümanları desteklediği çok nadir olaylardan birisidir. Hint Müslümanları bununla da kalmayıp, topladıkları büyük miktarlardaki parayı, Anadolu'daki kurtuluş hareketini desteklemek üzere, Ankara'ya gönderdiler. Daha sonraları, hilafetin kaldırılması onlar arasında belli bir hayal kırıklığı yarattıysa da, yıllarca sürdürdükleri destek, Kurtuluş Savaşı'na önemli bir katkı idi.

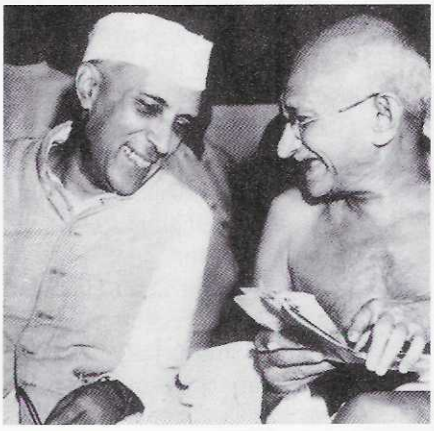
odağı direnişe hazırlanıyordu ve radikal Hinduların hedefleri, sadece İngilizler değil, aynı zamanda Müslümanlardı ve bu iki mücadele daima at başı gidecekti...

1915'te Gandhi, Hindistan'a gelecek ve barışçı bir mücadele platformu yaratmaya çalışacaktı. 1919'da İngilizlerin getirdikleri anti-terör yasaları yaygın protesto dalgalarına yol açacak ve aşırı baskılar tepkileri artıracaktı...

Esas dönüm noktası da, İngiliz general Dyer'ın kapalı bir meydanda sıkışan silahsız göstericilere ateş açtırdığı Amritsar kentinde yaşanır. Cephaneleri biten İngilizler ateş kestiğinde, meydanda yatan 400 masum ölü ve bin yaralı bir dönemin sonu olur. Amritsar Olayları'nı inceleyen komisyonlarda, İngilizlerin örtbas etme çabaları, bu yarayı tekrar açacaktı.

Gandhi de bu tarihten itibaren 'sivil itaatsizlik' kampanyalarının hazırlığına başlar; tutuklanır, hapsedilir, sonra serbest bırakılır. Hindu radikalizmi nedeniyle kilitlenen Kongre Partisi içinde uzlaşma arar.

Militan Hintliler sivil itaatsizlikten ümidi kesip bu hareketin dağılmasına neden olurlar; ama II. Dünya Savaşı öncesinde, Kongre Partisi eya-

http://groups.google.com/group/merakediyorum

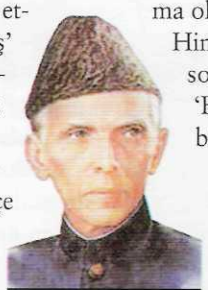
letlere özerklik getiren yeni sistem çerçevesinde yapılan seçimlerde, büyük bir başarı kazanır.

Bu ortamda, Müslümanları eyalet hükümetlerinden dışlarlar ve Cinnah'ın koalisyon önerilerini reddederler. Müslümanlar ile Hindular arasında, hiçbir ortak zemin kalmaz.

II. Dünya Savaşı sonrasında, tükenmiş bir İngiltere'nin artık Hindistan'ı yönetemeyeceği ve bağımsızlık tanımaktan başka çare kalmadığı ortaya çıkar; bağımsızlık görüşmeleri başlar.

Hinduların Nehru liderliğindeki katı tutumu, Müslümanların endişelerini körükleyince, Cinnah da mücadele çağrısı yapar.

1946'nın 16 Ağustos günü Müslümanların ilan ettikleri 'genel direniş' kanlı çatışmalara dönüşür. Birkaç ayda en az 12 bin kişi ölür. Hindular ve Müslümanlar kendi bölgelerine göçe başlarlar.

M. Ali Cinnah

İngiltere bağımsızlık ve bölünme işlerini yönetmek üzere, son genel vali olarak savaş kahramanı Lord Mountbatten'i Hindistan'a gönderir. 14 Ağustos 1947'nin gece yarısından itibaren Hindistan ve Kuzeydoğu ile Kuzeybatı'daki Müslüman çoğunluğa dayanan Pakistan birbirlerinden kopup bağımsızlıklarını ilan ederler.

Bu sırada yaşanan büyük göç ile, en az 12 milyon Müslüman, Hindu ve Sih yer değiştirir; karşılıklı katliamlarda yarım milyondan fazla insan ölür, sayısız tecavüz ve yaralama olayı yaşanır. 1971'deki Hint-Pakistan savaşından sonra Doğu Pakistan, 'Bengladeş' adıyla ayrı bir devlet olur.

1964'teki ölümüne kadar Hindistan, Nehru tarafından yönetildi. Daha sonra İndira Gandhi, 1966 ve 1980'de, iki kez başbakanlığa getirildi.

Nehru sanayileşmeye o kadar önem veriyordu ki, "Barajlar ve çelik fabrikaları, Hindistan'ın yeni tapınakları oldu" diyordu. Ancak büyük fakirlik ortamında, etnik farklılıklar art arda çatışmalara neden olmaya devam etti. İndira Gandhi 1984'te, Sihlerin en kutsal mekânı Altın Mabet'e yapılan bir saldırı sonrasında, Sih muhafızları tarafından öldürüldü. Yerine geçen oğlu Rajiv Gandhi ise, yolsuzluklar nedeniyle yıprandı ve 1991'de öldürüldü.

Sihlerin kutsal mekânı Altın Mabet [üstte]. 1959'da Hindistan Başbakanı olan İndira Gandhi (1917-1984), Nehru'nun tek kızı idi ve o da Mahatma Gandhi gibi bir suikaste kurban gitti [solda].

Hinduların Sih mabetlerinin yanı sıra camilere de saldırmaları, 1991-93 arasında yeni şiddet dalgaları yarattı. Bu tarihten sonra ise, Rao ve Singh'in yönetimlerinde ülke belirli bir istikrar ve büyüme yakaladı.

En önemli gelişmelerden birisi de, Hindistan'ın yaygın fakirliğe rağmen, nitelikli bir orta sınıf yaratması oldu. Bu gelişme ortamında Hindistan bir dünya gücü olarak öne çıkmaya başladı. ■

Nehru, iktidara gelmesinden önceki yıllarda Gandhi ile birlikte [sol sayfada, altta]: Başbakan Nehru'nun yolu Gandhi ile ayrışacaktı.

İnternette Hindistan

■ Turistlerin Hindistan'ı ilginizi çekiyorsa, www.dunyaturu.com adresindeki Hindistan bölümünü inceleyebilirsiniz (www.dunyaturu.com/hindistan/hindistan01.html).

■ Hindistan gezilerinde çektikleri fotoğrafları internetten paylaşan Mehmet Tarhan ve Ersin Karabudak'ın objektifine takılanları, aşağıdaki adreslerden izleyebilirsiniz:
www.fototrek.com/mehmet_tahan.html
www.math.boun.edu.tr/instructors/karabudak/ph/2004India/

■ Hindistan'daki dinler hakkında Zafer Bozkaya'nın kişisel web sitesine başvurulabilir:
www.hindistangezi.com/hindistan/dinler/dinler.htm

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Siyasetçilerin en filozofu, filozofların en siyasisi

Gandhi'nin eylem adamlığı

Bağımsız Hindistan'ın ilk başbakanı Nehru, radyodaki konuşmasında, Gandhi'yi kaybetmenin önemini "yaşamlarımızın ışığı söndü" sözleriyle ifade edecekti.

Eylül 1931: Gandhi, Londra'da düzenlenen Yuvarlak Masa Konferansı'ndan çıkarken [üstte].

MİNE HAKSAL

Mohandas Gandhi, 2 Ekim 1869'da Umman Denizi kıyısındaki Porbandar'da doğar. 'Çerçi' anlamına gelen Gandhi soyadının da gösterdiği gibi, tüccar ve dolayısıyla 'Vaişyalar' kastına mensup bir aileden gelmekle birlikte, babası Karamçand, Porbandar mihraceliğinin baş hükümet görevlisidir...

Gandhi, aile geleneğine uygun bir biçimde, 13 yaşında evlendirilir. İçe kapanık ve uysal bir çocuk olmasına karşın, ergenlik çağı nispeten fırtınalı geçer, ufak tefek hırsızlıklar yapar, sigara içer, et yer...

Bir yıl sonra babanın ölümü, tek bir çatı altında yaşayan 30 kişilik Gandhi ailesini maddî sıkıntıya sokar. Aile dostu bir Brahman, üniversite çağına gelen Mohandas'ın Londra'da hukuk okumasını öğütler, böylece ülkeye geri döndüğünde, babası gibi bürokrat olamasa da, avukatlık yaparak aileye bakabilecektir.

Annesinden onay alması kolay olmaz, bir Cayna rahibinin önünde, "ete, şaraba ve kadına el sürmeyeceğine" dair ant içmesi gerekir. Yine de İngiltere'ye gitmesini tasvip etmeyen kast ileri gelenlerinin çoğunluğu tarafından aforoz edilmekten kurtulamaz.

1888'de Londra'ya gider. Alay konusu yapılan 'etyemezliği' İngiliz vejetaryenlerle tanışmasına vesile olur. Bu sayede dostluklar kurar, o dönemin düşün dünyasının önde gelen kişileriyle tanışır.

1891 Haziran'ında eğitimini tamamlayıp Londra Barosu'na kaydolur olmaz, soluğu Hindistan'da alır. Ama Hindistan'da, onu olumsuzluklar beklemektedir. Annesi ölmüştür. Kısa sürede avukatlık diplomasıyla pek fazla para kazanamayacağını anlar. 1893'te Güney Afrika'da iş yapan bir Müslüman tüccarın teklifini kabul ederek bir seneliğine sözleşmeli olarak Natal'da çalışmaya gider.

Bir yıllığına gelip 21 yılını geçireceği bu topraklara ayak bastığında, başındaki sarık ve teninin rengi dışında, tam bir Avrupalı görünümündedir. Ama burada yaşayan diğer Hintliler gibi, pek çok aşağılayıcı davranışla karşılaşır.

İnsan olarak onurunu ko-

http://groups.google.com/group/merakediyorum

ruma konusunda gösterdiği kararlı tutum, Hintlileri haklarına sahip çıkma konusunda eğitmek için gösterdiği gayret, ona birçok dost kazandırır.

Natal Yasama Meclisi, Hintlilerin haklarını kısıtlayan bir yasa tasarısını gündeme getirdiğinde, Gandhi ülkesine dönme hazırlığındadır. Natal'daki Hintlilerin bu tasarıya karşı mücadele etmek üzere orada kalması için yaptıkları teklifi kabul eder.

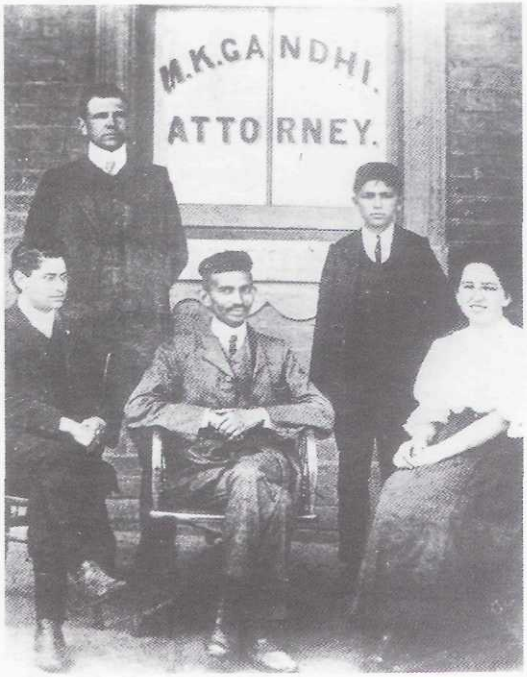
Güney Afrika'da kaldığı dönem, ırkçılığa karşı mücadeleyle geçer, hapislere girip çıkar. Bu arada farklı dinleri inceler, Kuran'ı okur. Tolstoy'un Hıristiyan anarşizmi ve şiddete başvurmadan mücadele etme teorisinden çok etkilenir, nitekim 1904'te kurduğu Phoenix çiftliğinden sonra, 1910'da Güney Afrika'da kurduğu ikinci koloniye de Tolstoy'un adını verecektir. Bunlar daha sonra ülkesinde kuracağı 'aşram'ların habercisidir.

Toplam yedi yıl süren ilk 'satyagraha' eylemini buradaki Hintlilerle gerçekleştirir, şiddete başvurmadan 'gerçek için direnme' ilkesi etrafında gelişen mücadele Hindistan'da da yankı bulur.

1915'te ülkesine döndüğünde, milliyetçi önderlerle görüşür; ama kitleler onu daha çok ilgilendirmektedir. Nobel Edebiyat Ödülü'nü almış ünlü Hintli ozan Tagore ona, 'Yüce Ruh' anlamına gelen 'Mahatma' lâkabını takar.

Yaşamını Sabarmati Irmağı kıyısında kurduğu 'aşram'da sürdürür, burası aynı zamanda kendine özgü mücadele yöntemlerini uygulamaya koyacağı merkezdir.

Genç Gandhi, 1888-1891'de Londra'da yapacağı hukuk eğitimi öncesinde [sol üstte]. Yıl 1907: Mahatma Gandhi, Güney Afrika'da [üstte]. Gandhi'nin eşi Kasturbai ve oğlu Ramdas [solda].

Hindistan'daki ilk eylemini 1917'de İngiliz arazi sahiplerinden kiraladıkları topraklarda çivit yetiştiren Şampara köylüleriyle birlikte yürütür ve başarılı da olur, mülk sahipleri köylülerle yeni kira anlaşması yapmayı kabul ederler.

Aynı yıl Ahmedâbâd'da ücret artışı talebinde bulunan dokuma işçilerinin savunmasını da üstlenir ve mücadelelerine destek olmak için, açlık grevine başlar. Açlık grevi silahını ilk kez kullanmaktadır. Patronlar işçilerin talebini kabul edip uzlaşırlar.

1918'de savaş bittiğinde, İngilizler özgürlüklere kısıtla-

Yıl 1938: Gandhi Hindu-Müslüman birliği için yapılan bir mitingde [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Şiddet karşıtı

Günümüz Hindistan'ının temelinde, Mahatma

Gandhi, Hindistan'ın bağımsızlığı için giriştiği ölüm oruçlarından birinde [üstte].

ma getiren savaş dönemi uygulamalarını barış döneminde de geçerli kılmayı öngören bir yasa çıkartırlar.

Gandhi, Kongre Partisi'ne Hint dilinde 'hiçbir iş yapmamak' anlamına gelen ve 'Hartal' sözcüğüyle ifade edilen her türlü faaliyeti askıya alma eyleminde bulunmayı önerir.

'Hartal Eylemi' Gandhi'nin şiddete başvurulmaması, şiddetin şiddet getireceği yolundaki uyarılarına karşın, kontrolden çıkar.

Üç İngiliz'in öldürüldüğü Amritsar kentinde, 13 Nisan 1919 günü general Drey, gösteri yapan kalabalığın üzerine ateş açtırarak 400 kişinin ölümüne sebep olur.

Gandhi sıcağı sıcağına, bu defa ulusal istekler doğrultusunda, Swadeşi hareketini başlatır, halkı İngiliz mallarının yanı sıra, İngilizlerin Hindistan'da oluşturduğu yasama meclisi, mahkeme, okul ve devlet dairesi gibi tüm kurumları boykot etmeye çağırır...

Hindistan'ın sömürge boyunduruğundan kurtulması, kuşkusuz bir tek 'Gandhi yöntemleriyle' gerçekleşmiş değildir; ama onun karizmatik kişiliği ve kitleleri seferber etme gücü olmasaydı, Hindistan'ın ulusal kurtuluş mücadelesi, böylesine geniş çaplı bir harekete dönüşebilir miydi?.. ■

1947 Eylül'ünde Gandhi, Pakistan'a gönderilmeyi bekleyen Müslüman mültecilere seslenir: 15 Ağustos'ta ülke, Hindistan ve Pakistan olarak ikiye bölünmüştür. Gandhi, Müslümanlarla Hinduların birbirlerini boğazladığı Kalküta'dadır. 20 Eylül'de katliamların son bulması için, ölüm orucuna başlar. Açlık grevi silahı etkisini gösterir, birkaç gün sonra Kalküta'da barış sağlanır ve Gandhi mülteci kamplarını ziyarete gider.

Nehru ve Gandhi 1942'de: Gandhi'nin İngilizlerin Hindistan'dan hemen çekilmesi talebiyle "Hindistan'dan elinizi çekin" hareketini başlattığı anlarda çekilmiş bir hatıra fotoğrafı... Bu harekete karşı, İngilizlerin tepkisi sert olacak; Gandhi ve Kongre Partisi'nin ileri gelenleri tutuklanacaktır.

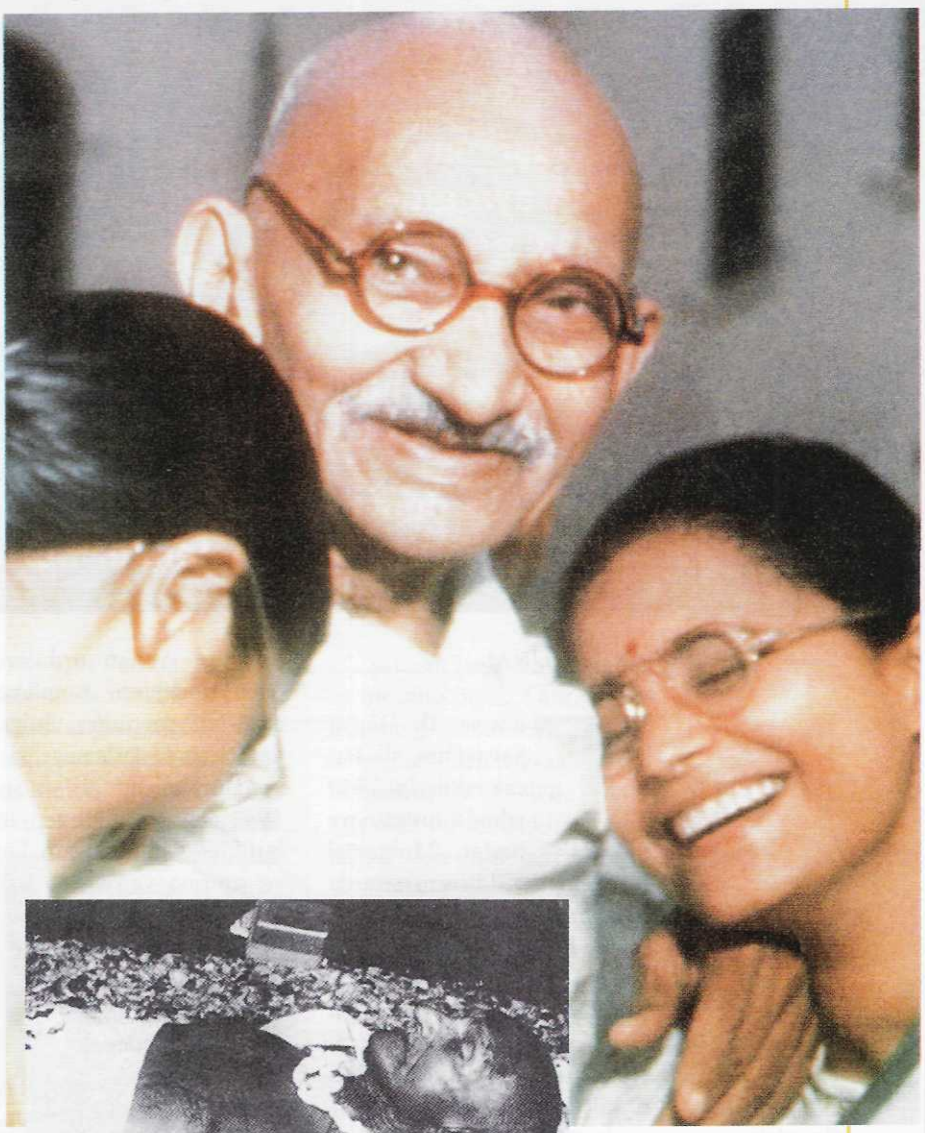
http://groups.google.com/group/merakediyorum

stratejisiyle Gandhi

Gandhi'nin şiddet karşıtı politikalarının var olduğu inkâr edilemez.

Gandhi 1947'de asası ile birlikte: Elindeki bu sopa, 'Tuz Yürüyüşü' dahil, onun eylemlerinin bir sembolü haline gelecektir. Gandhi'nin daha sonraları tutacağı ölüm orucu da onun şiddet karşıtı stratejisinin bir uygulaması olacaktır. Hint felsefesinden olduğu kadar, Hıristiyan öğretilerden de etkilenen Gandhi, şiddeti, kendini ezenlere değil, kendi kendine uygulamayı seçer.

Yıl 1947, Gandhi yeğenleriyle birlikte: Eşi Kasturbai'nin ölümünden sonra Gandhi, iki öksüz yeğeni ile birlikte yaşayacaktır.

30 Ocak 1948'de Gandhi, fanatik bir Hindu gencin kurşunlarına hedef olur. Külleri Hindistan'ın iki büyük nehri Ganj ile Camunu'nun kutsal sularına serpilir.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Denizaltı filosunun ilk ve en büyük kaybı...

'Refah Faciası'

› II. Dünya Savaşı'nın en kritik günlerinde, İngiltere'de yaptırılan 4 denizaltıyı almaya giden askerî kafileyi taşıyan Refah şilebini, 23 Haziran 1941 gecesi, Mersin açıklarında kim torpilledi?..

› Bu önemli sefer için, neden Refah gibi yaşlı bir gemi seçildi?

› Refah yola çıkarken, neden savaş gemilerinin cirit attığı Akdeniz'in koşullarına uygun olarak donatılmadı?

› Asker ve sivil 168 deneyimli denizcinin canına mal olan 'Refah Faciası' olayında, eksik önlemler nelerdi?

ERTAN ÜNAL

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın ilk sıcak etkilerini 1940 yılında hissetmeye başlar. Muhtemel bir Alman saldırısını sınırda karşılamak amacıyla, Kırklareli ve Edirne'den geçen, daha sonra da Çatalca'ya kadar uzatılan, adını da dönemin Genelkurmay Başkanı'nın soyadından alan 'Çakmak Hattı' kurulur.

Boğazlar çevresindeki 6 ilde de, olağanüstü durum ilan edilirken, genel karartma uygulanmasına başlanır.

Alman orduları 1941 Şubat'ında Balkanlar üzerine bir çığ gibi inerken, Türkiye'deki tedirgin bekleyiş de son haddini bulur. 1939'dan beri 'Yıldırım Savaşı' taktiğiyle çeşitli cephelerde peş peşe zaferler kazanan Alman ordularının öncü tümenleri, Romanya'yı işgal ettikten sonra, Bulgaristan içlerinde ilerlemeye başlar.

Takvimler 17 Şubat 1941'i gösterdiğinde, öncü birliklerin Bulgaristan-Türkiye sınırına varmasına az bir zaman vardır. Türkiye'nin etrafındaki ateş çemberi daralır. Ankara, heyecanlı bir bekleyiş içindedir...

Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Franz von Papen, bu tedirginliği ortadan kaldırmak için, ülkesinin Türkiye'ye saldırmayacağı konusunda yetkililere güvence verirken, müttefik ülkelerin temsilcileri de, başta İngiltere Büyükelçisi olmak üzere, Türkiye'yi kendi saflarında savaşa sokmak için çaba harcarlar. Türkiye, her iki blok için de vazgeçilmez derecede önemli bir ülkedir...

Türkiye savaşa girecek miydi?..

II. Dünya Savaşı döneminin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, savaş yıllarında bir askerî manevrada [sağda]. Hitler Almanya'sının Ankara Büyükelçisi Franz von Papen [sağda, ortada].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Yoksa ani bir saldırı ile, savaşa girmek zorunda mı bırakılacaktı?..

Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türkiye'yi savaşın dışında tutma politikasını izler; tarafları silah, malzeme gibi isteklerle oyalama yolunu seçer.

Beklenti tüm heyecanıyla sürerken, Büyükelçi von Papen'in 4 Mart 1941 günü İnönü'ye sunduğu Hitler'in mektubu, tedirginliği biraz olsun 'hafifletir'.

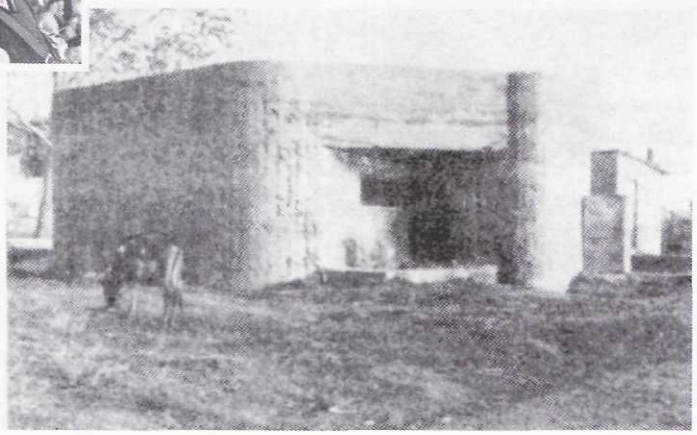
Hitler mektubunda, savaşı kendisinin çıkartmadığını iddia etmekte ve Almanya'nın Türkiye'ye saldırmayacağına dair güvence vermektedir.

Bulgaristan'da bulunan Alman birliklerine, "Oradaki mevcudiyetlerinden dolayı yanlış bir anlam çıkarılmaması için," Türk sınırından uzak kalmalarını emrettiğini de mektubunda vurgular.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün cevabî mektubuyla da, Türk-Alman ilişkileri yumuşarken, gelişmeleri dikkatle izleyen müttefiklerden İngiltere, Türkiye için tersanelerinde yapılan 4 denizaltının hazır olduğunu açıklar...

Savaşın başlamasından kısa bir süre önce, Türkiye, ordusunu güçlendirmek amacıyla İngiltere'den bazı taleplerde bulunmuş ve 1930'da yapılmış olan bir karşılıklı yardımlaşma sözleşmesi gereğince, 4 denizaltı, 4 muhrip, 12 çıkarma gemisi ve 4 uçak filosu sipariş etmişti...

İngiltere, tam bu kritik dönemde, Türk Hükümeti'ne bir

Trakya'da, Karadeniz'den Marmara'ya kadar uzanan ve 'Çakmak Hattı' diye anılan koruganlar zincirine [solda], dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın [solda, üstte] adı verilmişti.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Mısır'ın Port Said limanında bekleyen Quenn Mary transatlantiği, Türkiye'den gelecek askerî kafileyi İngiltere'ye götürecekti.

Refah şilebinin 'Refah' adını aldıktan sonraki seyrek fotoğraflarından biri.

ULUS

GÜVEN

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Millî Şef dün Yalova'ya hareket ettiler

Millî Şef'imizle B. Hitler arasındaki telgraflar

İki devlet devamlı ve karşılıklı bir itimat devresine girmiştir

Cümhurreisimiz ve Alman Devlet Reisi telgraflarda memnuniyetlerini ifade ettiler

Devlet reisleri arasında

1941 baharında Almanlar Balkanlar'a indiler [en sağda]: 21 Haziran 1941 tarihli Ulus gazetesi de, Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması'nın imzalandığını bildirdi [üstte]. Refah'ın yerine önceleri 'Platin' şilebi [sağda] düşünülmüş; ancak sahiplerinin istediği yüksek ücret karşısında, Refah'ta karar kılınmıştı. Refah'ın kaptanı İzzet Dalgakıran [sağ üstte].

mesaj göndererek, denizaltıların teslime hazır olduğunu bildirdi: 'Burak Reis', 'Murat Reis', 'Oruç Reis' ve 'Uluç Reis' adları verilen denizaltılar ile 4 uçak filosunu almak üzere, gerekli mürettebatın İngiltere'ye gönderilmesi isteniyordu...

Dışişleri Bakanlığı'nın, durumu Başbakanlık katına bildirmesi üzerine görev, Millî Müdafaa ve Münakalat (Ulaştırma) bakanlıklarına havale edildi.

Bu arada, oluşturulan komisyon, Türk donanmasının en seçkin denizcilerini, sicillerine bakarak saptandı ve İngiltere'ye gidecek olanları açıkladı.

Bu büyük görev için, 19 deniz subayı, 63 deniz astsubayı, 68 deniz eri seçildi. Kafilede ayrıca İngiltere'ye havacılık öğrenimine giden bir hava subayı ve 20 Hava Harp Okulu öğrencisi -ki bazı kaynaklarda, bunlardan 16'sının Kara Harp Okulu'nu üstün derece ile bitirdikleri için, İngiltere'de pilot olarak yetiştirilmesine karar verilen topçu, piyade, süvari, istihkâm ve diğer sınıflardan mezun oldukları öne sürülmektedir- yer aldı...

İngilizler, böylece Almanya'ya karşı kozlarını ortaya koyuyor, Türkiye'yi kendi yanlarına çekmeye çalışıyorlardı... Ama bir şartları vardı:

Denizaltıları teslim alacak mürettebatın, en geç 25 Haziran 1941 günü, Mısır'ın Port Said Limanı'nda olmasını istiyorlardı. Mürettebat, burada

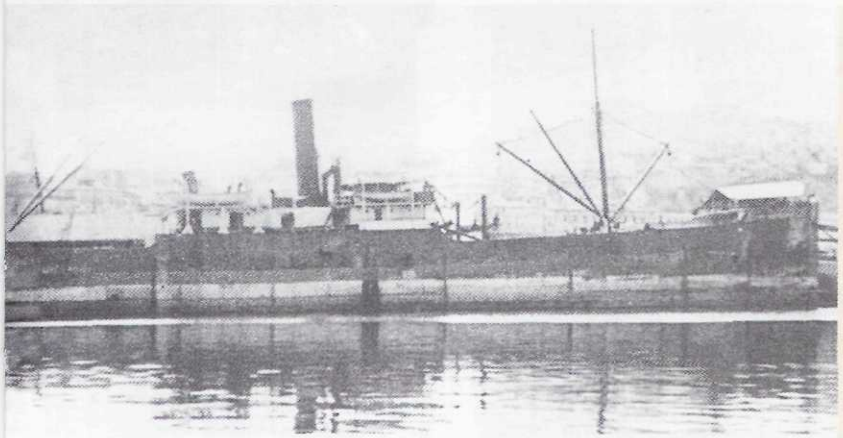
kendilerini bekleyecek olan meşhur Quenn Mary transatlantiği ile ve koruma altında İngiltere'ye gideceklerdi...

Bu durum karşısında, Deniz Askerî Nakliyat Genel Komutanlığı'nın İstanbul'da yaptığı araştırma sonucu, 'Barzılay ve Benjamen Vapur Kumpanyası'na ait Refah şilebi kiralanır.

Geminin sahiplerine, şilebin Mısır'a giderek Millî Müdafaa Vekâleti'ne ait kimi malzemeleri Türkiye'ye getireceği söylenir.

İzzet Dalgakıran'ın kap-

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Refah: Yaşlı bir gemi

Refah, 1901 yılında İngiltere'de Sunderland'daki tezgahlarda yapılmış; 102 metre 20 santim boyunda, 14 metre 80 santim eninde, 7 metre su çekerinde bir tekneydi... Gemi, 1 adet 3 genişlemeli buhar makinesi ile 8,5 mil hız yapabiliyordu. Ama son yıllarda eskilikten dolayı, hızı daha da düşmüştü. 'Sunderland' adıyla denizlere açılan gemi, birkaç kez sahip değiştirdikten sonra, 1931 yılında Barzılay ve Benjamen Firması tarafından satın alınmış, 'Perseveranza' olan adı 'Refah' olarak değiştirilmişti... Gemide sadece 24'er kişilik 2 filika vardı. Personel ile birlikte 200 kişiyi bulan yolcular için; yer de, yatak da, yiyecek de, tuvalet de yoktu... Zaten kafile başkanı Yarbay Zeki Işın da, gemiyi gezdikten sonra, "sefere elverişli olmadığını" Ankara'ya, yetkililere bildirmişti...

ULUS

GÜVEN

Kareli berzahını kapadı

transit müsaadesi verdi

Refah vapuru battı

Alman taktiği

Sovyet kıtaları dayanıyor

ULUS TENİS KUPASI

Refah şilebinin batırıldığı haberi, olayın üzerinden 4 gün geçtikten sonra gazetelerde yer alır. Dönemin tek parti iktidarının yarı resmî gazetesi Ulus da, haberi tek sütun üzerinde verecektir [solda].

tanlığını yaptığı ve 28 müretteb atı bulunan Refah şilebi, 16 Haziran 1941 günü, İstanbul'dan Mersin'e doğru hareket eder...

Gemi alelacele sefere hazırlanmıştır ve 'asıl amaç' gemi kumpanyasından gizlendiği gibi, kaptana da bildirilmediğinden, Refah, eksiklikler içindedir.

21 Haziran 1941 günü Refah şilebi, Mersin limanına demir atar...

Bu arada, alelacele Ankara'ya giderek Deniz Kuvvetleri'nden yolluk ve harcırahını alan denizciler de, Mersin'e gelmeye başlarlar.

Ancak 40 yaşındaki bu yorgun şilebin görüntüsü, kafiledeki tüm denizcileri hayal kırıklığına uğratacaktır.

Bu durumda yapılacak olan, gemiyi mümkün olduğu ölçüde yolculuğa uygun hale getirmektir. Önce iskele ve sancak taraflarıyla, ambar kapağına büyük boy birer Türk bayrağı resmedilir.

Gece projektörlerle aydınlatılacak bu bayrak görüntüleri, geminin milliyeti hakkında bilgi vermeye yeterlidir.

Daha sonra, Mersin'deki Deniz Harp Okulu'ndan ödünç yataklar alınır; güverteye de alelacele birkaç tuvalet kondurulur...

Yeterli yiyecek ikmali de yapıldıktan sonra, gemi harekete hazır hale getirilir. Son anda, şilebe bir İngiliz subayı biner: 'İrtibat subayı' olduğu söylenen bu subay, Refah'ın kaptanı İzzet Dalgakıran'ın belirlediği rotayı değiştirerek yeni bir rota verir.

Tam da o günlerde, uluslararası ilişkilerde beklenmedik gelişmeler olur: 18 Haziran 1941 günü, Türk-Alman Saldırmazlık Antlaşması imzalanır.

Bu antlaşma İngilizleri çileden çıkarırken, güneyini güvence altına alan Almanya için, 22 Haziran 1941 günü Sovyetler Birliği'ne saldırarak Barbarossa Harekâtı'nı başlatabilmenin ilk dönemeci olur.

Bu tarihten bir gün sonra da, 23 Haziran 1941 günü,

FOTOĞRAF: ESER TUTEL ARŞİVİ

1901 yılında İngiltere'de inşa edilen 'Refah', uzun yıllar 'Perseveranza' adı altında, Avrupa'nın farklı limanları arasında yük taşıyacaktı [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

65 yıldır yanıt arayan sorular

Bugün 'Refah Faciası'nın üzerinden tam 65 yıl geçmiş olmasına rağmen, bazı sorular hâlâ yanıtını bulamamıştır:

- Bu önemli sefer için, neden Refah gibi yaşlı bir gemi seçilmişti?.. Daha sonra, mahkeme safhasında, kimi yetkililer, 'casuslarının dikkatini çekmemek için' bu yola başvurulduğunu öne sürmüşlerse de, bu açıklamanın tatmin edici olmadığı ortadadır.
- Refah'ta sadece mürettebat için iki filika bulunuyordu. 200 kişilik bir askerî kafilenin yolculuk yapacağı gemideki filikaların sayısı neden çoğaltılmamıştı?
- Refah yola çıkarken, neden Akdeniz'deki hava ve deniz keşif raporları kaptana iletilmemişti?
- Refah yola çıkmadan önce, herhangi bir olasılığa karşı, gemide neden can kurtarma ve tahliye tatbikatı yapılmamıştı?
- Refah'ın telsizi eski ve gemi elektriğiyle çalışan cinsten idi. Gemide elektriğin kesilmesi, Refah'ın telsizinin de susmasına ve çevreyle bağlantısının kopmasına yol açmıştı. Geminin telsizi çalışsaydı, Kıbrıs ve Mersin'den yardım gelmesi gelecek ve can kaybı büyümeyecekti. Gemiye neden yeni bir telsiz konulmadı?
- Refah'ın kaptanı İzzet Dalgakıran tarafından saptanan rota, neden gemiye binen İngiliz irtibat subayı tarafından değiştirilmişti?
- Olay sırasında, Akdeniz'de gerek Müttefik ve gerekse de Mihver devletlerinin savaş gemileri ve denizaltıları cirit atıyordu. Refah'a neden refakatçi olarak bir savaş gemisi verilmemiş ya da bir denizaltı şilebi koruma görevini üstlenmemişti?

AKŞAM

İskenderiye yolunda bir vapurumuz battı

Yolcu ve tayfalardan 50 kişi iki sandal ile Mersine çıktı

27 Haziran 1941 tarihli Akşam'da Refah haberi çift sütundur.

Cumhuriyet

Bir Vapurumuz Akdenizde Batırıldı

Refah vapurunda bulunan 185 yolcudan 50 si kurtarıldı

Tahkikat yapılıyor

Atina büyük elçimiz memlekete döndü

27 Haziran 1941 tarihli Cumhuriyet, Refah haberini manşetten verir.

Refah'ın batışı sırasında geminin sağlam kalan tek filikasına binerek kurtulanlar arasında, Muhittin Darga da vardır [sağda, ortada]. Refah şilebindeki askerî kafilenin başkanı, II. Denizaltı Filotilası komodoru Güverte Yarbay Zeki Işın idi [sağda].

saat 17.30'da Refah sessiz sedasız Mersin limanından demir alır...

Geminin çeşitli noktalarına; köprü üstüne, güverteye, ambar kapakları üstüne ve kıç bölümüne yayılmış olan kafile, Mersin'den alınmış akşam yemeğini yerken, yabancı denizaltıların av alanı haline gelmiş Akdeniz'de, tehlikeli bir yolculuk başlar...

Hafif bir lodos esmektedir; karanlığın içinde sadece gemi motorlarının uğultusu yankılanır... Saatler 22.30'u gösterirken, gemi korkunç bir patlama ile sarsılır: Bordasına yediği torpille açılan gedikten, içeri hızla su dolmaya başlar.

Refah şilebi, milliyeti belirsiz bir denizaltının attığı torpille, tam ortasından ikiye bölünür; mevcut iki filikadan biri, içinde uyuyanlarla birlikte havaya uçar, elektrik düzeneği bozulduğundan cereyanlar kesilir, telsiz susar... Güvertedekilerden kimi patlamayla şehit düşer, kimileri ise, can havliyle kendilerini attıkları denizde köpek balıklarının kurbanı olur.

Hayatta kalanlar, mevcut tek filikanın başına hücum eder. Refah'ın yolcularından Yüzbaşı Nevzat Erül, tabancasını çekerek, filika başındakileri, 'Burada kumanda bendedir' diyerek düzene sokar. Tam 24 kişiyi filikaya bindirdikten sonra, kaptan köprüsündeki İzzet Dalgakıran'ı ve kafile başkanı Yarbay Zeki Işın'ı filikaya çağırır.

Kaptan ve Zeki Işın, ikisi birlikte, filikadakileri selamlayarak, "Siz gidin, kurtulmaya çalışın. Biz gemide kalacağız" derler. Bu ara-

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Yeni bir kitap, yeni bir iddia:

"Refah'ı kim batırdı?"

Denizcilik tarihi çalışmalarıyla tanınan Osman Öndeş'in uzun yıllara yayılan araştırmasının ve tanık söyleşilerinin yer aldığı "Refah'ı kim batırdı?" adlı kitabı, Denizler Kitabevi tarafından şu sıralar yayımlandı. Kitabın ilk bölümünde Öndeş, geminin nasıl battığı konusundaki senaryolara yeni bir bakış açısı getiriyor: Refah şilebi batırıldıktan sonra, bunun bir denizaltı saldırısı olduğu tahmin edilmiş; ancak hangi ülkenin bu saldırıyı gerçekleştirdiği belirlenememişti. Refah Faciası'ndan iki yıl sonra, İskenderun'daki İtalyan Başkonsolosluğu'nda diplomat olarak görülen Luigi Ferraro isimli bir sualtı komandosu tarafından, İskenderun ve Mersin limanlarından denize açılan krom yüklü dört geminin batırılması olaylarına dikkat çeken Osman Öndeş, Refah'ın da bu gemiler gibi, şilebin altına önceden konulan sualtı mıknatıslı mayınların patlatılması sonucu battığını öne sürüyor... Kitabın ikinci bölümünde ise, Refah'ın batırılması ve sonrasında yaşananlarla ilgili anlatımlar sunuluyor. Osman Öndeş'in, askerî kafileden ve gemideki mürettebattan olup da faciadan kurtulanlarla yaptığı söyleşiler; 'Refah Faciası'na ilişkin mektuplar, soruşturma süreci ve mahkeme kayıtlarıyla ilk kez yayımlanan fotoğraflar, bu ikinci bölümde yer alıyor.

da, geminin batmadığını gören bazı denizciler, yeniden gemiye çıkarak sal yapmak amacıyla malzeme aramaya başlar: Kimi, birkaç saat önce tamamlanan tuvaletlerin ahşap kapılarını sökmeye çalışırken, kimileri de, ambar kapısını kırmaya çalışırlar.

Filikaya binenler ise, denize inemezler; çünkü sandalı indirmeye yarayan matafora çalışmaz... Bu yüzden geminin batmasını beklerler; ama bu bekleyiş işlerine yarar. Gemiden aldıkları yiyecekleri, sandala doldururlar...

Bundan sonrasını, faciadan kurtulanlardan Muhittin Darga ile 1983 yılında bir röportaj yapan yazar Erhan Demirutku'nun kaleminden okuyalım: "Kurtulma ümidimizi kaybetmemiştik. Filikayı kaldıramadığımız için, saat 02.00'ye kadar, geminin yavaş yavaş batmasını bekledik. Filika su seviyesine gelir gelmez, içine atladık."

Muhittin Darga anlatımını şöyle sürdürür: "İngiliz, sandala atlayamamıştı. Sonradan boğulduğunu öğrendik. Torpillendiğimiz sırada, kurtuluruz ümidiyle denize atlayanlar da boğulmuşlardı."

"Filika ile açıldığımızda, denizde yüzenlerden rastladığımız 3-4 kişiyi de sandala aldık. Küreklerden direk yapıp battaniyeleri de yelken olarak kullandık."

"Ben köprü üstündeyken, bir harita ile küçük bir pusula almıştım. Bunun bize çok yardımı dokundu. Kıbrıs'a gitmemiz, 10 millik yakınlığı yüzünden, daha elverişliydi; ama lodos bizi Türkiye kıyılarına doğru sürüklüyordu."

Emektar Refah, 4 saat süreyle su üstünde kaldıktan sonra, tam ortasından ikiye bölünerek batar; donanmanın kıymetli denizaltıcılarını, hava kuvvetlerinin müstakbel pilotlarını, ölüme götürür.

Yaptıkları bir sal üzerinde kendilerini denize atan Abdullah Şay, Kamil İnan ve Kadir

Refah Faciası yıllarında, bir grup denizaltı subay ve eratı, bir kurstan sonra toplu halde [sol üstte]. Refah batarken filikaya binerek kurtulan 28 kişi, Mersin yakınlarında, Karataş sahillerine çıktıklarında, aralarında bulunan Deniz Yüzbaşı Nevzat Erül, yanından ayırmadığı fotoğraf makinesiyle, o anı ölümsüzleştirmişti [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

'Refah Faciası' döneminin Ulaştırma Bakanı Cevdet Kerim İncedayı [altta] ve Millî Savunma Bakanı Saffet Arıkan [en altta]. 'Refah Faciası'ndan kurtulan bir grup, olaydan sonra bir araya gelerek 'hatıra fotoğrafı' çektirir: Fotoğraftaki ortak nokta, gözlerdeki hüzündür [en sağda].

Karaül ise, dalgalar ve soğukla boğuşurlar. Sabaha karşı hava iyice soğur, üçünün de dişleri takırdamaya başlar. Abdullah Şay çenesi donmasın diye atletini çıkarıp kemirmeye başlar. Diğerleri de onu taklit ederler.

25 Haziran sabahı, artık dayanacak halleri kalmaz; bir ara Kadir Karaül, "Bakın geliyorlar, bizi kurtarmaya geliyorlar" diyerek kendini denize atar ve dalgalar arasında kaybolup gider.

Saatler sonra, iki denizci kendilerini ölümün kucağına bırakmaya hazırlanırken, hızla yaklaşan bir motor, onları alıp yaşama döndürecektir.

Bu arada, bir başka motor da, bir kapı üstünde hayatta kalmaya çalışan havacı öğrenci Haydar Gürsan'ı sulardan çekip çıkarır.

Yedi denizci ise, üzerine Türk bayrağının resmedildiği ambar kapağı üstünde, kıyıya ulaşmaya çalışır; 8 metre eninde ve 12 metre boyundaki bu kapak *emniyetlidir*, ama yol alamazlar.

Sabah, güneşin ilk ışıklarıyla birlikte, bu 7 denizciden 6'sı, "Yüzerek gidelim" diyerek kendilerini denize atar; geride kalan er Rahmi, dalgaların arasında kaybolup gidene

168 cana mal olan denizaltıların öyküsü

Oruç Reis

Cumhuriyet tarihinde, denizaltı filosunun ilk ve en büyük kaybının yaşandığı 'Refah Faciası' olayıyla ilgili soruşturma sürdürülürken, İngiltere'den alınan denizaltıların Türkiye'ye nasıl getirileceği, uzun süren görüşmelerin konusuydu... Sonuçta, Akdeniz'de tehlikenin halen sürmekte olduğu göz önünde tutularak, yapımı tamamlanan ilk iki denizaltının, İngiliz mürettebat tarafından İskenderun limanına getirilmesine karar verildi. İlk getirilen 'Oruç Reis' oldu. Vickers Armstrong tezgahlarında inşa edilen ve 19 Temmuz 1940 tarihinde denize indirilen dönemin bu en modern denizaltısı; 61,40 metre uzunluğunda, 6,80 metre genişliğinde olup, su üstünde 13,5 mil hız yapabiliyordu. 26 Mart 1942 günü hareket eden denizaltı, 9 Mayıs 1942'de İskenderun'a geldi ve gemiye Türk Sancağı toka edildi... Oruç Reis ile aynı özellikleri taşıyan 'Murat Reis' de yine İngiliz mürettebatı ile, İngiltere'den aynı gün hareket etti. Akdeniz'de durumun daha da karışması nedeniyle gecikti ve Oruç Reis'ten 16 gün sonra, 25 Mayıs 1942'de İskenderun limanına gelerek Türk Denizaltı Filosu'na katıldı. Diğer iki denizaltı, 'Burak Reis' ve 'Uluç Ali Reis' İngiltere Hükümeti tarafından, diplomatik dille

Murat Reis

http://groups.google.com/group/merakediyorum

kadar, onları bir süre izler.

Er Rahmi, kapağın üstünde tek başına aç, susuz ne yapacağını kara kara düşünürken bir mucize gerçekleşir: İstanbul'dan İskenderun'a gitmekte olan 'Doğan' adlı gemi, aldığı telsiz emri üzerine, rotasını değiştirir, Refah'ın battığı bölgeye gelir. Kurtarıldığında, er Rahmi baygın haldedir...

Filikaya binen 28 kişi ise, tam 20 saat 9 dakika süren bir yolculuktan sonra, 24 Haziran Pazartesi, saat 19.10'da Karataş Feneri yakınlarında karaya ayak basar.

Onları ilk gören, fenerci olur. Önce yabancı zannederek ihtiyatlı davranan fenerci, daha sonra olayı öğrenince onları fenere götürür ve durumu ilgililere haber verir

Türkiye acı gerçeği böyle öğrenecektir. Olay öğrenilince, askerî uçaklar havadan, motorlar denizden kazazede aramaya başlar. Gün boyu süren aramalarda, sadece öyküleri aktardığımız 4 kişi bulunabilir.

15 deniz subayı, 16 Hava Harp Okulu öğrencisi, 48 denizaltı astsubayı, 63 deniz eri ile 25'i gemi mürettebatından olmak üzere, toplam 167 kişi şehit düşmüştür. Gemide, sürekli olarak üzerindeki can yeleğiyle dolaşan İngiliz subayı da boğulmuş ve ölü sayısı 168'i bulmuştur.

Tam 11 kez tarafsızlığını ilan etmiş olan Türkiye'nin bir gemisine karşı girişilen bu saldırıyı kimse sahiplenmez. Olaydan bir gün sonra, İngiliz Büyükelçisi Sir Knutchebull Huggessen, yaptığı açıklamada, "Olayı Akdeniz'de bulunan Alman ya da İtalyan denizaltıları meydana getirmiştir" derken, Alman resmî DNB Ajansı da, "İngilizlerin garip açıklaması vicdan rahatsızlıklarını kanıtlıyor. İtalya'nın ve bizim olayla ilgimiz yok" diyerek İngilizlerin iddiasını yalanlar.

Daha sonra, bir Fransız savaş gemisinin, Refah'ı Mısır gemisi zannederek batırdığı öne sürülür. Oysa kurtulanlar, bir savaş gemisi görmemişlerdir.

Bundan sonra suçlamalar İngiltere'ye yönelir: Acaba İn-

Yıl 1941: Herkesin evinde radyo yok; kahvelerden dışarıya, hoparlörle yayın yapılıyor ve insanlar, Refah Faciası'nın ayrıntılarını öğrenmeye çalışıyor [sol üstte]. Refah Faciası'ndan kısa bir süre önce, bir denizaltı mürettebatı: Astsubay Raif Gözer (1), Yüzbaşı Nejat Anday (2), Yüzbaşı Asaf Taneri (3), Refah Faciası sırasında; Fethi Yüceses (4) ise, Atılay denizaltısı faciasında şehit olacaklardı. Başçavuş Ahmet İkizler (5) ise Refah'tan kurtulmayı başaracaktı [üstte].

Burak Reis

'ödünç alma' adı altında müsadere edildi ve İngiliz bayrağı altında, Almanya ile savaştı... Bunlardan Burak Reis, 19 Ekim 1940 tarihinde denize indirilmiş, 10 Mart 1942 günü, H.M.S. P614 adıyla İngilizlerin Beşinci Denizaltı Filosu'nda hizmete girmişti. Akdeniz ve Afrika kıyılarında konvoylara refâkat görevini üstlenen ve bu arada savaşa da giren Burak Reis, 1943'te onarım için İngiltere'ye döndü. Onarımdan sonra görevini sürdüren Burak Reis, savaş sonrası, Türkiye'den gönderilen mürettebat tarafından teslim alınarak, 19 Ocak 1946 günü Donanma'ya katıldı... Uluç Ali Reis denizaltısının akıbeti ise, kardeşlerininki gibi olmadı ve bayrak toka edemedi. İngilizler bu denizaltıyı da 'ödünç alma' adı altında, H.M.S. P615 adıyla 1942 yılının Mart ayında donanmalarına kattılar. Uluç Ali Reis'e Kuzey Rus Filosu'na refâkat görevi verildi. Ancak gemi, bu görevi fazla sürdüremedi. 1943 yılı Nisan'ının 18. günü, Alman denizaltısı U-23 tarafından Afrika'nın batı sahili açıklarında batırıldı.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

giltere, denizaltıları vermemek; daha da önemlisi, Türkiye'yi müttefikler safında savaşa sokmak için mi Refah'ı torpillemiştir?

Son zamanlarda bulunan bazı İtalyan ve Alman belgeleri ise, Refah'ın İtalyan bandıralı ve 'Gondina' adlı denizaltı tarafından batırıldığı iddialarını güçlendirmiştir.

İtalyan Deniz Kuvvetleri tarafından yayımlanan ve II. Dünya Savaşı'na ait bir raporda, Gondina'nın batırdığı geminin yerinin koordinatları verilmektedir. Bu koordinatlar, Refah'ın battığı bölgeye uymaktadır.

'Refah Faciası' ile ilgili adlî soruşturma açılırken, konu CHP grubunda tartışma nedeni olur ve bu tartışmalar, dönemin Ulaştırma Bakanı Cevdet Kerim İncedayı ile Millî Savunma Bakanı Saffet Arıkan'ın görevlerinden istifa etmelerine yol açar.

TBMM tarafından bu konuda açılan soruşturma, 18 Aralık 1941'de sonuçlanır ve istifa etmiş olan bakanlar suçsuz görülür. Daha sonra ikinci derecede sorumlu kişiler için açılan dava da, beraat ile sonuçlanır...

Refah Faciası'ndan tam 31 yıl sonra, 1972'de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Mersin'de bir 'Refah Şehitleri Anıtı' yapılır [en altta] ve açılış törenine katılan şehit yakınlarına da birer hatıra madalyonu verilir [sağda].

Erdoğan Özekici anlatıyor:

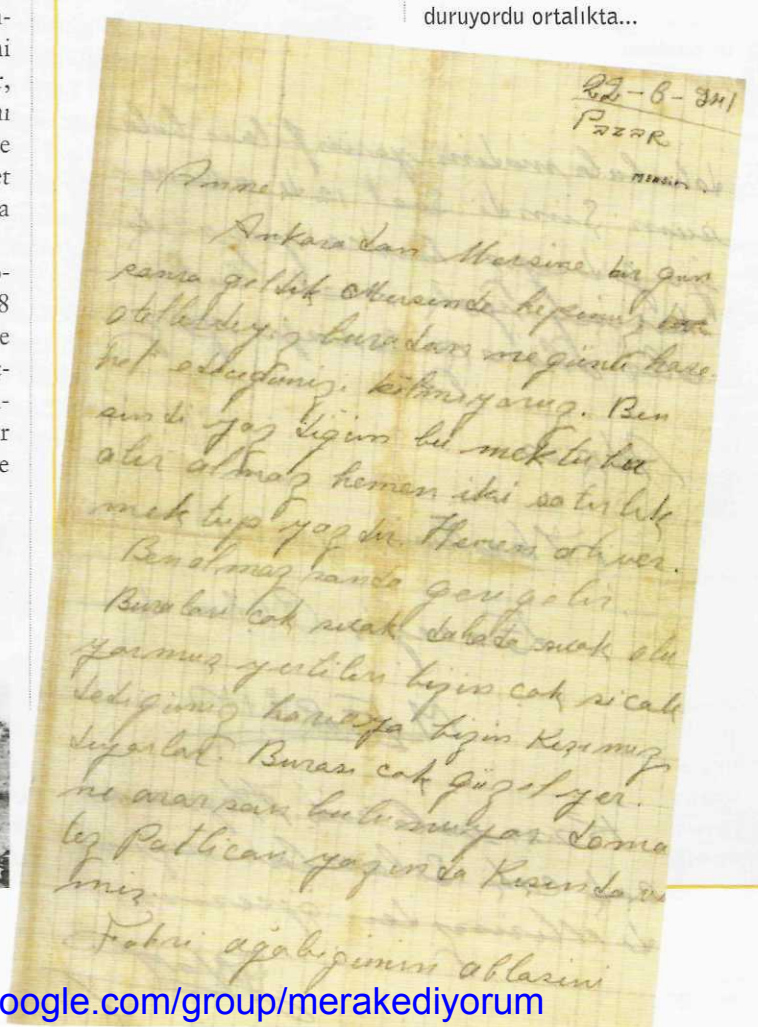
'Kardeşimin mektubu, ölümünden sonra geldi'

Refah Faciası şehitlerinden 'Deniz Gedikli Çavuş' İbrahim Ekicigil'in kardeşi Erdoğan Özekici, bizi 65 yıl öncesine götürüyor.

İstanbul, 19 Haziran 1941 günü mevsimin en sıcak günlerinden birini yaşıyordu. Üsküdar'ın Toygarhamza Mahallesi'nde, bahçesindeki göz alıcı çiçeklerin ortasındaki mütevazı evde ise, telaş ve hüzün bir arada yaşanmaktaydı.

Evin küçük oğlu denizaltıcı İbrahim Ekicigil, uzak diyarlara uzanan bir sefere çıkıyordu. Bu sefer için 'özel olarak' seçilenler arasındaydı. Nereye gidecekleri söylenmemişti; ama bir 'İngiltere' lafı dolaşıp duruyordu ortalıkta...

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Bu doğruysa, savaşın en kritik günlerinde, savaş gemilerinin ve denizaltıların cirit attığı Akdeniz'i boydan boya geçip, açık denizlere çıkacaklardı.

Anne Fatma Hanım, alışık hareketlerle oğlunun küçük valizini hazırlarken, bir yandan da ona öğütler veriyordu. O, Fatma hanımın ilk göz ağrısıydı: 'Gedikli' okulunu bitirip bembeyaz üniforması içinde elini öpmeye geldiği zaman, nasıl da sevinç gözyaşları dökmüş, her sefere çıkışında arkasından dua etmişti...

İbrahim Ekicigil'in anne bir, baba ayrı kardeşi Erdoğan Özekici o tarihlerde, yaşça çok küçük olduğu için, olayları anımsamadığını, ancak ablasından ve aile büyüklerinden dinledikleriyle, olup bitenleri adeta ezberlediğini söylüyor.

Daha sonraları da, Refah Faciası ile ilgili bütün yayınları okumuş, gazeteleri taramış, "Onları neden böyle çürük bir gemiyle yola çıkarmışlar, hâlâ anlamış değilim" diye vurguladıktan sonra, olayın yol açtığı aile dramını şöyle aktarıyor:

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
DENİZ KUVVETLERİ KOMUTANLIĞI
ANKARA

REFAH ŞEHİTLERİ ANITI AÇILIŞI
23 HAZİRAN 1972
HATIRA MADALYONU BERATI

Sayın Bn. Sevim SEMİRAL

Şehit Dz.Gd.Çvş. İbrahim Ekicigil'in annesi

Yukarıda kimliği yazılı şahsa Deniz Şehitlerinde Şehit Acz. Dz.Gd.Çvş. İ.Ekicigil'in hâtırasını ebedileştirmek nedeni ile bir adet örnek hâtıra madalyonu takdim edilmiştir.

Celal EYİCEOĞLU
Orgeneral
Deniz Kuvvetleri Komutanı

Erdoğan Özekici, çocukları Alp Özekici ve Özlem Şentürk ile birlikte, kardeşi İbrahim Ekicigil'den kalan fotoğraflara bakıyor [solda]. 23 Haziran 1972'de Refah Şehitleri Anıtı'nın açılışı nedeniyle ailelere verilen hatıra madalyonu beratı [altta]: İbrahim Ekicigil'in beratı dönemin Deniz Kuvvetleri Komutanı Celâl Eyiceoğlu'nun imzasını taşıyor.

"Annem, İbrahim'i sefere yolladıktan sonra, radyoda ajans haberlerini dinlemeyi ihmal etmez. 26 Haziran günü de, bahçede çalışırken açık pencereden yine radyoyu dinliyormuş. Radyo, birden normal müzik yayını kesmiş, haber yayınına geçmiş. Heyecanlı ve hüzün dolu bir ses, Refah gemisinin Akdeniz'de torpillenerek batırıldığını duyurmuş, daha sonra şehitlerin isimlerini sıralamaya başlamış..."

"Annem bir anda çılgına dönmüş, gözyaşları sel gibi inerken, 'Allah'ım, ne olur oğlum bu gemide olmasın' diye yalvarıyormuş. Ama İbrahim'in adını duymuş ve pat diye düşüp bayılmış..."

Ayıldıktan sonra da, günlerce oğlunun öldüğünü kabullenememiş. Ama bu arada, ev halkından biri Kasımpaşa'daki Deniz Komutanlığı'nın kapısına asılan 'kayıplar' listesine bakıyor ve İbrahim'in adını görüyor. Gelip anneye söylüyor. Ama o, hâlâ oralı olmuyor...

Sonra bir gün, postacı bir mektup getiriyor; anne de, "İbrahim'den mektup var" diye fırlıyor yerinden... Önce mektubu açmadan, evin içinde sevinçle dolaşıyor, herkese duyurmaya çalışıyor. Evdekiler de, "Acaba İbrahim gerçekten yaşıyor mu?" diye düşünmeye başlıyorlar... Evdekilerden biri mektubu annenin elinden kapıyor ve açıp, önce tarihine bakıyor: "22 Haziran 1941"

Yani İbrahim'in ölümünden

21 yaşında 'Refah Faciası'nda şehit düşen Gedikli Çavuş İbrahim Ekicigil'in Üsküdar'da Ar Foto'da çektirdiği, dönemin havasına uygun bir stüdyo fotoğrafı [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Yazarımız Ertan Ünal, İbrahim Ekicigil'in kardeşi Erdoğan Özekici ile söyleşide [sağda]. İbrahim Ekicigil'in annesi Fatma Akdeniz adına Üsküdar Askerlik Şubesi Başkanlığı tarafından 1968 yılında çıkartılmış 'Şehit Annesi' belgesinin bir yaprağı [sağda, ortada]. 1972'de Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından Mersin'de yaptırılan 'Refah Şehitleri Anıtı'nın açılış töreninde şehit aileleri [sağ altta].

36 saat önce, bir otel odasının yalnızlığı içinde, ayağının tozuyla, alelacele annesine yazdığı mektup bu... Titiz ve düzgün bir el yazısıyla kaleme alınmış olan mektup, bugün de ailenin kıymetli evrakları arasında:

22 Haziran 1941, bir Pazar günü imiş ve İbrahim Ekicigil, mektubunda annesine şunları yazmış:

"Ankara'dan Mersin'e birkaç gün sonra geldik. Mersin'de hepimiz oteldeyiz. Buradan ne günü hareket edeceğimizi bilmiyoruz. Bu şimdi yazdığım mektubu alır almaz hemen iki satırlık mektup yazdırıver. Hemen atıver, ben almazsam da geri gelir."

"Buralar çok sıcak. Daha da sıcak oluyormuş. Yerliler bizim çok sıcak dediğimiz havaya 'bizim kışımız' diyorlar. Burası çok güzel yer. Ne ararsan bulunuyor. Domates, patlıcan, yazın da, kışın da varmış."

"Fahri ağabeyimin ablasını daha bulamadım, yarın filan bulurum. Şimdi saat 12.00'de Adana'ya gideceğiz. Başka yazacak bir şey yok. Mektubumu alır almaz cevap yaz."

Mektubun sonuna adresi de eklemiş: 'Erceyiş Oteli, Mersin'. Bir de son not: "Komşuların hepsine çok çok selamlar, sizin de ellerinizden öperim."

Erdoğan Özekici, "Zaman her derde devadır derler, doğruymuş," diyor ve ekliyor: "Annem de, aylar sonra, ağabeyimin öldüğünü kabullenmek zorunda kaldı.

Alp ve Özlem Şentürk adlarında iki çocuk babası olan Erdoğan Özekici, "Onlar da denizci amcalarıyla gurur duyuyorlar; hatta Alp askerliğini denizci olarak Gölcük'te yaptı" dedikten sonra, bir süre suskun kalıyor ve sonra dönüp şunları söylüyor bize:

"Ama burada, geçmişte hepimizi çok üzen bir meseleden bahsetmeden geçemeyeceğim. Bu olayda ölenlerin 'şehit' sayılması için, 10 yıl beklediğimizi biliyor musunuz?.."

Gerçekten de, bizim de yaptığımız araştırmaya göre, 1941 yılında ölenlerin ailelerine, geminin batış nedeninin belirsiz olduğu, bu nedenle olay kurbanlarının 'şehit' sayılamayacağı bildiriliyor. Bunun üzerine kimi aileler mahkemeye başvurup dava açıyor; kimileri ise beklemeyi tercih ediyor.

Savaş sonrasında, CHP iktidarının ardından, Demokrat Parti iktidarının 2. yılında, TBMM'nin 27 Haziran 1951 tarihinde kabul ettiği 5795 sayılı yasa ile, Refah kurbanları 'şehit' kabul ediliyor. ■

http://groups.google.com/group/merakediyorum

◆ Hazırlayan: Necati Güngör

KARAKOL

Sözcüğün başındaki 'kara'nın 'siyah' anlamına geldiği sanılır genellikle. (Böyle sanan bir vali, yönetimindeki karakolları pembeye boyamaya kalkışmıştı.) Bir kaynağa göre, burdaki 'kara' bir coğrafya terimidir.

Osmanlı'da, karada görev yapan yeniçerilere 'kara kulları', denizde görev yapanlara da 'deniz kulları' denilirdi. Bir başka kaynağa göre de, askerin gece kolu anlamına geliyor: Asayişi sağlamak amacıyla gece gezen asker kolu. İstinad karakolu, devir karakolu, küçük karakol, ileri karakol, nizam karakolu, karakol gemisi, bu görevin türlerini anlatır.

HEYAMOLA

Tayfaların, gemi demirini alırken, kürek çekerlerken ya da buna benzer ağır işleri yaparken hep bir ağızdan söyledikleri söz. Aslı, 'eyyam ola' ya da 'hey ya Mevlâ!'dır.

ABDALA MALUM OLMAK

'Abdal' sözcüğünün değişik anlamları var: Afganistan'da yaşayan bir Türk boyunun adı; Anadolu'da bazı göçerlere verilen ad; budala, kalender, safderun, derviş anlamlarından öte, Anadolu'nun bazı

yörelerinde çalgıcılara da 'abdal' denilir...

Halk ağzında, 'abdal' sözcüğünün 'aptal' biçiminde söylendiğine de sıkça tanık oluruz ki, bu yanlış...

Deyimde kullanılan anlamıysa, kendini hak yoluna adamış, temiz kalpli dervişlir. İnanışa göre, bazı olaylar temiz kalpli kişilerin içine doğar, gelişmeleri önceden bilirlermiş.

HEM KEL HEM FODUL

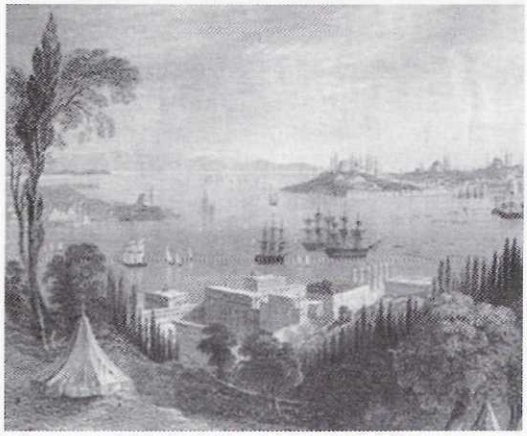
Hem elinden iş gelmez, hem de iddialı, anlamında söylenen bir deyim. Burada kullanılan "fodul"un aslı, *fuzul*'dur. Fuzul, boş konuşma, gereksiz söz söyleme, hakarette bulunma anlamına gelir. Hem yakışıksız, hem de boş konuşuyor... *Fodul*'sa, bencil, büyüklük taslayan, serkeş, kibirli anlamlarını içeriyor. Kısacası, fodul, fuzul'un yerini almış ve dilimizde kalıplaşmış ve bir deyime dönüşmüştür. Bilindiği gibi kalıp haline gelen deyim değiştirilemez.

ZAMPARA

Gözü çapkınlıkta olan erkekler için kullanılan sözcük, sanki Türkçeymiş gibi, 'zam' ve 'para' sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş izlenimi verir. Oysa sözcük, kökenindeki anlamıyla dilimize geçmiş, zamanla bu biçimi almıştır... Aslı Farsça, 'zen-perest'tir. Zen'e, yani kadına, taparcasına düşkünlük gösteren kimse demek...

BEŞİKTAŞ

İstanbul'da bir semtin adı. Vaktiyle semtin deniz kıyısında beş tane taş bulunur, kıyıya yanaşan gemiler bu taşlara bağlanırmış. Beş taş, zamanla 'Beşiktaş'a dönüşmüş ve semt bu adla anılır olmuş.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

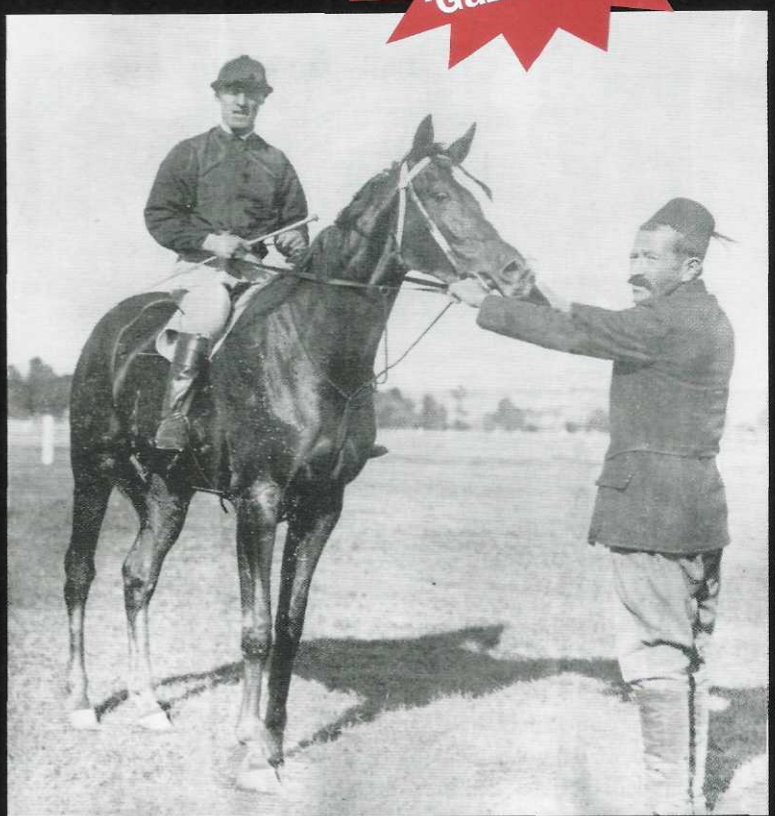
merakediyorum@googlegroups.com

Ankara'da bir ilk: 'Gazi Koşusu'

10 Haziran 1927, Cuma...

Yarışı Neriman kazanıyor

O günler, Ankara'nın 'modern' bir başkent haline getirilmek istendiği günlerdir. Mustafa Kemal, burada at yarışlarının da yapılması gerektiğine inanır. İlk yarış, ahşap bir tribünü olan, derme çatma bir pistte koşulur ve İstanbul'dan gelen 'Neriman' kazanır...

ESER TUTEL

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihinde, 1923 yılını izleyen ilk on yılın, bir başka önemi vardır. Devrimlerin kısa aralıklarla birbirini izlediği o yıllar, aynı zamanda günlük yaşamımızı renklendiren pek çok 'ilk'in yaşandığı yıllardır.

İlk millî futbol maçımız 1923'te oynanır, yine 1923'te Türk Seyyahin Cemiyeti (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) kurulur, 1926'da 'Karadeniz' gemimiz ilk kez sergi seferine çıkar, 1927'de ilk nüfus sayımı yapılır, 1929'da Feriha Tevfik Hanım ilk 'Türkiye Güzeli' seçilir, ilk filmlerimiz o yıllarda çevrilir, ilk dans mekteplerimiz yine o yıllarda açılır.

Düzenli bir program uygulanarak yapılan ilk modern at yarışları da, 1927 yılından itibaren, Ankara'da koşulmaya başlanır.

Aslında at yarışları, yukarda sıraladığımız 'ilk'lerden asla daha az önemli bir etkinlik değildir! Cumhuriyet'in ilk yıllarında da, gerek yurt savunmasında, gerek ulaşımda atın büyük önemi vardır. Ne yazık ki, Kurtuluş Savaşı'nın ardından, işgal kuvvetleri işe yarar atların büyük bir çoğunu alıp götürdüklerinden, at yetiştiriciliği büyük bir darbe yemiştir.

Bu nedenle, devlet eliyle yurttaki at ırkını bir an önce ıslah etmek, at sayısını çoğaltmak, atçılığın yayılmasını sağlamak gerekmektedir.

Cumhuriyet ile birlikte, eski haraların yenilenmesine girişilir. Bu arada pek çok yerde yeni aygır depoları açılırken, özellikle Irak, Suriye gibi güney komşularımızdan gerçekten çok kaliteli, çok güzel safkan Arap damızlıklar satın alınarak bu yetiştiricilik merkezlerine dağıtılır.

'Neriman' adlı atıyla ilk Gazi Koşusu'nu kazanan cokey İhsan (Atçı) Bey uzun yıllar at bindikten sonra antrenörlük yapacaktı [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

قوربان بايرامنك مركز حكومتمزده كى انطباعلرى

İlk Gazi Koşusu'nun yapıldığı 10 Haziran 1927 günü, dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal de, Başbakan İsmet Paşa ile birlikte, tribünlerdedir *[üstte]*. Ertesi gün, bu fotoğraf ve yarışa ait diğer görüntüler, Vakit gazetesinin birinci sayfasında yer alacaktır *[solda]*. İlk Gazi Koşusu'nun galibi, İstanbul'dan gelen ve Ali Muhiddin Hacı Bekir'e ait olan 'Neriman' adlı safkan İngiliz atıdır *[en solda; sırtında cokeyi ile]*. Neriman'ın cokeyi, yüzbaşı rütbesi ile Mızıka-i Hümayun'daki görevinden ayrılarak Türkiye'nin ilk modern cokeyi olan İhsan (Atçı) Bey idi.

Atçılarımız safkan İngiliz atıyla, ancak 1922'de karşılaşırlar. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, gerçek yarış atı olan safkan İngiliz atlarının sayısı, yok denecek kadar azdır. Safkan İngiliz atı olmadan da yarışçılık ne kadar yapılabilir ki...

O günlerde Atatürk'ün yol göstermesiyle Başvekâlet'e bağlı olarak 'Yüksek Yarış ve Islah Encümeni' adıyla bir komisyonun kurulduğunu görüyoruz. O dönemde Başvekil, İsmet (İnönü) Paşa'dır. Encümenin amacı, adından da anlaşıldığı gibi, yurttaki at ırkını geliştirmektir.

Encümen şu şahsiyetlerden oluşmaktadır: Süvari Generali Fahrettin Bey (Altay), Şurayı Devlet (Danıştay) azası Ali Rıza Bey, Veteriner hekim ve büyük atçı İhsan Abidin Bey (Akıncı), Başvekâlet Başyaveri ve atçı Bnb. Atıf Bey (Esenbel). Ama asıl kurucu, bu işe büyük emeği geçen, Bnb. Atıf Bey'dir.

Atıf Bey, Başvekil İsmet Paşa'ya atçılığın ve at yarışlarının önemini izah etmiş, bu alanda onun bu konuya öncelik tanımasını sağlayarak atçılığımıza büyük hizmeti geçmiştir.

Bu encümen, her yıl tekrarlanabilecek bir koşu programı hazırlar. Bu kadarla da kalınmaz, 1927'de, koşturulmak üzere Avrupa'dan birkaç safkan İngiliz yarış atı da getirtir.

O günler, Ankara'nın mo-

29 Ekim 1933: Cumhuriyet'in 10. Yıl kutlamalarında, Gazi Koşusu'nun da başladığı ilk hipodromda, geçit töreni [solda]: Yüksek rütbeli subaylar 'Gazi'nin ve devlet erkânının önünden geçiyorlar.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Mustafa Kemal'in at sevgisi ve 'Sakarya'

İyi bir binici olan Gazi Mustafa Kemal atları çok sevdiği gibi, at yarışlarına da büyük ilgi duyardı. Mustafa Kemal'in en çok sevdiği 'Sakarya' adlı atına *[solda]*, daha sonraları, eşi Latife Hanım da binmeye başlamıştı *[sağda]*.

dern bir başkent haline getirilmesi için yoğun çalışmaların sürdürüldüğü yıllardır. Atatürk, modern bir başkentte at yarışlarının da yapılması gerektiğine inanmaktadır.

Atçılıkla o günlerin önde gelen devlet adamlarının, askerlerinin, eşraftan kimselerin yakından ilgilenmesini istemekte, genç atçılara örnek olması için, başta kendisi olmak üzere, yakınlarına yarış atları aldırmakta, onların at koşturmalarını teşvik etmektedir.

Evet; yıllık bir koşu programı hazırlanmış, ayrıca yarış atları da getirtilmiştir. Ama yeni yeni gelişmekte olan başkent Ankara, henüz at yarışlarının yapılabileceği bir hipodromdan yoksundur. Başkente en kısa zamanda bir yarış yeri yapılması gerekmektedir.

Yarış yeri için, Bahçelievler'e giden yol üzerinde, Tayyare Meydanı diye de bilinen, o zamanlar Muhafız Alayı erlerinin talim yaptığı düzlük uygun görülür... Daha sonraları burada Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu'nun binası yer alacaktır...

Meydana ancak 1.800 metrelik bir pist sığdırılabilir. Bitiş çizgisinin karşısına çok basit bir ahşap tribün, yanına barakalar halinde tartı yeri, yetecek kadar müşterek bahis gişesi ve de bir küçük büfe yerleştirilir.

Cokeylerin soyunmaları, atların gölgede tutulmaları için askerî çadırlar kurulur. Pist ise, seyrek çimenle örtülü toprak halindedir. Atlar burada sol yanla koşacaklardır; yani tribünlerin önünden, soldan sağa doğru geçeceklerdir.

Ankara'nın ilk hipodromuna büyük önem veren Mustafa Kemal, yapım aşamasında sık sık piste gelip çalışmaları denetliyordu [sağda].

Pistin ilk dönemeci, İmalat-ı Harbiye tesislerinin duvarı yüzünden biraz daralmaktadır. Atlar karşı düzlükte biraz yokuş yukarı koşacaklar, sonra da Gazi Muallim Koleji'ne doğru hafif bir şekilde aşağıya ineceklerdir. Daha sonra, hayli dik bir viraj ve 400 metrelik bir finiş...

İşte Ankara'nın ilk hipodromu, yoktan var edilircesine yapılıp bitirilen böyle bir hipodromdur. Yarışların "Reisicumhur hazretlerinin himayesinde" ve "Başvekil İsmet Paşa'nın riyasetinde" yapılacağı ilan edilir.

İşte, ilk modern at yarışları 1927'de, bu koşullar altında, böyle bir pistte, ahşap bir tribünü olan, yer yer kurulmuş çadırlarla hizmet veren bir yarış yerinde koşulmaya başlanır.

İlk koşu, 3 Haziran Cuma gününe rastlar. Çünkü o yıllarda da cuma, resmî tatil günüdür.

İkinci koşu günü, ertesi Cuma günüdür ve yalnız mevsimin değil, tüm yılın en büyük koşusu, 'Gazi Koşusu' o gün koşulacaktır. Koşu günü, o yıl Kurban Bayramı'nın birinci gününe rastlamıştır.

Çoğu kimse İstanbul'a gittiği için şehir boşalmış gibidir. Ayrıca o gün, önemli bir de maç oynanacaktır. Yarış yerine kalabalığı toplayabilmek amacıyla, at koşularının yapılacağı, Ankara halkına önceden duyurulmaya çalışılır.

Halka kolaylık olsun diye yarış saatinden önce Taşhan'dan, Anadolu Lokantası'nın önünden otobüsler kaldırılacağı ilan edilir. Giriş, 'hususî mevki' için 5, 'birinci mevki' için de 1 lira olacaktır.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Duhuliye ise, sadece 25 kuruştur.

Gazi Koşusu, İngilizlerin dünyaca meşhur Derby yarışının muadili olan büyük bir koşudur.

Kısacası, Gazi Koşusu, Türkiye'nin 'Derby'sidir. İngiltere'de bu yarışın, yalnız üç yaşlı erkek safkan İngiliz taylarına mahsus olmasına karşılık, bizde henüz yeterince üç yaşlı tay olmadığı için, üç ve yukarı yaşlı İngiliz erkek ve kısraklarının girebileceği bir yarış olarak düzenlenmiştir.

Başlangıçta, Gazi Koşusu 2 bin metre mesafeli, bir handikaptır. Yani daha güçlü atların daha ağır siklet taşımaya mecbur edilerek güçsüz atların kazanma şansının artırıldığı bir yarıştır.

Koşunun ikramiyesi 2 bin liradır. Yarışa kaydedilen dört attan yalnız 'Fama' Ankara'dadır. Öteki üç at İstanbul'da aranıp bulunur. Atların trenle Ankara'ya getirilmesi sağlanır.

Halkın yarışlara ilgi duyması amacıyla atlar, eski Ankara tren istasyonunda davul zurna çalınarak karşılanır. Her yer şenlik havası içindedir. 'Neriman'ı Ankara'ya cokeyi İhsan (Atçı), 'Barantom'u

1939 yılında, Ankara'nın ikinci hipodromunda, yarış izleyen meraklılar [solda].

Hakkı Bey (Eray), 'Bolandist'i de bizzat sahibi, yani 1917'de Rus İhtilâli sonrasında Beyaz Rusya'dan göçmen olarak kaçıp Türkiye'ye sığınan Dr. Seferof getirmiştir.

'Varış Hakemleri Heyeti' Ankara Valisi Mehmet Atıf Bey'den, Belediye Başkanı Asaf Bey'den ve Tümen Komutanı Kâzım (Özalp) Paşa'dan oluşmaktadır.

Komiserler heyetinde ise, 'Reis' olarak Millî Müdafaa Vekili Recep Peker Bey ile yardımcıları sıfatıyla İzmir Mebusu ve CHP Kâtib-i Umumisi Saffet (Arıkan) Bey, Başvekâlet yaveri Atıf (Esenbel) Bey, Baytar Bnb. Cemal beyler vardır.

'Müfettiş' ise, Muhafız Kıtası Kumandanı İsmail Hakkı (Tekçe) Bey'dir.

Görüldüğü gibi, genç Cumhuriyet'in yönetici kadrosu, at yarışlarının da yöneticileri arasında yer almaktadırlar.

Bando, marşlar çalmaktadır; ahşap tribün baştan sona bayraklarla, defne yapraklarıyla donatılmıştır. Mebuslar, sefirler, yabancı kuruluşların ileri gelenleri, yüksek rütbeli subay ve yöneticiler eşleriyle birlikte yarışı izlemeye gelmişlerdir.

Şık hanımefendiler, zarif beyefendiler, Ankara'nın ileri gelenleri yarış yerine bir başka hava vermektedirler.

Yarışlar saat 15.00'te başlayacaktır. Beş dakika kala, "Reisicumhur hazretlerinin yarış yerini şereflendirmesi" yarış yerinde hazır bulunanların heyecanına heyecan katar.

Başvekil İsmet Paşa, Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa ve vekiller, protokol sırasına göre tribündeki yerlerini almışlardır. Zilin çalması, yarışların başlayacağına işaret etmektedir.

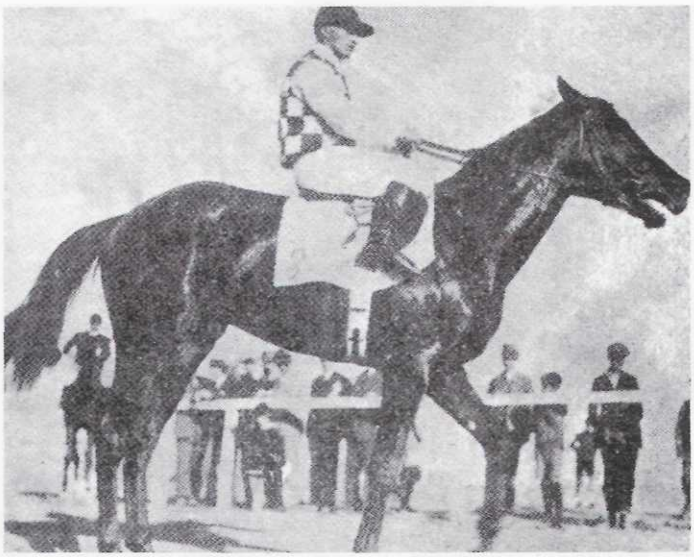
Gazi Koşusu, o günün ikinci koşusudur. Dört atın katılacağı bu büyük yarışın iki favorisi vardır: Bu işlerden anlayanlar koşuyu ya Neriman'ın ya da Fama'nın kazanacağı görüşündedirler.

Cokeyler padokta atlarına binip numara sırasıyla piste çıkarlar. Start yerine gidip bir hizaya gelirler, sonra da kampananın çalmasıyla ileri atılırlar. İlk Gazi Koşusu başlamıştır!

Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa da ilk Gazi Koşusu'nda protokol sırasına göre, tribünlerdeydi [sol üstte]. İlk Gazi Koşusu'nu kazanan 'Neriman', bir dönemin ünlü cokey ve çalıştırıcısı Zeki (Sertol) Bey ile birlikte [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

1930'daki 4. Gazi Koşusu'nu, İsmet (İnönü) Paşa'nın 'Olga' adlı atı kazanır [sağda].

Ama bu arada, nasıl olduysa, Fama biraz geç çıkmıştır. Neriman hemen başa geçer, rakipleriyle arasını açmaya çalışarak koşmaya başlar. Üç at da hızla önden kaçan Neriman'ı yakalamak için tüm güçleriyle peşinden gelmektedirler.

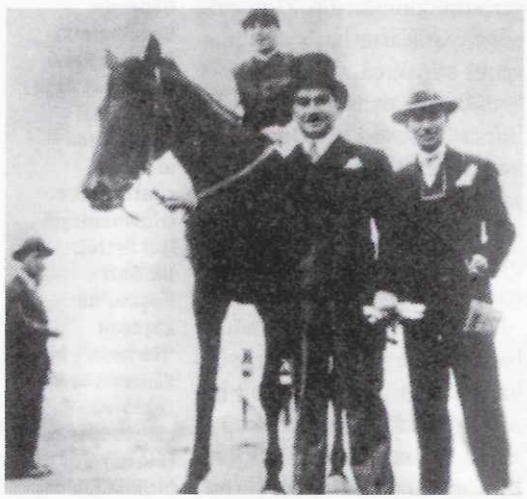
İlk bin metreyi Neriman önde, Fama üçüncü durumda geçer; 500 metre kadar sonra Fama ikinci durumda geçer. Mesafe ilerledikçe Fama arayı daha da kapatmaktadır. Neriman'ın sağrısına sokulmuş, derken farkı yarım boya indirmiştir, hatta neredeyse baş başa gelmek üzeredir. Ama yarış biter!

Neriman yarışı birinci bitirirken Fama onun ancak bir baş kadar gerisindedir. Koşu birkaç metre daha uzun olsa, belki onu geçecektir bile...

Yarışı Neriman kazanır, ama asıl ilgiyi çeken at, startan geç çıkmasına karşın arayı kapatıp ikinci gelen Fama olur.

Hâkimiyet-i Milliye (sonradan 'Ulus') gazetesi, ertesi gün bu büyük koşuyu şöyle değerlendirecektir: "Mesafe iki, üç metre daha ziyade olsa idi, Fama'yı birinci görecektik! Fama'nın bu yarışta gösterdiği meziyet iki kattır. Çünkü zavallı hayvan on beş gün evvel bir kaza tekmesi (çifte) yiyerek dehşetli bir yara almıştı. Yarışa girdiği vakit nekahat halinde idi. Mamafih, Neriman'ın arka ayağındaki arızayı da kaydetmek lâzım gelir."

Cumhuriyet gazetesinin Ankara muhabiri Münir Bey ise, koşu öncesinde kaleme aldığı tahmin yazısında, Barantom için, "İstanbul vilayetinden niçin buraya kadar gön-

1929'daki 3. Gazi Koşusu'nu, Celâl Bayar'ın atı 'Cap Griz Nez' kazanır [altta].

En çok kazanan eküri, at ve jokeyler

80 yıl içinde, Gazi Koşusu'nda en çok yarış kazanmayı başaran eküri, Adana'nın ünlü sanayicilerinden Eliyeşil'in ekürisi olmuştur. 'Yeşil-Beyaz' renkleriyle Eliyeşil ekürisinin 12 safkanı, bu büyük yarışların galipleri olarak yarışçılık tarihimizde yer almışlardır: Darling (1950), Kusun (1953), Atlıhan (1961), Melikşah (1963), Kayarlı (1964), Minimo (1971), Akkor (1972), Karayel (1973), Buğra (1976), Toraman (1982), Cartegena (1984), Hafız (1986). Ayrıca aynı eküri; Minimo, Akkor, Karayel isimli safkanlarla üst

http://groups.google.com/group/merakediyorum

1934 yılının Gazi Koşusu günlerinde, kupa merasimine, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in misafiri İran Şahı Rıza Pehlevi de katılır [solda].

dermek zahmetini ihtiyar ettikleri anlaşılamayan 'Barantom' nam aygır", Bolandist için de "zavallı bir at" demektedir.

Bu büyük yarış o günden beri hiç aksamadan her yıl tekrar edilir. 1928'deki 2. Gazi Koşusu'nu Atıf Bey'in (Esenbel) 'Primerol' adlı atı, 1929'daki 3. Gazi Koşusu'nu Celâl Bayar'ın 'Cap Griz Nez' adlı atı, dördüncü Gazi Koşusu'nu da İsmet (İnönü) Paşa'nın 'Olga'sı kazanırlar.

Safkan İngiliz atı yetiştiriciliği hızla geliştiği için, bu büyük koşuya katılacak atlar için, 1932'den itibaren kısıtlama getirilir: Koşuya artık yalnız üç yaşlı erkek ve dişi yerli taylar girebilecekler-dir. Mesafesi de İngiliz Derby'sindeki gibi, 1,5 mile, yani 2 bin 400 metreye çıkartılır. Kazanan ve dereceye giren at sahiplerine verilecek ikramiye de o yılın koşullarına göre hemen her yıl artırılır.

Ankara'nın ilk hipodromunun kısa zamanda yetersiz kalması ve yerine 1936'da büyük Ankara Hipodromu'nun inşa edilmesiyle, bütün yarışlar bu yeni hipodroma alınır.

Böylece Gazi Koşusu da bu yeni hipodromda koşulmaya devam eder. Bu hipodromun da yıllar sonra, 1979 sonunda kapatılması üzerine, ertesi yıldan itibaren, bu büyük koşunun İstanbul Veliefendi Hipodromu'nda koşulmasına başlanır. Ancak 1998'de Ankara'nın üçüncü hipodromu olan bugünkü hipodromun inşa edilmesiyle de, Gazi koşusu 1999'da yine Ankara'da koşulmaya başlanır.

25 Haziran 2006 Pazar günü, Gazi Koşusu'nun 80'incisi koşulacaktır. Bu yılın ikramiyesi, 420 bin YTL; yani iki yıl öncesinin parasıyla, 420 milyar lira. ■

üste 3 kez kazanma başarısı da göstermiştir... Yedi atıyla da İzmirli atçı William Giraud en fazla Gazi Koşusu kazanan at sahipleri listesinde, ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada ise, altı Gazi Koşusu galibiyetiyle Özdemir Atman ekürisi vardır... En fazla Gazi Koşusu kazanan cokeyler sıralamasında ise, 9 koşuyla Mümin Çılgın başta gelir. Onu yedişer birincilikle Horvath, Kâzım Yıldız ve de Ekrem Kurt adlı cokeyler izlemektedir *[solda; 1955 Cumhurbaşkanlığı Kupası'nda, cokey Ekrem Kurt yarışı kazanan atı 'Asalet' ile birlikte]*... 'En iyi bitiş derecesi' ise, Özdemir Atman'a ait bir safkan olan Bold Pilot tarafından 1996'da cokey Halis Karataş ile 2.26.22'lik bir sonuçla elde edilmiştir. Bu sonuç, 75 yıl içerisindeki en iyi derecedir.

11 Kasım 1927: İlk Gazi Koşusu'nun yapıldığı dönemde Mustafa Kemal, yaveri Rusuhi (Savaşçı) Bey ile, Çankaya sırtlarında at biniyor [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Kuklanın önemli ismi Ünver Oral ile...

İbiş, ustasının elinde gülüyor!

9. İstanbul Uluslararası Ülker Kukla Festivali'nin ardından, beş yıl önce bu festivalde, "Türk Kukla Sanatı'na katkılarından dolayı" Onur Ödülü almış olan Ünver Oral ile kuklaları ve kukla oyunlarını konuştuk.

BESTE ÖNKOL

Gepetto Usta'nın yarattığı yufka yürekli 'Pinokyo' benim ilk tanıdığım kukla idi. Yalan söyleyince burnu uzar; pişmanlık duyunca da, iyi bir çocuk olmak için söz verirdi hep...

Zamanla, annemin çoraptan yaptığı kuklalar, yerlerini Susam Sokağı'nın Minik Kuş'una, Edi-Büdü'süne bıraktı. Ardından Muppet Show'un Kermit'i yeni gözdem oldu. Yılar geçti kukla festivalleri İstanbul'u şenlendirdi. Nice kuklalar gördüm; farklı ülkelere özgü... Ama işte, ben İbiş'i hiç görmemiştim!

Dile kolay; Ünver Oral yarım asırdır gönlünü Karagöz ve kuklaya adamış bir usta. Atölyesinde bulunan rengârenk kuklalar, Karagöz tasvirleri insanı heyecanlandırmaya yetiyor. Hepsi, asılı durdukları duvardan inip hareketlenmek istiyormuş gibi.

Benim hiç tanımadığım 'İbiş' sanki biraz da Karagöz'ün gölgesinde, rüyasının sonuna yaklaşmış gibi duruyor. Ne yazık ki, Karagöz ile aynı kaderi paylaşan yani hak ettiği ilgiyi göremeyen İbiş, her şeye rağmen ustasının elinde, gülmeyi sürdürüyor.

Ünver Oral'ın bir elinde İbiş, ötekinde İbiş'in zengin patronu; oyun başlamak üzere [sağ üstte]. Ünver Oral'ın ürettiği bir 'Pinokyo' [sağda].

➤ *Ailenizde Türk Gölge Tiyatrosu ile ilgilenen kimse yokken, siz nasıl oldu da bu işe bu denli bağlandınız?*

Hiç unutmam; ben Karagöz ile, Kızılay Çocuk Dergisi aracılığıyla tanıştım. Karagöz'e ait bir yazı okudum; Karagöz'ün ne olduğunu, nasıl yapıldığını anlatıyordu ve ben ilk Karagöz'ümü kartondan yaptım.

Sonra bir kutunun önüne kağıt koymak suretiyle de, perdeyi oluşturdum. Kardeşimi de zorunlu tutup, seyirci olarak karşıma oturttum!

Kardeşim bu işten hiç ke-

http://groups.google.com/group/merakediyorum

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

yif alamadı; çünkü mum da yaksam, kullandığım malzeme karton olduğu için, görüntü perdeye geçemedi!

İlk oyunum hüsranla sonuçlansa da, ben çok sevdim Karagöz'ü. Tabii o yıllarda ne kitap ne de kurs var; tüm hevesim içimde kaldı, 1961 yılına kadar: Cağaloğlu'nda 'İstanbul Kukla ve Karagözcüler Derneği' vardı. Bir gün gazetede, orada açılacak kursun ilanını gördüm.

İşte bu ilan, benim Karagöz ve kukla ile daha yakından ilgilenmemi sağlayan bir dönüm noktası oldu.

Daha kursa başladığımız gün, büyük ustalar bize, perdeye geçin oynatın, dediler. Öyle ki, bize hiçbir şey öğretmemişlerdi. Ama bizler de, tabii ki yıllarca 'Hayalî Küçük Ali'nin radyo yayınlarını dinlemiştik!

Perdenin arkasına geçtiğimizde, farkında olmadan ezberlediğimiz diyaloglar ağzımızdan bir bir dökülüverdi; ama kabul etmek gerekir ki, tasvirlerin hareketleri zayıftı.

Fakat ben o an anladım ki, Karagöz bağımsız değil; bütünü öğrenmeliyim... Böylece kuklacılığa da başladım. Araştırmalar yapıp kitaplar yazdım. Emekli olana kadar, yani 1983 yılına kadar, gösteri yapmadım.

Bence Karagöz ve kukla sanatçısı olabilmek, Allah vergisi bir kabiliyete dayanıyor. Tabii ki okula ve eğitime karşı değilim; okul iyi bir destektir. Ama tam olarak 'alaylı' olmak gerekiyor. Bu işi yapabileceğiniz hissi gönlünüzde olmalı. Düşünün, bir Âşık Veysel okula mı gitti? Oysa dünya çapında bir sanatçı...

➤ *Türkiye'nin kukla ile ilk tanışması nasıl oldu?*

Kuklanın da temeli aslında Orta Asya'ya gider. Türkler eski zamanlardan beri kukla yapımını biliyorlardı. İngilizlerin Orta Asya'daki mezar araştırmalarına baktığımız zaman, mezarlarda eklemli olarak yapılan kuklaların bulunduğunu biliyoruz.

Ne var ki, Türkler Müslüman olduktan sonra 'Allah can verir' anlayışını benimsedikleri için, kukla yapımını bıraktılar. Fakat Alevi kesim, bunu kabul etmedi. Göçler ile birlikte Türkler, Orta Asya'da edindikleri sanatları bıraktılar; ama Aleviler bırakmadı, onlar kuklaları Anadolu'ya getirdiler.

Malum; Osmanlı farklı renklerin iç içe olduğu bir imparatorluktu. İstanbul da, kültür başkenti olarak payına düşeni aldı. Geleneksel Türk Tiyatrosu burada gelişmeye başladı; ama kukla, 'Can vermek günahtır' gerekçesiyle yine gelişemedi.

Ancak bir süre sonra Avrupa'dan kuklacılar gelip gösteriler yapmaya başladı. İstanbul'da yaşayan gayrimüslimlerden, kukla çalışmaları yapmaya başlayanlar oldu. Bir süre sonra Türkler de bu işe girdi. Tıpkı Karagöz'de olduğu gibi, metinsiz, güldürü ağırlıklı oyunlarla 'İbiş' sahneye çıktı.

➤ *İbiş kimdir?.. Kukla tiplemelerinden bahseder misiniz bize?*

İbiş, karakter olarak Karagöz'ün karşılığıdır. Yani beceriksiz, okula gitmemiş bir tip... İbiş'in Karagöz'den bir farkı var: Karagöz sürekli işsizdir; ama İbiş, bir zenginin evinde uşaktır. Pek çok kez, işleri karıştırmasına karşın, hiç kapının önüne konmaz... Bey ise, Hacivat'ın karşılığıdır. Her tip kendine uygun bir

Kemal Sunal'ın 'Gülmeyen Adam' filminde de kullanılmış olan Ünver Oral yapımı bir 'Demirel' tasviri [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Ünver Oral kimdir?

1937 doğumlu Ünver Oral'ın, bugüne kadar tam 46 kitabı yayımlandı: 'Küçük Kuklacılar', 'Karagöz Perde Gazelleri', 'Çocuklara Karagöz-Hacivat Söyleşmeleri', 'Karagöz-İbiş', 'Kuklacı Kardeşler', 'Karagöz ve Plastik Tekniği', 'İbişli Kukla Oyunlarımız', 'Karagöz Oyunları', 'Kukla ve Kuklacılık' ile 'Karagözname' adlı yapıtları, bu 47 kitap arasında yer alanlardan bazıları... Karagöz metinleri ve Karagöz belgesel senaryoları ile çok sayıda ödül de kazanan Ünver Oral, Dünya Kukla ve Gölge Oyunları Birliği UNIMA'nın da Türkiye Millî Merkezi Kurucu Üyesi... '5. İstanbul Uluslararası Ülker Kukla Festivali'nde Türk Kukla Sanatı'na katkılarından dolayı 'Onur Ödülü' de almış olan Ünver Oral, 'İstanbul Kanatlarımın Altında' filminde yer alan Karagöz-Hacivat gösterisinin de yaratıcısı...

müzikle sahneye çıkar.

➤ *Televizyon ve bilgisayar oyunlarıyla büyüyen çocuklar için kukla ve Karagöz biraz ağır kalmıyor mu?*

Sırf zamanın hızına yetişebilmek için, ben gerek Karagöz de, gerekse kuklalarda yenilikler yaptım.

Perdeyi ve tasvirleri büyüttüm. Ayrıca tasvirleri plastik levhalar kullanarak yapıyorum. Neredeyse tüm meslektaşlarım bana karşı. Onlar geleneğe karşı çıktığımı düşünüyorlar; ama gelenek, Karagöz'ün malzemesinde değil, gösterisindedir.

İster deri, ister demir, ister tahta olsun, malzeme seyirci için önemli değildir. Onlar için izledikleri önemlidir.

Malzeme ise koleksiyoncular ve müzeciler için önem taşır. Benim neden plastik kullandığıma gelince; deve ya da dana derisi bulmak ve onu büyük bir ustalıkla işlemek artık çok zor.

Sanatlar, yeni sanatçılar ile büyür. Tasvir yapabilen çocuklara, gençlere ihtiyaç var. Bu işin profesyonelleri deri bulamazken, söyler misiniz, Anadolu'nun ücra köşesindeki gençler nereden bulsun?..

Ayrıca deri ısınınca eğiliyor ve tasvirleri hareketlendirmek çok zorlaşıyor. En önemlisi de, şu an çocuklar çizgi film ve animasyonlarla büyüyor. Karagöz'de belden yukarısı ve aşağısı hareket eder. Bol hareketli yapımlarla büyüyen çocuklar için bu adeta 'hareketsizlik'...

Buna hız kazandırmak için, ben plastik kullanıyorum. Benim yaptığım tasvirlerde her detay hareket eder. Mesela Karadenizli tasvirinde, Karadenizlinin şapkasındaki püskülüne kadar, her detay oynar. Ya da çenginin saçları bile hareket eder. Dolayısıyla, izleyiciler daha çok zevk alır.

➤ *Kuklalar kaça ayrılıyor ve siz hangi tip kuklalar yapıyorsunuz?*

Temel kukla çeşitleri vardır. Bunlar; el kuklası, sopalı kukla, ipli kukla, gölge kukla ve canlı kukladır. Bunlar kendi içlerinde de çeşitlere ayrılır: Karagöz 'gölge' kuklasıdır. Ben, gölge kuklası, el kuklası ve sopalı kukla yapıyorum.

Kukla yapımında her türlü ağacı kullanabilirsiniz; ama daha çok Ihlamur ağacı tercih ediliyor. Bununda nedeni, yumuşak yapıda bir ağaç olması ve şekillendirmenin kolaylığı.

Ben kukla yaparken, plastik kullanıyorum. Kostümlerde ise, eşim ve kızım bana yardımcı oluyor. Türklerde kukla iki bölümden oluşur: İlk bölümde komedi olarak, İbişli kukla gösterisi yapılır; ikinci bölümde ipli kuklalarla müzikal sırayı devralır.

➤ *Kukla, biraz Karagöz'ün gölgesinde kalmış gibi? Karagöz neden daha çok seviliyor?*

Karagöz'ün, Ramazan ay-

Ünver Oral'ın 'kukla üretimi masası'ndan bir köşe [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

larında oynatılması ile oluşan bir popülerliği var. Ayrıca daha çok tanınıyor... Ancak Karagöz ile ilgili bir yanlışlığı da düzeltmek istiyorum: Karagöz tek başına bağımsız gibi algılanıyor. Oysa, o da Geleneksel Türk Tiyatrosu'nda, bütünün bir parçası...

➤ *Ülkemizde tam 9 yıldır düzenlenen ve 5 yıldır da Ülker'in sponsorluğunda, 'İstanbul Uluslararası Ülker Kukla Festivali' diye anılan bir festivalimiz var; çok da ilgi gören bu festival aslında kukla oyununun dünyada da, Türkiye'de yaşayacağını gösteriyor. Siz ne dersiniz?*

Dünya ülkelerinde, ağırlıklı olarak da Avrupa'da kukla, anaokulundan itibaren çocukların yaşamına giriyor. Üniversitelerde, kukla yapımı bölümleri kuruluyor; Moskova'da, dünyanın tek 'Kukla Tiyatrosu' büyük bir binaya sahip... Burada 300 kişi çalışıyor; marangozhanesi, kostüm atölyesi, yazar kadrosu, yönetmenleri var.

Tabii bizde de kimi girişimler oldu. Mesela; hafızam beni yanıltmıyorsa, 1990 yılıydı, dönemin Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek ile görüştük ve Bakanlar Kurulu'ndan, 'Geleneksel Türk Tiyatrosu Müdürlüğü' kurulması hakkında karar çıktı.

Bu sayede son ustalar, seçecekleri gençleri usta-çırak ilişkisi içinde eğitecekler ve bu işi yaşatacaklardı; ama olmadı. Son kalan ustalar da birer birer göçüp gidiyor.

Geleneksel Türk Tiyatrosu bitti bitiyor. Eğer sanatı okullara sokamazsanız, eğitimin bir parçası yapamazsanız, nasıl sevdiririsiniz bu işi genç kuşaklara?.. ■

Ülker Kukla Festivali 9 yaşında

İstanbul Uluslararası Ülker Kukla Festivali, dokuzuncu yılında, dünyanın seçkin kukla tiyatrolarını geçen ay, 3-10 Mayıs tarihleri arasında, İstanbullularla buluşturdu. Sanat yönetmenliğini Cengiz Özek'in aralıksız olarak 9 yıldır sürdürdüğü festivale, 11 yabancı ve 5 yerli kukla grubu katıldı. Fransız Kültür Merkezi, Maya Sanat, Profilo Kültür Merkezi ile Özel Sezin, Bilfen ve Enka gibi kimi özel okul sahnelerinde yer alan gösterilerde; Fransa, Tayvan, Bulgaristan, Portekiz, İspanya, Romanya, Rusya, Norveç, Slovenya, Macaristan ve Türkiye'den kukla oyunları izlendi. Gösterilerde, birçok tekniğin yanı sıra, siyah tiyatro, ipli kukla, el animasyonları ve gölge oyunu tekniğinin en iyi örnekleri sergilendi. Bu arada, dünyanın en iyi ipli kuklacıları arasında gösterilen İspanyol sanatçı Jordi Bertran da, festivalin konuğu idi... Festivalin bu yılki 'Onur Ödülü'nü de, 'Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü' filminin *[altta; filmin afişi]* yönetmeni Ezel Akay ile ekibi aldı... Festival bu yıl ilk kez, Norveç'ten bir grubu da ağırladı: 'Jazzfigur' adlı oyunlarıyla festivale katılan Levende Dukker *[en üstte]* bir grup caz müzisyeninin ezgileri eşliğinde, caz-kabare tarzı bir kukla oyunu sergiledi... Kaybolmaya yüz tutmuş Tayvan kukla sanatını yaşatmak amacıyla kurulmuş olan Lin Liu Hsin Kukla Tiyatrosu da, festivalin ilginç yabancı konukları arasındaydı: Topluluk, 'Marco Polo' adlı tarihî oyununu sergiledi *[üstte]*.

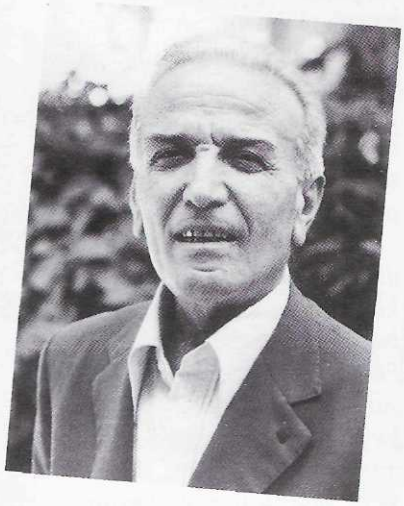
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Cumhuriyet dönemi tarihçileri /6

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu

İslâmiyet öncesini araştıran isim

Osmanlı tarihiyle ilgilenenlerin, Selçuklu ve İslâmiyet öncesi Türk tarih ve kültürünü iyi bilmesi gerektiğini düşünen Kafesoğlu, Moğolların Türk oldukları iddiasını da çürüten isim olmuştur.

FAHAMEDDİN BAŞAR

Türkiye'de yetişmiş tarihçilerimizden birisi de, 1984'te kaybetmiş olduğumuz Prof. Dr. Halil İbrahim Kafesoğlu'dur.

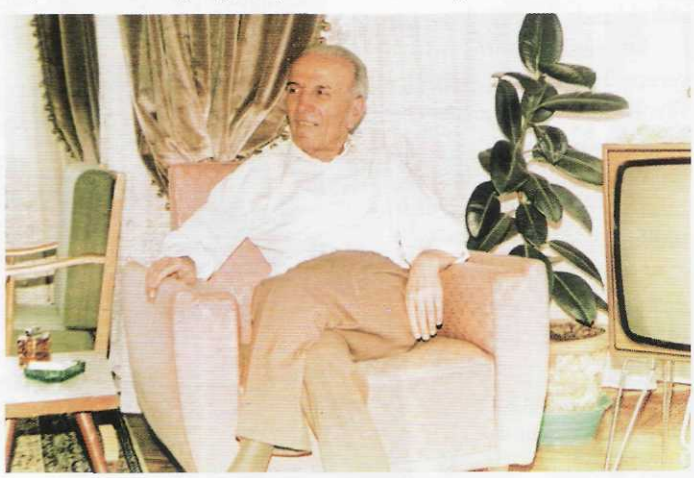
1914'te Burdur ili Tefenni kasabasında doğmuş olan Halil İbrahim, babası Recep Bey'in I. Dünya Savaşı sırasında Erzurum Cephesi'nde şehit düşmesi üzerine, dedesi Hacı Mehmed Ağa'nın himayesinde büyür.

Dedesinin yanında 1926'da Tefenni İlkokulu'nu bitirdikten sonra, hocası M. Emin Bey'in de ısrarı ile, o tarihlerde bölgeye en yakın meslek okulu olan İzmir Muallim Mektebi'ne gönderilir.

1932'de buradan mezun olduktan sonra, Afyon'da öğretmenlik yapmaya başlayan Halil İbrahim, o sırada çıkan Soyadı Kanunu gereğince, Kafesoğlu soyadını alır.

Halil İbrahim Kafesoğlu, 1933-1934 yıllarında yaptığı ilk askerlik görevinden sonra, öğrenimini sürdürür. 1936'da Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne kaydolarak Hungaroloji, Ortaçağ Tarihi ve Türk Dili bilim dallarında yüksek tahsilini tamamlar (1940).

Böylece Kafesoğlu, sonraları her biri önemli birer tarih profesörü olacak olan Osman Turan, Mehmet Altay Köymen, Şerif Baştav, Tayyib Gökbilgin ve Halil İnalcık ile birlikte, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin ilk öğrencileri arasına girer.

70'li yılların ortasında (23 Ağustos 1974) Prof. Dr. Kafesoğlu [en üstte]. **80'lerin başında Kafesoğlu evinde** [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 14 Ocak 1983'te Kafesoğlu için yapılan 'veda töreninde', soldan sağa; Doç. Dr. Muzaffer Ürekli, Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, Prof. Dr. Mustafa Kafalı, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Gülçin Çandarlıoğlu ve Prof. Dr. Mehmet Saray [solda].

Burada Prof. L. Rasonyi, Prof. Dr. Fuad Köprülü ve Prof. Abdülkadir İnan gibi hocalardan ders alan İbrahim Kafesoğlu, mezun olduktan sonra aynı Fakülte'nin Tarih Bölümü'nde 'ilmî yardımcı' unvanı ile araştırma hayatına başlar.

1941-1943 yılları arasında ikinci defa askerlik görevine çağrılan Kafesoğlu, terhisinin ardından, Asya Türk tarihi ve kültürü konuları üzerinde doktora yapmak üzere, devlet tarafından Macaristan'a, Budapeşte Üniversitesi'ne gönderilir.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile oldukça sıkıntılı günler yaşayan Kafesoğlu, A. Alföldi, Gyula Nemeth, Louis Ligeti gibi Türkiyatçıların derslerine ancak iki sömestr devam edebilir.

Savaşın şiddetlenmesi ve Macaristan'ın Rus işgaline uğraması üzerine, 1945 Nisan'ında Türk elçilik mensuplarıyla birlikte Türkiye'ye dönmek zorunda kalır.

Yurda döndükten sonra, kısa bir müddet Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde çalışan Kafesoğlu, aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne tayin edilir.

Burada, kürsü başkanı merhum Ord. Prof. Mükrimin Halil Yinanç'ın yanında Selçuklu dönemi Türk tarihi ile meşgul olmaya başlar. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah hakkında hazırladığı monografik tez ile, 1949'da 'Doktor' unvanını alır.

Aynı kürsüde yaptığı 'Harezmşahlar Devleti Tarihi' adlı çalışması ile de, 1953 yılında 'Doçent' olur. 1954-1955 yılları arasında, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Başkanlığı yapan Kafesoğlu, kitap tanıtım yazılarının yanı sıra, İslâm Ansiklopedisi'nde, Selçuklu tarihi ile ilgili maddeleri yazar.

1957'de Erzurum'da kurulan Atatürk Üniversitesi'nde ilk tarih hocası olarak görevlendirilen ve 16 Kasım 1957'de bu üniversitenin açılış dersini veren Kafesoğlu, 1959'da aynı üniversiteye 'Umumî Tarih Profesörü' tayin edilir.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde 14 Ocak 1983'te Kafesoğlu, kendisi için yapılan 'veda töreninde' kürsüde [üstte]. Fuad Köprülü [sol üstte], Kafesoğlu'nun hocaları arasında idi. Kafesoğlu, 1970'lerde Ord. Prof. Zeki Velidî Togan [solda] ile birlikte çalıştı.

Ancak, aslî görevinin devam ettiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde açık kadro olmadığı ileri sürülerek, bu profesörlüğün İstanbul Üniversitesi'nde geçerli olmadığı beyan edilince, 1959 Ekim'inde Erzurum'dan döndükten sonra, Kafesoğlu için, aynı işlemler ikinci defa tekrarlanır ve kendisi ancak 1962'de 'Umumî Türk Tarihi' profesörlüğüne atanabilir.

Bu kürsünün başkanı Ord. Prof. Zeki Velidî Togan ile 1970'e kadar birlikte çalışan Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Togan'ın 1970'deki ölümü üzerine, aynı kürsünün başkanlığına getirilir ve bu görevini, yaş

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

1982 yılından iki anı: Bir Temmuz günü Kafesoğlu muhtemelen Edebiyat Fakültesi'nin bahçesinde [sağda]. Yine 1982'de, 6 Şubat'ta çekilmiş bir fotoğrafta, Kafesoğlu; kızı Gülnur Tarcan, eşi Müzeyyen Kafesoğlu ve oğlu Celaleddin Kafaoğlu ile birlikte [en sağda]. Kafesoğlu'nun başyapıtı diye anılabilecek 'Türk Millî Kültürü' adlı kitabının kapağı [en sağda].

haddinden emekliye ayrıldığı Ocak 1983 tarihine kadar sürdürür.

Emekli olduktan kısa bir süre sonra, 18 Ağustos 1984'te İstanbul'da vefat eden Kafesoğlu, Edirnekapı Şehitliği'ne defnedilir...

İbrahim Kafesoğlu, profesör olduktan sonra çalışmalarını daha çok İslâm öncesi Türk tarihi ve kültürü üzerinde yoğunlaştırmıştır. Zira Kafesoğlu, Türk tarih ve medeniyetini bütün halinde kavrayabilmek için bu devrenin iyi bilinmesi gerektiğine inanır.

Bu düşünce ile başlamış olduğu çalışmalar sonucunda, Türk milletinin eski sosyal, ekonomik ve siyasî müesseseleri hakkında, tespit ve açıklamaları olur.

Türk tarihinin bu ilk dönemleri hakkında yapmış olduğu araştırmaları Kafesoğlu önce, yazdığı kitap ve makalelerinde ortaya koyar, sonra da, başyapıtı diyebileceğimiz 'Türk Millî Kültürü' adlı kitabında, görüşlerini bütün açıklığı ile işler.

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu çok iyi eğitim almış; Almanca, Fransızca, İngilizce, Macarca, Farsça ve Arapça dillerini öğrenmiştir. 1958, 1968 ve 1972 yıllarında Fransa ve İngiltere'ye giderek Paris, Londra, Oxford ve Cambridge şehirlerinde incelemelerde bulunur.

Yurtiçinde ve yurtdışında düzenlenmiş olan pek çok kongreye katılarak orijinal tebliğler sunar. 1956'da Frankfurt'ta düzenlenen Dünya Öğretmen Teşekkülleri Konfederasyonu'nun kongresine gider; 1965'te ise, Danimarka'nın Helsingör şehrinde toplanan Avrupa Konseyi devletlerinin 'Orta Dereceli Okullarda Tarih Kitapları' se-

Kafesoğlu'nun sosyal etkinlikleri

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, meslekî çalışmalarıyla birlikte sosyal alanda da faaliyet gösterirdi. Türkiye Muallimler Birliği başkanlığı (1956-1957) yapan Kafesoğlu, 1964-68 arasında da Türkiye Milliyetçi Öğretmenler Sendikası Genel başkanı olmuş, 1967'de İstanbul'da toplanan 'I. Milliyetçiler Büyük Kurultayı'na başkanlık etmiş ve 1969'da yine İstanbul'da düzenlenen 'Milliyetçiler İlmî Semineri'ni yürütmüştür. Aydınlar Ocağı'nın da kurucu üyesi ve ilk başkanı (1970-1974) olan Kafesoğlu, İstanbul'da ve Türkiye'nin çeşitli il ve ilçelerinde konferanslar verdiği gibi, YAYKUR çerçevesinde, televizyon ve radyo konuşmaları da yapmıştı.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, Kafesoğlu'nu anlatıyor:

Hangi yanlışları çürüttü? Neleri ispat etti?

19 Kasım 1982: Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Edebiyat Fakültesi'ndeki çalışma odasında, Prof. Dr. Abdülkadir Donuk ve Prof. Dr. Mustafa Kafalı ile birlikte.

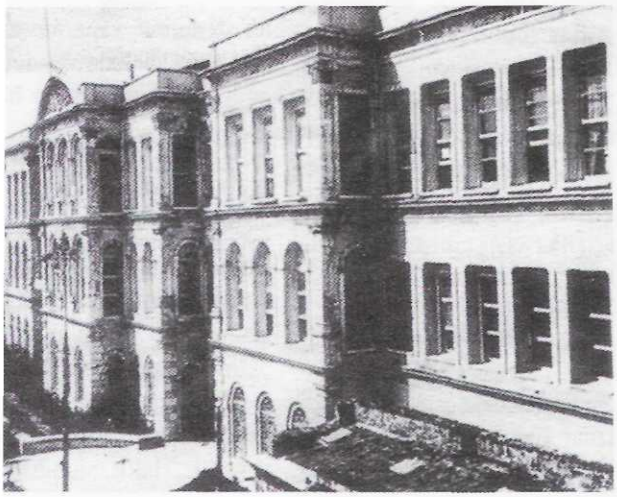
Kafesoğlu'nun Edebiyat Fakültesi'nde öğrencisi, asistanı ve doçenti olan Prof. Dr. Abdülkadir Donuk, hocasını şöyle tanıtır: "Doğu Anadolu'ya 1015-1021 yılları arasında vuku bulan ilk Selçuklu akınını ispat etmiş; Moğolların Türk oldukları iddiasını çürütmüş; ilk defa derli toplu bir Selçuklular ile Harezmşahlar devleti tarihini ortaya çıkarmış; 12. Yüzyıl'a kadar Türklerin İstanbul muhasaralarını tespit etmiş; Türk ve Türkmen adının mânasını, mahiyetini belirtmiş; Batılılardan aynen aldığımız çağ sisteminin Türk tarihine uymadığını izah ederek, üniversitelerimizde halen de tatbik edilen eğitim ve öğretimin yanlış olduğunu ikaz etmiş ve Tarih öğretiminde yeni bir plan teklif etmiş; Türk kültürü içerisinde 'adalet' ve 'kanun' mevzularını aydınlatması bakımından elimizde mevcut en kıymetli kaynak durumunda bulunan ve İslâm medeniyeti çevresindeki Türk topluluklarının siyasî-içtimaî bünyesini gözler önüne seren ve eski Türk geleneklerini de belirlemesi bakımından çok mühim bir devrin aynası olarak kabul edilen Yusuf Has Hacib'in 'Kutadgu-Bilig' adlı eserini en mükemmel şekilde değerlendirmiş; şimdiye kadar doğru olarak bilinen 'eski Türklerin dini Şamanizm idi' fikrinin yanlışlığını göstermiş ve eski Türklerin Gök-Tanrı itikadında olduklarını, kaynak eserlere istinad etmek suretiyle açıklığa kavuşturmuş; buna paralel olarak eski Türk Gök Tanrı inancı ile İslâm'ın ilâhî itikatları arasındaki benzerlikleri tek tek tespit etmiş; Selçuklu çağındaki İzmir Türk Beyi'nin adının 'Çaka' değil de 'Çakan' olması gerektiğini belirtmiş; Anadolu Selçuklu devletinin hangi tarihte kurulduğu karışıklığına son vererek doğrusunu göstermiş; Cumhurbaşkanlığı forsunda 16 yıldız ile simgelenen Türk devlet sayısının ve amblemlerinin eksik, hatalı ve yanlış olduğunu her yerde haykırmış; Atatürk ilkelerini tarihî temeller üzerine oturtmuş; yanlış kullanılan kültür kelimelerinden bazılarının Türkçe olmadıklarını göstermiş; en son yazdığı 'Türk Millî Kültürü' adlı eseri ile de Türk kültürünün ölümsüzlüğünü belgelemiştir."

25 Şubat 1984: Prof. Dr. Kafesoğlu, Pera Palas Oteli'nde, 'Boğaziçi Kültür Büyük Ödülü'nü alıyor. Soldan sağa doğru; Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Dr. Süleyman Yalçın ve Prof. Dr. Muharrem Ergin.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

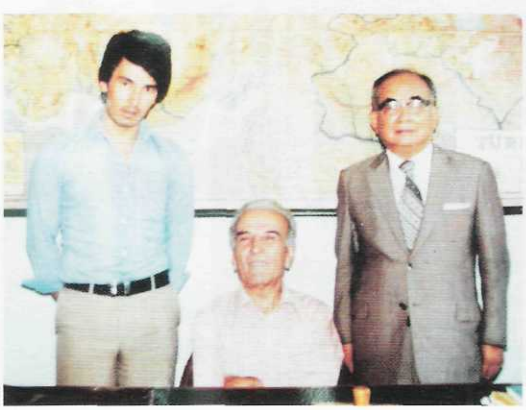

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin yer aldığı ünlü 'Zeynep Hanım Konağı'nın, eski bir fotoğrafta ön cepheden görünüşü [üstte]. Kafesoğlu, Prof. Dr. Abdülkadir Donuk ve Prof. Dr. Masao Mori ile birlikte Edebiyat Fakültesi'ndeki çalışma odasında [altta].

minerinde Türkiye'yi temsil eder; ayrıca 1974'te Sofya'da düzenlenen Türkiye-Bulgaristan kültür ilişkilerini tanzim heyetinde, Milli Eğitim Bakanlığı adına hazır bulunur.

Çeşitli dönemlerde Kültür Bakanlığı İstişare Kurulu üyeliği de yapan Kafesoğlu, '1000 Temel Eser' heyetinde görev alır; 1962-67 ve 1977-81 seneleri arasında 'İslâm Ansiklopedisi' redaksiyon heyeti üyesi olarak çalışır.

Ayrıca 1967-68 öğretim yılında, ek görev olarak İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu müdürlüğünü de yapan Kafesoğlu Türkiyat, İslâm Tetkikleri, Şarkiyat, Tarih Araştırmaları ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüleri üyeliklerinde bulunmuş, 1983'ten itibaren de Türk Tarih Kurumu üyesi olmuştur. ■

Türk tarihinin iki ayrı dönemi üzerine

Kafesoğlu'nun eserleri

Mesleğinin ilk 15 yılını Selçuklu dönemi Türk tarihi konularına ayırmış olan Kafesoğlu, ömrünün son 25 yılından fazlasını ise, İslâmiyet öncesi Türk tarih ve kültürü konularına vermiştir.

FAHAMEDDİN BAŞAR

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun yayımlanmış 17 kitabı ile 300'e yakın makalesi vardır. Tercüme ve telif kitapları dışında; Türkiyat Mecmuası, İslâm Ansiklopedisi, Tarih Dergisi, Tarih Enstitüsü Dergisi, Cultura Turcica, Türk Kültürü Araştırmaları, İstanbul Enstitüsü Dergisi, Belleten, Bilgi, Türk Yurdu, İstanbul ve bilhassa Türk Kültürü dergilerinde ve diğer çeşitli mecmua ve gazetelerde Türk tarih ve kültürü konularında birçok yazısı yayımlanmış, bunlar arasında bazı kitap ve makaleleri batı dillerine de tercüme edilmiştir.

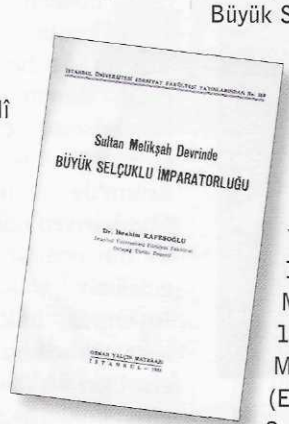
Mesleğinin ilk 15 yılını Selçuklu dönemi Türk tarihi konularına ayırmış olan Kafesoğlu, ömrünün son 25 yılından fazlasını ise,

http://groups.google.com/group/merakediyorum

İslâmiyet öncesi Türk tarih ve kültürü konularına vermiştir.

Kafesoğlu, Osmanlı tarihiyle meşgul olanların Selçuklu ve İslâmiyet öncesi Türk tarih ve kültürünü de iyi bilmesi gerektiğini düşünürdü. İncelediği konuları, mevcut bütün kaynakların yardımıyla bir terkip süzgecinden geçirerek değerlendiren Kafesoğlu, Türk tarihinin ana meseleleri üzerinde önemli eserler meydana getirmiştir. Kafesoğlu'nun yayımlanmış kitapları arasında en önemli yeri 'Türk Millî Kültürü' (Ankara 1977, İstanbul 1983, 25. Baskı: İstanbul 2005) adlı eseri alır. Bu önemli çalışmasında Kafesoğlu, millî kültürümüzün eski devirlerinden itibaren temel meselelerini açıklamış, böylece Selçuklu ve Osmanlı devri Türk kültürünün daha iyi anlaşılmasına yardım etmiştir. Türk milletinin 4 bin yıllık tarihe ve zengin bir kültüre sahip olduğu görüşünden hareket eden Kafesoğlu, bu eserinde kültür ve medeniyet nazariyelerini, göçebelik meselesini, Türklerin adı, soyu, anayurdu ve yayılmalarını, İslâm öncesinde kurulan Türk devletlerini, bu devletlerin sosyal yapısını, din, iktisat, edebiyat, kültür, sanat ve düşünce hayatlarını, ahlâk anlayışlarını ve Türk-İslâm dönemi Türk kültürünü derinlemesine ele alır. Üniversitelerimizin Tarih bölümlerinde ders kitabı olarak da okutulmakta olan bu eser, 25 kez basılmıştır.

Kafesoğlu'nun yayımlanmış diğer kitapları ise şunlardır: Macaristan Tarihi (F. Eckhart'dan Macarca'dan tercüme, Ankara 1949), Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu (İstanbul 1953), Selçuklu Ailesinin Menşei Hakkında (İstanbul 1955), Harezmşahlar Devleti Tarihi (Ankara 1956, 1984), Türkler ve Medeniyet (İstanbul 1957), Malazgirt Meydan Muharebesi (Erzurum 1959), Selçuklu Tarihi (Ankara 1972, 1992), Sultan Melikşah (Ankara 1973), Türk Kültür Tarihi (Ankara 1977), Eski Türk Dini (Ankara 1980), Kutad-gu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri (İstanbul 1980), Atatürk İlkeleri ve Dayandığı Tarihî Temeller (M. Saray ile birlikte, İstanbul 1983, 1984), Bulgarların Kökeni (Ankara 1985), Türk Bozkır Kültürü (Ankara 1987), Müslüman-Türk Devletleri Tarihi. Osmanlılar Hariç (Hakkı Dursun Yıldız ve Erdoğan Merçil ile, İstanbul 1999).

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun kaleme almış olduğu ilmî makalelerinden bazıları ise şunlardır: "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihî Ehemmiyeti" (Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, s. 259-274), "Türk Tarihinde Moğollar ve Cengiz Meselesi" (TD, V/8, 1953, 105-136), "Selçuklu Tarihinin Meseleleri" (Belleten, XIX/76, 1955, s. 463-489), "XII. Asra Kadar Türklerin İstanbul Muhasaraları" (İstanbul Enstitüsü Dergisi, III, 1957, s. 1-16). Kafesoğlu'nun kültür konularını ihtiva eden fikrî makaleleri ise, daha çok 'Türk Kültürü' dergisinde neşredilmiş olan yazılarıdır. Bu yazıların bir kısmı 'Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri' adı altında toplanmış ve iki defa basılmıştır (Ankara 1966, İstanbul 1970).

27 Ekim 1976

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülkadir Donuk, "Ölümünün Birinci Yıldönümünde Tarihçi Kafesoğlu", Türk Kültürü, Sayı 269 (Eylül 1985), s. 13-19
- Mehmet Saray, "Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, Hayatı ve Eserleri", Türk Kültürü Araştırmaları (TKA). Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan, XXIII/1-2 (Ankara 1985), s. 1-27
- Süleyman Yalçın, "Kafesoğlu ve Türk-İslâm Terkibi", TKA, XXIII/1-2 (Ankara 1985), s.55-61
- Muharrem Ergin, "Beklenmeyen Bir Ölüm", TKA, XXIII/1-2 (Ankara 1985), s. 63-70
- Orhan F. Köprülü, "Dostum Kafesoğlu", TKA, XXIII/1-2 (Ankara 1985), s.71-73
- Abdülkadir Donuk, "Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hayatı ve Eserleri", Tarih Enstitüsü Dergisi. Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı, Sayı 13 (İstanbul 1987), s. 1-30
- Abrdülkadir Donuk, Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, İstanbul 1989
- Abdülkadir Donuk, "Kafesoğlu, Halil İbrahim", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 24 (İstanbul 2001), s. 145-146

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Genetik biliminin doğuşu

Rahip Mendel, bahçede ne yapıyor?

Mendel'in bahçede çalışmasını canlandıran temsili bir görüntü.

Rus bilim insanı Astaurov, Mendel'in keşfettiği olguların özünü kavrayabilmek için, biyolojinin düşünce yapısında, Newton mekaniğinden kuantum fiziğine geçişle kıyaslanabilecek köklü bir değişiklik gerektiğini vurgular.

FATİH TOPTAN

Genetik denilince, sanırız ilk akla gelenler, başta 'insan klonlama' olmak üzere, çeşitli bilim kurgu çağrışımlardır. Bu, çok da yanlış olmasa gerek; çünkü genetik, henüz oldukça yeni bir bilim dalı ve de çok önemli buluşlara gebe.

Bunlardan ilk akla gelenler, sağlıkla ilgili olsa da, genetik bilimi ya da mühendisliği, kimya endüstrisinden bilgisayarlara pek çok dalda çok önemli uygulama alanları bulmaya ve bu alanlarda köklü değişiklikler yapmaya aday...

Konumuz tarih olduğundan, fazla ilerlemeyelim ve tarihin sayfalarında, 150 yıl öncesine dönelim...

Bu kez bir üniversite amfisine ya da bir laboratuvara değil, dönemin Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun sınırları içindeki Brünn'de (bugünün Çek Cumhuriyeti'ndeki Brno kenti) bir manastırın bahçesine gidelim.

Orada, bitkilerle uğraşan kara cübbeli bir rahip göreceğiz. Eğer bu rahiple yazımızın giriş bölümünde söylenenler arasında bir bağ kuramadıysanız, endişe etmeyin; çünkü yalnız değilsiniz. Vakti zamanında da, bu bağın kurulabilmesi için uzun yıllar beklenmişti. Sözünü ettiğimiz rahip, Gregor Mendel'dir...

Johann Mendel (Gregor ismini sonradan alacaktır), 1822'de, Habsburg hanedanlığına ait Silezya'da bir çiftçinin oğlu olarak dünyaya gelir. İlkokulda başarısıyla dikkatleri çeken Johann,

Ölümünün 100. yılında Mendel için Avusturya'da bastırılan pul [sağda].

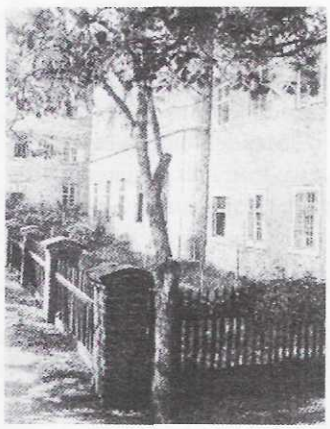
http://groups.google.com/group/merakediyorum

daha iyi bir öğrenim için köylerine 25 km uzaklıktaki başka bir okula gönderilir.

Başarılarına burada da devam etmesi üzerine, yoksul ailesi için çok zor olsa da, orta öğrenime devam etmesine karar verilir.

O dönemde, üniversiteye devam etmek isteyen orta öğrenim mezunlarının iki yıl felsefe eğitimi alması gerekmektedir. Genç Mendel, bu amaçla 1841'de Olomouc'taki Felsefe Enstitüsü'ne kaydolur. Buradaki öğrenimini tamamladıktan sonra, maddi durumunun üniversiteye devam etmesine el vermeyeceğini gören Mendel, 21 yaşındayken, rahip adayı olarak Brünn'deki

Augustinusçu Aziz Thomas Manastırı'na girer ve geleneklere uygun olarak adını 'Gregor' olarak değiştirir.

Mendel, manastırda elbette ki dünyaya kendini kapamış bir rahip hayatı yaşamayacaktır. Tersine, manastır, onun doğaya olan merakını doyurabilme yönünde çalışmalarını yürütebilmesi için hiç de fena bir ortam sunmaz Mendel'e.

Öncelikle manastırın, büyük bir kütüphanesi bulunmaktadır. Bunun yanında, botanik ve mineral koleksiyonları ve nadide bitkilerin yetiştirildiği bir deney bahçesi bulunmaktadır ki, Mendel, kendisini tarihe geçirecek deneylerini, ilerleyen yıllarda burada yapacaktır.

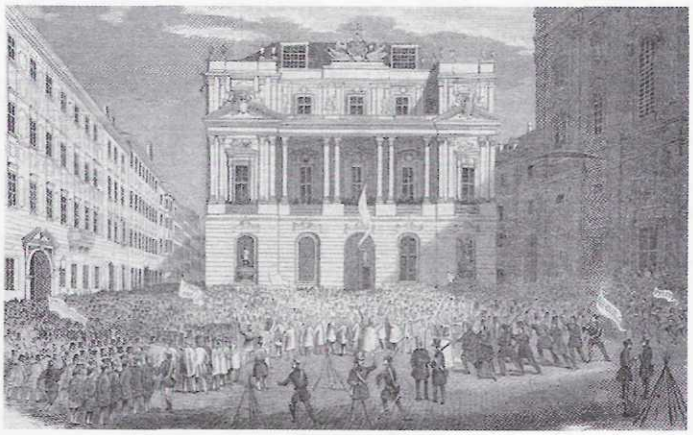
Mendel, 1847'de rahip olur. Manastırdaki rahiplerin çoğu, bölgedeki orta öğrenim kurumlarında ya da Felsefe Enstitüsü'nde öğretmenlik yapmaktadır. Mendel de 1849'da, Brünn yakınlarındaki bir okulda geçici Yunanca ve matematik öğretmeni olarak işe başlar. Ancak, öğretmenliği devam ettirebilmesi için devletin düzenlediği öğretmenlik sınavını geçmesi gerekmektedir.

Çalıştığı okulun müdürü tarafından öğretmenliği takdir edilse de, sınava yeterince hazırlanamayan Mendel, bu öğretmenlik sınavını geçemez. İlginçtir, doğa bilimlerine küçük yaşlardan itibaren tutkun olan Mendel, sınavda en düşük notları biyoloji ve jeolojiden almıştır...

Manastırın başrahibi Napp'ın da desteğiyle Mendel, 1851–1853 arasında Viyana Üniversitesi'nde doğa tarihi öğrenimi görür. Bir

1900'de, birbirlerinden habersiz olarak yaptıkları çalışmalarla, Mendel'in isminin duyulmasını sağlayan üç botanikçiden biri de, Hugo de Vries idi [solda]. Mendel'in bahçesinin 1920'lerdeki görünümü [sol altta].

Mendel'in uzun yıllar üzerinde çalıştığı 'pisum savitum' yani 'bahçe bezelyesi' bitkisi [en solda]. Mendel'in girdiği dönemin Viyana Üniversitesi [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Darwin'den haberdardı...

Darwin ile Mendel'in çalıştıkları konular çeşitli yerlerde kesişiyordu. Mendel'in çalışmalarını yürüttüğü yıllarda, Darwin'in *[sağda]* çalışmalarından haberi vardı; ancak Darwin onunkilerden habersizdi. Haberi olsaydı, belki de evrim kuramını daha çabuk olgunlaştıracaktı...

Villanova Üniversitesi'nin Biyoloji Bölümü bahçesinde yer alan Mendel heykeli [sağda, en üstte]. Villanova Üniversitesi'nin 1928 yılından bu yana vermeyi sürdürdüğü Mendel Madalyası [sağda].

Mendel'in başrahip olduktan sonra kullandığı arma [sağ üstte]: Armanın sol üst karesinde, Mendel'in kendine simge edindiği bir küpeçiçeği yer alıyor. 1860'ların başlarında, Mendel (ayakta, sağdan ikinci; elinde bir küpeçiçeği ile), manastırdaki diğer rahiplerle birlikte [sağda].

sonraki yıl, Brünn'de bir teknik lisede öğretmenliğe başlayan Mendel, 1855'te öğretmenlik sınavına tekrar girer. Ancak bu kez de hastalık sebebiyle sınavı veremez. Mendel buna rağmen öğretmenlik yapmaya devam etse de, sınavı veremediği için maaşını eksik alacaktır.

Mendel, bir süredir üzerinde düşünmekte olduğu kalıtımla ilgili çalışmalarına 1856'da, manastırın bahçesinde başlar. Bir yandan bitki yetiştirirken, öte yandan konuyla ilgili kitaplar okuyarak kendini geliştirir ve diğer yandan da Brünn'deki Doğa Bilimleri Derneği'ne girerek çalıştığı konudaki bilimsel gelişmeleri yakından takip eder.

İnsanoğlunun yüzyıllardır ilgisini çeken kalıtım konusundaki çalışmalar, Eski Yunanlı ünlü tıp bilgini Hippokrates'e kadar uzansa da, aradan geçen sürede kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.

17. Yüzyıl'dan itibaren doğa bilimlerinde bir gelişme yaşanmıştır; ancak bu gelişme, Mendel'in aradığı cevapları verememiştir. Öyle ki, bitkilerde çiçeklenme ve üremenin kendiliğinden olduğu düşünülmektedir.

Yalnız, 18. Yüzyıl'da yaşayan ve türün saptanmasında bitkilerin cinsiyetini temel alarak yeni bir sınıflandırma sistemi geliştiren botanikçi Carolus Linnaeus, Mendel'i etkiler.

Mendel, bezelyeler üzerinde yürüttüğü uzun çalışmalar sonucunda, bitkinin uzun ya da kısa, çiçeklerinin ve yaprak koltuklarının renkli ya da renksiz, tohumlarının sarı ya da yeşil, düzgün ya da buruşuk olması gibi karşıt özelliklerden birini kuşaklar boyu taşıyan saf soylar elde etmeyi başarır.

Bunları birbirleriyle çaprazlayan Mendel, alternatif özelliklerin saf soylar ve melez döllerde 'temel kalıtım birimleri' -ki bunlara daha sonra 'gen' adı verilecektir- aracılığıyla ortaya çıktığını ve her özellik için bir çift 'kalıtım birimi' olduğu sonucuna varır.

Mendel, bulgularını değerlendirirken, bunların matematiksel analizini yapar ve bunlarda basit istatiksel yasaların geçerli olduğunu görür. İşte Mendel'in çalışmalarını asıl önemli kılan da, çalışmalarının sonuçlarını açıklarken kullandığı bu bilimsel dildir.

Öne sürdüğü temel kalıtım yasaları ise, günümüzün diliyle özetle, genlerin birbiriyle karışmadan bütünlüklerini koruduğunu; öğelerin bazıları baskın (dominant), bazıları ise çekinik (resesif) olduğunu, çiftleşen bireylerin bir sonraki kuşağın her üyesine kalıtım öğelerinin yalnız yarısını geçirdiğini ve anne ile babadan oluşan farklı bireylerin genetik yapısının farklı olduğunu söyler.

Mendel sonuçlarını 1865'te Brünn'deki Doğa Bilimleri Derneği'ne sunar. Ertesi yıl bu sonuçlar, 'Bitki Melezleri Üstü-

http://groups.google.com/group/merakediyorum

ne Deneyler' adlı bir makaleyle derneğin dergisinde yayımlanır.

Ne var ki, belki adı duyulmayan 'sıra dışı' bir bilim insanı olduğu için, belki de bulguları çağın ilerisinde olduğu için, makale dikkat çekmez.

Mendel, buna rağmen çalışmalarına devam eder. Üstelik uğraşı yalnız bununla sınırlı değildir.

1868'de manastırın başrahipliğine atanır. Meteoroloji, astronomi ve arıcılıkla ilgili çalışmalar yapar. 'Ulusal Arıcılık Birliği' onursal üyeliği, Bahçıvanlar Birliği madalyası, İtfaiye Birliği onursal üyeliği gibi ödüller, Mendel'in çalışmalarının ne kadar farklı alanlara yayıldığının birer kanıtıdır...

Mendel, çalışmalarının bir gün fark edileceğinden kuşku duymamaktadır. 4 Ocak 1884'te yaşama veda eden Mendel'in son sözlerinden bazıları, rahip arkadaşı Franz Barina'ya göre şunlar olmuştu: "Yaşamım süresince birçok sıkıntı verici durumla karşılaşmış olmama rağmen, şükranla itiraf etmeliyim ki, hep iyi ve güzel galip geldi. Bilimsel çalışmalarım bana büyük bir doyum sağladı. Bunların kısa zamanda tüm dünyada kabul göreceğinden eminim." (E. Edelson, TÜBİTAK 2002).

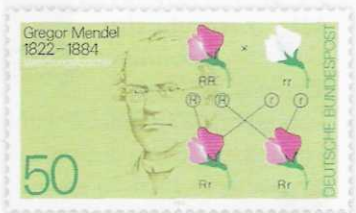
Nitekim 1900'de üç botanikçi, Carl Erich Correns, Erich Tschermak von Seysenegg ve Hugo de Vries, birbirlerinden habersiz olarak yürüttükleri çalışmalarda Mendel'inkilere yakın bulgular elde edince, Mendel tanınmaya başlanır.

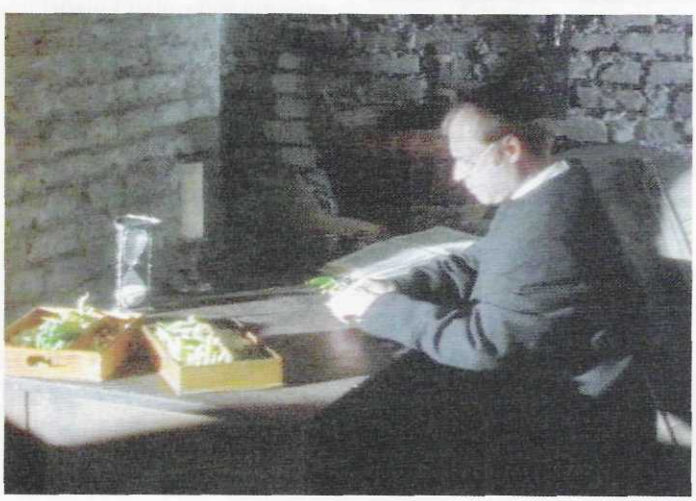
Çalışmaları, evrim kuramından tıbba, tarımdan biyokimyaya, pek çok alanda önemli bir katkı sunar. Yazımızı, B. L. Astaurov'un sözleriyle noktalayalım: "Mendel'in keşfettiği olguların özünü kavrayabilmek, biyolojinin düşünce yapısında öylesine köklü bir değişiklik gerektiriyordu ki, bu ancak Newton mekaniğinden günümüzün kuantum fiziğine geçişle kıyaslanabilir" (a.g.e.).

Genetik bilimi ilerliyor...

Mendel'in temellerini attığı genetik bilimindeki en önemli dönemeç, 1951'de Rosalind Franklin'in DNA'nın helis yapıda olduğunu gösteren X ışını fotoğraflarını çekmesinin ardından, 1953'te Watson ve Crick'in *[altta]* Nature dergisinde yayımladıkları makaleyle, DNA molekülünün çift sarmal yapısını açıklamaları ile dönülür. 1997'de Ian Wilmut ve ekibinin, 'Dolly' adlı koyunu kopyalamaları, çalışmaların ne boyuta ulaştığını gözler önüne serer ve basında da kendine geniş yer bulur. Ama asıl büyük proje, yaşamın temelini ve insanın genetik yapısını aydınlatabilmek amacıyla, 1990'da başlayan 'İnsan Genom Projesi'dir. 2001'de insan genomunu ana çizgileriyle açıklayan projede sona doğru hızla yaklaşılıyor...

Bitkilerin cinsiyetini temel alarak yeni bir sınıflandırma sistemi geliştiren ve çalışmalarıyla Mendel'i etkileyen botanikçi Carolus Linnaeus [solda, en üstte]. Almanya'da Mendel anısına basılmış bir pul [üstte]. Temsilî bir resimde, Mendel'in bezelyelerle çalışması [solda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

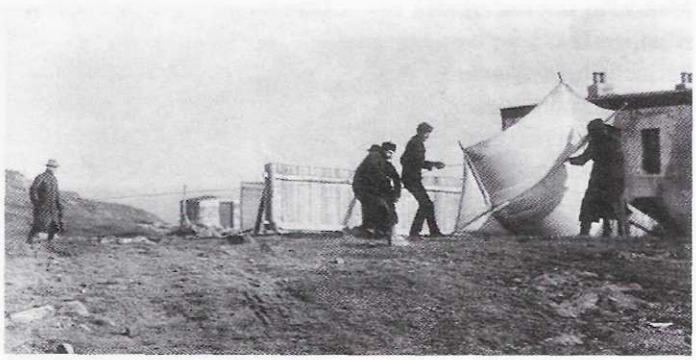
Kuşlar şimdi nereye konacak?..

Kablosuz iletişim dönemi başlıyor

Marconi'nin çalışmaları sadece telsiz telgrafın gelişmesine değil, radyodan radara, pek çok teknolojinin yaşamımıza girmesine öncü olur...

FATİH TOPTAN

Bugün, diyelim ki Afrika'nın bir ucundaki kardeşimizle, sahilde güneşleniyorken, görüntülü olarak sohbet etmemiz mümkün ya da mesela, bir tekne gezintisindeyken, üye olduğumuz derneğin, birbirinden uzaktaki üyeleriyle, dernek bülteni için telekonferans yapabilmemiz...

Sanırız, bunlar size pek şaşırtıcı gelmedi. Haklısınız, teknoloji bize bunun gibi nice 'kolaylığı' epey bir süredir sunuyor...

Peki, bir de şunu deneyelim; 110 yıl önceye gidelim ve Afrika'daki kardeşimizle, kablolardan arınmış bir şekilde sohbet etmeyi bir de o zaman deneyelim... Ama nasıl olur? Henüz elektrik ve telefon dahi bu kadar yeni ve dünyanın sınırlı bölgelerinde kullanılabiliyorken, telgraf dahi henüz yeterince verimli bir hale gelmemişken bu nasıl mümkün olabilir?

O sıralar 20'li yaşlarının başında olan Marconi'ye göre bu mümkündür; önce kısa mesafelere, daha sonra Manş Denizi'nin ötesine ve nihayet Atlantik'in ötesine ilk telsiz sinyalini gönderir...

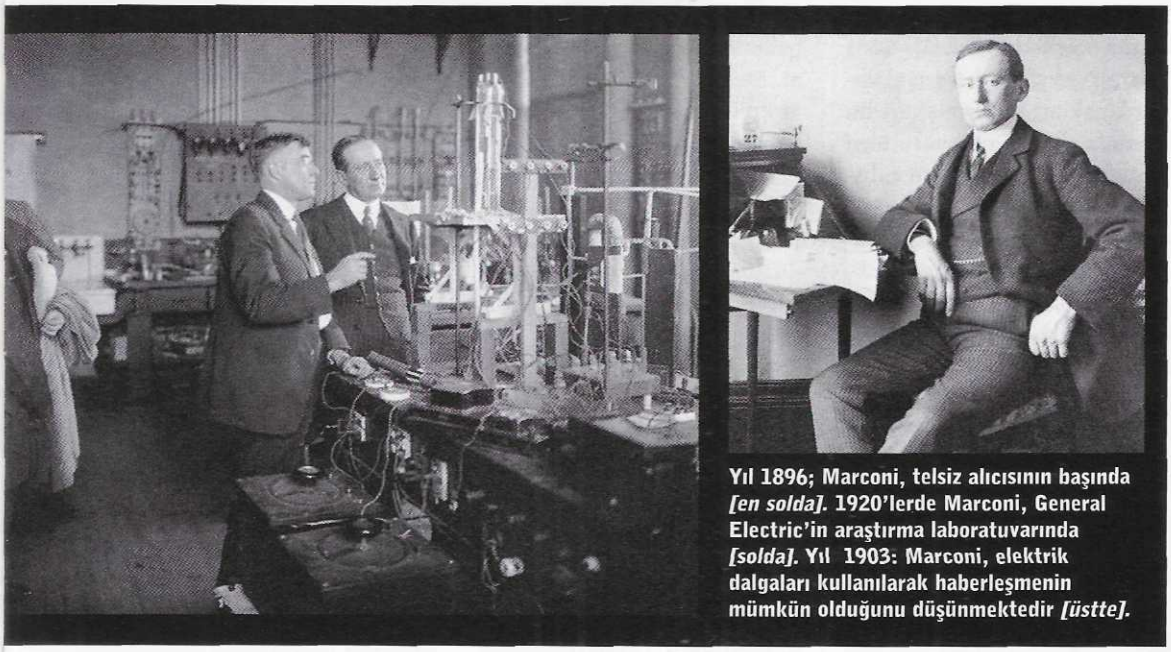
Zengin bir İtalyan toprak ağasının oğlu olan Guglielmo Marconi, elektromanyetik dalga teknikleriyle Leghorn Teknik Okulu'ndaki öğrenciliği sırasında tanışır. Elektromanyetik dalgaların varlığı, 1864'te İngiliz fizikçi James Clerk Maxwell tarafından kuramsal olarak ortaya koyulmuştur.

Bundan 23 yıl sonra, Alman fizikçi Heinrich Hertz, elektromanyetik dalgaları laboratuarında deneysel olarak elde etmeyi başa-

Aralık 1901: Marconi ve asistanları, Newfoundland'da radyo anteni kuruyorlar [üstte]. Marconi'nin Atlantik'in ötesinden ilk sinyalleri almayı başardığı alıcılar [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Yıl 1896; Marconi, telsiz alıcısının başında *[en solda]*. 1920'lerde Marconi, General Electric'in araştırma laboratuvarında *[solda]*. Yıl 1903: Marconi, elektrik dalgaları kullanılarak haberleşmenin mümkün olduğunu düşünmektedir *[üstte]*.

rır. İlerleyen yıllarda, İngiliz fizikçi Sir Oliver Lodge, 800 metreden öte bir uzaklığa sinyal yollamayı başarır...

Buraya kadar olan isimler, işin daha çok kuramsal yanıyla ilgilenmektedir. Konunun büyük bir uygulama potansiyeli olduğu elbette ki gözden kaçmayacaktır.

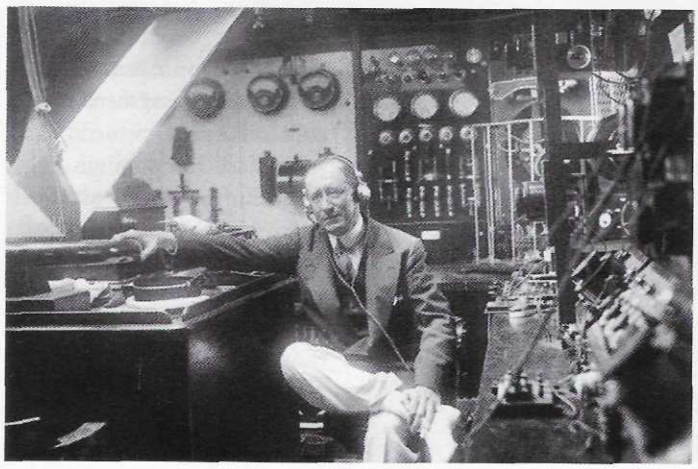
Rus fizikçi Alexander Stepanoviç Popov, Hertz dalgaları kullanılarak gemiler arası haberleşmenin mümkün olacağını düşünür. 1895'de St. Petersburg Üniversitesi'ndeki bir gösteri ile bunun mümkün olabileceğini kanıtlar.

Bu yüzdendir ki, kimileri telsiz telgrafın mucidi olarak Rus fizikçiyi gösterir. Ancak, çalışmalarını sürdürme fırsatı bulan ve onu büyük boyutlara taşıyabilen Marconi olacaktır.

Marconi, öğreniminin ardından, 1894'te babasının Bologna yakınlarındaki evinde deneylerine başlar. Ertesi yıl, görüş alanının dışında kalan bir mesafeye, arada bir tepe bulunmasına rağmen sinyal göndermeyi başarır. Çalışmalarına İtalya'da yeterince destek bulamayınca, 1896'da Londra'ya geçer.

Burada, posta idaresinin başmühendisi Sir William Preece ile çalışmaya başlar ve İngiltere'deki ilk patentini aynı yılın Haziran ayında alır. Bunun ardından Marconi, çeşitli başarılı denemeler yapar. Giderek adı da duyulmaya başlar.

1897'de mühendis kuzeni Jameson Davis'in yardımlarıyla 'Wireless Telegraph and

16 Haziran 1922: Marconi bir radyo odasında [sol altta]. Genç Marconi, annesi ve büyük kardeşiyle [altta].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Marconi'nin tarihî mesajını geçtiği Poldhu'da, adına dikilen anıt [sağda].
Yıl 1933: Marconi'ler kızları Elettra ile [sağ sayfada].
Aynı yıl Marconi, Santa Margherita'da son model bir kısa dalga anteniyle [altta].

Signal Company' adlı şirketi kurar. Şirketin amacı, telsiz telgrafı geliştirmek ve sağladığı olanakları kullanmaktır. Bu konuda daha önce yürütülen ve daha çok teorik olan çalışmalar böylece ilk kez, sistematik uygulamalı araştırmalar yürütmek amacıyla kendisine kurumsal bir çatı bulur.

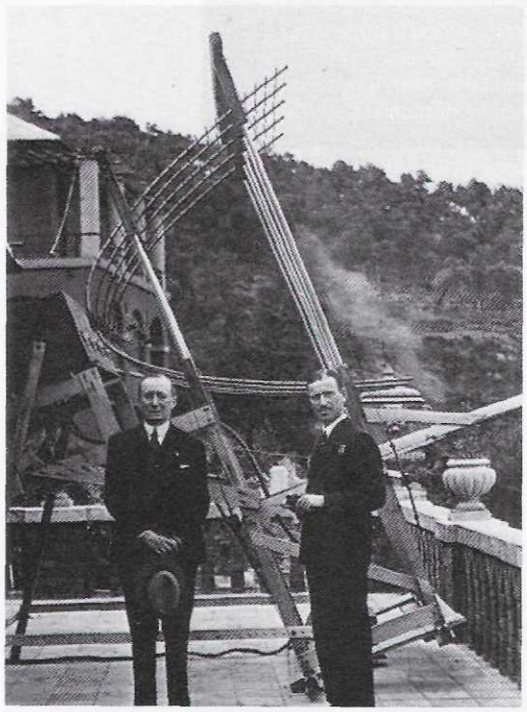
1899'da, İngiltere'deki South Foreland'da kurduğu telsiz telgraf istasyonuyla, Manş'ın öte tarafında, 50 km uzakta Fransa'nın Wimereux kentinde bulunan istasyonla haberleşmeyi başarır. Marconi, öte yandan bu yöntemlerini kullanarak gemilerin kıyıyla haberleşmelerini de sağlar.

Bu olay, pek çok kişiyi şaşkına çevirse de, sanırız pek çok kişinin aklına, 'acaba bu şekilde Atlantik'in ötesine de sinyal gönderilebilir mi' sorusunu getirmiş olmalı...

Ancak bu, en azından dönemin bilim insanlarına göre pek de kolay değildir. Çünkü yeryüzünün küresel olması sebebiyle atmosferin üst tabakalarından elektromanyetik dalgaların geri yansıdığı varsayılmakta ve 322 km'den uzak noktalarla elektrik dalgaları kullanılarak haberleşmenin mümkün olmadığı düşünülmektedir.

Bu varsayıma şüpheyle yaklaşan Marconi, 12 Aralık 1901'de, İngiltere'nin güneybatısındaki Cornwall'dan gönderilen sinyalleri, yaklaşık 3 bin km uzakta, Atlantik'in diğer tarafında bulunan Kanada kıyılarındaki Newfoundland'den almayı başarır.

Bu olay, geniş kitlelerde büyük bir şaşkınlık ve ilgi uyandırırken, elektromanyetik dalgalarla ilgili çalışmalar yapan bilim insanlarının da, önceki varsayımları bir kenara bırakarak yeni araştırmalar yapmaya iter. Marconi ise çalışmalarına devam eder.

Sonraki yıllarda, sinyallerin menzilini artırmaya ve belirli yönlerde yoğunlaşmalarını sağlayan antenler üzerine çalışır. 1910'da İrlanda'daki bir vericiden, neredeyse 10 bin km uzaklıkta bulunan Buenos Aires'e sinyal göndermeyi başarır.

Marconi'ye bu da kâfi gelmez! Sınırlarını dünyanın sınırları (!) olarak gören Marconi, 1918'de, bu kez de İngiltere'den Avustralya'ya sinyal göndermeyi başarır...

'Kablosuz iletişim' sözünün, aradan geçen uzun yıllara rağmen bugün dahi dillerden düşmediği düşünülürse, Marconi'nin çalışmalarının ne denli önemli olduğu bir kez daha anlaşılacaktır.

Marconi'nin çalışmaları, radyo ve televizyon yayıncılığı, radar teknolojisi gibi çeşitli alanlarda yol gösterici olur. 'Telsiz telgrafın geliştirilmesine katkıları için' 1909'da, yayın

1930'lardan bir hatıra: Soldan sağa doğru, Paulette Goddard, Charlie Chaplin, karı-koca Marconi'ler ve Mary Pickford [sağda].
1974 tarihli bir Kongo posta pulunda Marconi [sağ üstte].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

menzilini artırılması yönünde önemli çalışmalarda bulunan Alman fizikçi Karl Ferdinand Braun ile beraber Nobel Fizik Ödülü'nü kazanır. Dünyaca tanınmasını sağlayan bilimsel çalışmalarıyla İtalyan toplumunda da öne çıkar.

1919'da Paris'te başlatılan barış konferansına İtalyan delegesi olarak katılan Marconi, 1929'da İtalya senatosuna girer; bir sonraki yıl da İtalya Kraliyet Akademisi'nin başına geçer.

Bu yılın Şubat ayında ajanslara düşen bir haber, telgrafın ilk yıllarında kurulan pek çeşitli şirketlerin birleşerek oluşturduğu ve 1861'de Amerika'yı boydan boya kapsayan ilk telgraf hattını kuran Western Union şirketinin telgraf bölümünü kapadığını duyurur...

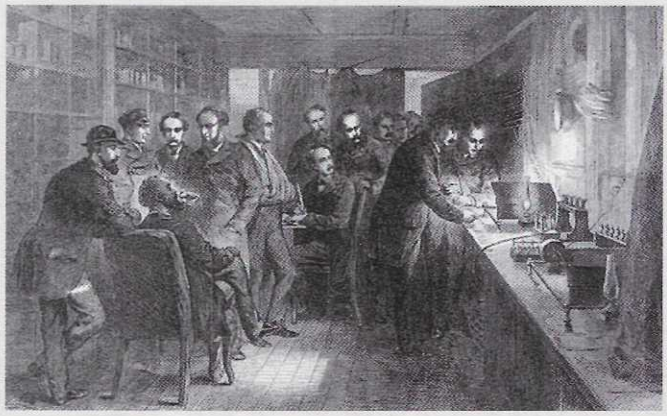
Marconi'nin açtığı yolda kablosuz iletişim hızla gelişirken, bu aslında geç alınmış bir karar olarak da nitelendirilebilirdi. Nitekim şirket de, 1970'den beri bu kararı vermenin hazırlıklarını yürüttüklerini bildirmişti.

Eski teknolojiler yavaş yavaş müzelere taşınırken, kablosuz olarak yapabildiklerimiz, gün geçtikçe artıyor. Böylece Marconi adı hatıralarda hep taze kalıyor... ■

'Kablolu' telgraf ile...

Atlantik nasıl aşıldı?

New York ile Kanada'nın doğu kıyısındaki Newfoundland adası arasında bir telgraf hattının kurulabilmesi için ön çalışmalar 1850 yılında başlar. Asıl hedef ise, Newfoundland ile İrlanda'nın batı kıyısındaki Valentia kenti arasında bir denizaltı kablosunu döşeyebilmektir. Bu yönde ilk fiili adımlar 1856'da atılır. Samuel Morse'un da *[altta]* ortaklarından biri olduğu 350.000 sterlin sermayeli Atlantik Telgraf Şirketi'ni kurarak bu iş için kolları sıvar. Sonraki yıl, iki İngiliz firması, 3'er km'lik parçalardan oluşan bakır kabloların yapımına başlar. Öte yandan, Amerikan Deniz Kuvvetleri Niagara, İngiliz Kraliyet Donanması da Agamemnon gemisini bu iş için görevlendirir. Kablo döşeme işinin Valentia'dan Atlas Okyanusu'nun ortasına kadarki kısmı Niagara, buradan New Foundland adasına kadarki kısmı da Agamemnon'un görevidir... Atlantik'in altına kablo döşenmesi, o zamanın şartlarında elbette ki kolay değildir. Nitekim kabloların kopması, arızalar, kabloların kısa devre yapması gibi sorunlarla yıllarca boğuşulur. En sonunda, 5 Ağustos 1858'de kabloların döşenmesi başarıyla sonuçlansa da, iletilen mesaj sayısı 400'ü bile bulmadan, 1 Eylül 1858'de, okyanusun altındaki kabloda onarılmayacak bir arıza meydana gelir... Bu büyük hayal kırıklığının ardından kollar 1865'te tekrar sıvanır. Bu kez kullanılan kabloların kalınlığı, öncekilerin tam üç mislidir ve daha sağlam korunmuştur. Kablonun döşenmesi ile görevlendirilen gemi ise, o zamanlar dünyanın en büyük gemisi olan Great Eastern'dir *[altta; yeniden döşenen Atlantik Telgraf Kablosu gemide test ediliyor]*. Sonuç yine başarısızlıktır. Hal böyle onunca, bu iş için finansman bulmak da güçleşir. Bu amaçla Anglo-Amerikan Telgraf şirketi adında yeni bir şirket kurulur ve yeniden kablo üretilir. Çalışmalar en nihayet, 10 yılın sonunda 7 Eylül 1866'da başarıyla sonuçlanır (Prof. Dr. Kemal İnan'ın EMO Dergisi'nin 413. sayısındaki yazısından derlenmiştir).

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Sultanahmet...

Ağırlığınca altın eden bir cami

Sultanahmet Camii'nin [üstte] inşası döneminde, Kâbe altı minarelidir; I. Ahmed [sağ sayfada], saygısızlık olmasın diye, Kâbe'ye yeni bir minare yaptırır, Kâbe yedi minareli olur ve böylece Sultanahmet de, Osmanlı mimarlığının ilk ve tek altı minareli camii olur. Bir 19. Yüzyıl gravüründe, Sultanahmet Camii'nin içinden, kubbenin ve örtü sisteminin görünüşü [sağda].

Sultanahmet Meydanı'nda ya da eski ismiyle At Meydanı'nda, Ayasofya'nın karşısında yükselen Sultanahmet Camii, temeli atıldıktan yedi yıl sonra, 2 Haziran 1616'da ibadete açılır.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

İstanbulluların önce 'Yeni Cami', Eminönü'ndeki 'Yeni Cami' yapıldıktan sonra da 'I. Ahmed Camii' ya da 'Sultanahmet Camii' olarak adlandırdığı bu cami, aslında bir külliyenin parçasıdır.

Ancak caminin görkemi ve zaman içinde külliyenin diğer binalarının yıkılması nedeniyle, İstanbul'daki camiler içinde öne çıkar Sultanahmet. İstanbul'a gelen yabancıların cami içindeki mavi çiniler nedeniyle 'Mavi Cami' diye de adlandırdıkları bu görkemli mabedin tarihinde kısa bir yolculuğa çıkalım.

Sultanahmet Külliyesi, Sultanahmet Meydanı'na bakan bir sıra binanın yıkılmasından sonra inşa edilir.

Bir kısmı günümüze dek ulaşamayan bu yapılar arasında çarşı, hamam, aşevi, hastane, okullar, kervansaray ve Sultan I. Ahmed'in türbesini sayılabiliriz.

I. Ahmed tarafından inşa ettirilen Sultanahmet Camii'nin mimarı Mimar Sinan'ın öğrencisi ve ondan sonra Mimarbaşı olan Sedefkâr Mehmed Ağa'dır.

Mehmed Ağa'nın doğum tarihi ve doğum yeri hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. 1563'te devşirme olarak Rumeli'den getirilen, 1597'de su nazırı olarak görev yapan Mehmed Ağa, 1606'da Mimarbaşı olur.

'Sedefkâr' lakabından da anlaşılacağı üzere, bir sedef ustası olan Mehmed Ağa, aynı zamanda müzisyen ve şair kişiliği ile de tanınır.

Mimar Sinan'ın yetiştirdiği önemli mimarların başında gelen Sedefkâr Mehmed Ağa'nın özenerek yaptığı Sultanahmet Camii'nin öyküsüne gelince... Sultan I. Ahmed bir cami yaptırmak ister. Görev Sedefkâr Mehmed Ağa'ya verilir. Cami için bir süre uygun yer arayan Sedefkâr Mehmed Ağa, sonunda Ayasofya'nın karşı noktasını seçer.

Öncelikle Topkapı Sarayı'na yakınlığı, önünde yapılacak caminin büyüklüğüne uygun bir meydanı barındırması, şehrin imar görmüş bir semtine yapılacak olması, bu tercihte önemli rol oynar.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Külliyenin yapılacağı yer üzerinde bulunan binalar yıkılır. Bu yapılar arasında yer alan Ayşe Sultan'ın sarayı, belki de Osmanlı döneminin ilk istimlak gören yapısı olur: Padişah tarafından 25 bin altına satın alınan saray yıkılır.

Sultanahmet Camii'nin temeli 9 Kasım 1609 günü törenle atılır. Sedefkâr Mehmed Ağa'nın çizdiği kroki padişah tarafından takdir görmüş, arazi düzleştirilmiştir. O günü Evliya Çelebi, Seyahatnâme'sinde şu satırlarla anlatır:

"İptida (başlangıçta) Sultan Ahmed Han eteğine toprak doldurup 'Yarap, Ahmed kulunun hizmetidir, kabulü dergâh eyle' diyerek ırgatlarla temelden toprak taşımıştır."

Sadrazam Davud Paşa ile diğer vezirlerin bizzat kazı işine girişmesi üzerine de, Sultan I. Ahmed, töreni seyrettiği yüksek köşkten inerek Topkapı Sarayı'nda sergilenen kadife saplı kazma ile yoruluncaya kadar çalışmıştır.

Kapladığı alan bakımından Ayasofya ve Süleymaniye'den daha büyük olan caminin inşaatı yedi yılda bitirilir. Sedefkâr Mehmet Ağa'nın çok yönlü sanatçı kimliği, Sultanahmet Camii'nin duvar çinilerinden kapılarına kadar, her noktasına yansıyacaktır.

Sultanahmet Camii, dört ayağa oturan kubbe düzeni ile Osmanlı mimarisinin baş yapıtlarından biridir. İç mekânının düzenlenişi; mihrap, minber, hünkâr mahfili gibi, işçiliği ile göz dolduran ayrıntıları; kalem işleri, sedefkâri kapı ve pencereleri; halı ve avizeleri ile Sultanahmet, döneminin en güzel camilerinden biri olacaktır. ■

FOTOĞRAFLAR: GÖRKEM KÜRKÇÜOĞLU

Caminin özellikleri

- 23.5 metre çapında ve 43 metre yüksekliğinde bir kubbesi bulunan caminin inşası, 1 milyon 510 bin altına tamamlanır.
- Caminin iç mekânını süsleyen ve 'Mavi Cami' diye de anılmasını sağlayan 21 bin 43 İznik çinisinin her birine 18 akçe ödenmiştir.
- Camiyi aydınlatan 260 pencereden sızan ışık, çinilere yansıyarak diğer camilerdekinden çok daha farklı bir aydınlık yaratır.
- Camideki celî hatları, dönemin büyük hat ustası Seyid Kasım Gubarî tarafından yazılmıştır.
- Dönemin kaynakları, Sultanahmet Camii'nin avizelerinin kıymetli taşlardan yapıldığını belirtir.
- Camiyi İslâm dünyası içinde önemli kılan bir mimarî özelliği de, görkemli yapısı kadar, minareleridir. Dünyanın tek 'altı minareli camii' olan Sultanahmet Camii'nin, I. Ahmed'in 16. padişah olduğuna işaret eden 16 şerefesi bulunmaktadır.

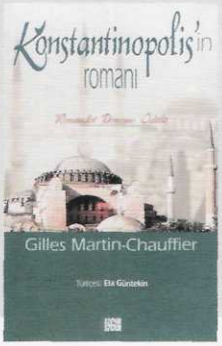
İbadet mekânının [solda] ve içinde güzel bir şadırvanın da [sol üstte] yer aldığı avluyu [üstte] çevreleyen minarelerin silüeti, İstanbul'un manzarası içinde, çarpıcı bir görüntüye sahiptir.

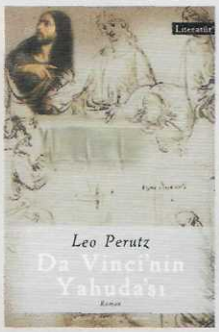
http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Anılar ve yaşamöyküleri

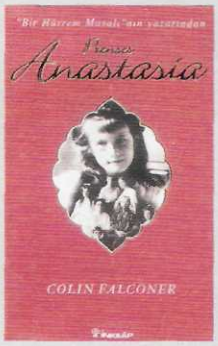
Konstantinopolis'in Romanı
G. Martin-Chauffier
Türkçesi: E. Güntekin
Özgür Yayınları,
Nisan 2006, İstanbul

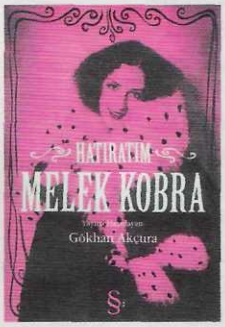

Da Vinci'nin Yahuda'sı
Leo Perutz
Literatür Yayınları,
Şubat 2006,
İstanbul

Prenses Anastasia
Colin Falconer
İnkilâp Kitabevi,
2006, İstanbul

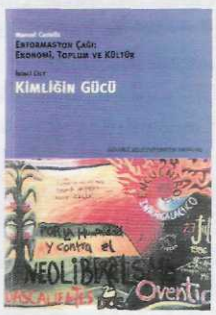

Hatıratım: Melek Kobra
Yayına Hazırlayan:
Gökhan Akçura
Everest Yayınları,
Mayıs 2006, İstanbul

Komik-i Şehir Naşit Bey ve Çocukları
İsmail Biret
Doğan Kitap, Aralık
2005, İstanbul

'Ulus devlet' sonrası kimlik

Barcelona'da hukuk ve ekonomi eğitimi aldıktan sonra, Paris'te sosyoloji alanında doktorasını yapan Manuel Castells, akademik kariyerine de Paris Üniversitesi'nde başlar. 'Yeni Kent Sosyolojisi' diye adlandırılan alanın fikir babalarından biri olan Castells 1979'dan bu yana, Berkeley California Üniversitesi'nde verdiği derslerin yanı sıra, dünyanın farklı ülkelerinin 15 üniversitesinde 'konuk profesör' olarak da dersler vermeyi sürdürüyor. Şu sıralar İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Manuel Castells'e ilişkin iki kitap yayımladı. Bunlardan biri, Castells'in üç ciltlik devasa yapıtı 'Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür'ün ikinci cildi. Castells'in yapıtı, yeryüzü kültürlerinin çeşitliliğine bağlı olarak ortaya çıkan yeni küresel-toplumsal yapıların oluşumunu inceliyor. Bilgi Üniversitesi Yayınları arasında yer alan ikinci kitap ise, Castells ile bir İngiliz gazetecinin, Martin Ince'in yaptığı söyleşiler toplamından oluşuyor.

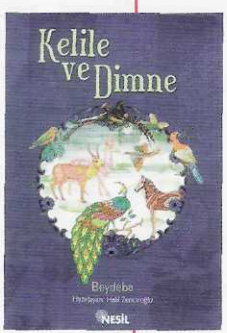
Murat Çulcu'dan yedi makale

"Türkiye'de MAFİA'laşmanın Kökenleri" başlığı altında kaleme aldığı dört ciltlik çalışmasının yanı sıra, 'Marjinal Tarih Tezleri' gibi yapıtlarıyla da tanınan gazeteci yazar Murat Çulcu, yeni kitabı 'Ayrıntılarda Saklı Tarih'te (E Yayınları, Ocak 2006, İstanbul), yedi makalesini bir araya getiriyor. Her makale, Osmanlı'nın son döneminde, Mütareke ve Millî Mücadele süreçlerinde yaşanan bir olayı, o dönemde yayımlanmış gazete haberleri ve güncel yorumlarla destekleyerek irdeliyor.

Kelile ve Dimne

İki bin yıl önce yaşamış Hint bilgesi Beydeba'nın ünlü 'Kelile ve Dimne'si öğrencilere 'okul ödevi' olarak verilen, köşe yazarlarının zaman zaman okurlarına aktarmakta (özellikle 'pazar yazıları' modası çerçevesinde) fayda gördükleri son derece 'klasik' bir yapıttır. Aslı Sanskritçe olan ve yaşamı pek iyi bilinmeyen Hint hükümdarı Debşelem Şah için kaleme alınmış olan bu 'hikmet dolu öğretici metinler' bize Ezop'un ya da La Fontaine'in masallarını anımsatır... Dharma, Timaş ve Damla gibi yayınevlerinden sonra Nesil Yayınları da şu sıralar 'Kelile ve Dimne'den bir seçki hazırlamış... Bazı kaynaklarda Hintli bilge Beydeba'nın M.S. 1. Yüzyıl'da yaşadığı ve aslında Bakü'de doğup daha sonra Hindistan'a gittiği; bu nedenle de, Türk asıllı olabileceği belirtilir. Beydeba o dönemde Hindistan topraklarında hüküm süren despot sultan Debşelim'i 'yola getirmek için' ahlakî öğütler vermiştir.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

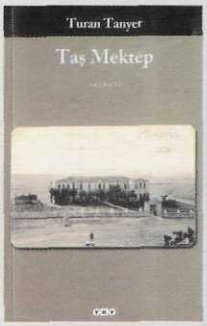
LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

'Tek Parti' döneminin farklı başkenti: Ankara

Kasım 2005 sayımızın kitap sayfalarında DOST Kitabevi Yayınları'nın 2005'in yaz aylarında yayımladığı önemli bir kent monografisinin, 'Ankara'nın tanıtımını yapmıştık. Dört imzalı bu kapsamlı kitabın üst başlığı "Küçük Asya'nın Bin Yüzü" idi ve bu deyiş, yazarların yaklaşımını da özetliyordu: Ankara'nın tarihi, Cumhuriyet başkenti olmanın tarihinden ibaret değildir... Bu gerçekten çok doğru bir tespit ve 'Başkent Ankara' öncesi Ankara'sının da, binlerce yıllık bir tarihi var. Ancak Anayasa'nın üçüncü maddesindeki, "Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara'dır" cümlesinin, bu bir tek cümlenin ardında da, yakın tarihimizin önemli bir döneminin, aslında kimi kafalarda hâlâ noktalanmamış tartışmaları, farklı bakış açıları ve yoğun bir fikir mücadelesi yer alır... Üstelik bu dönem Ankara'sının, özellikle 'yerel yönetim' anlayışı çerçevesinde, pek ortaya dökülmemiş yönleri de vardır.

Cumhuriyet dönemi Ankara'sı hakkında 'siyaset ve yerel yönetim' bakışıyla yapılmış araştırmaların sayısı da çok kabarık sayılmaz... İşte Dicle Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesi araştırma görevlilerinden Orçun İmga'nın "Tek Parti Döneminde Ankara / Siyaset ve Yerel Demokrasi" adını taşıyan çalışması (Dipnot Yayınları, 2006, Ankara), bu tür araştırmalar arasındaki yerini aldı. Orçun İmga'nın çalışması, ilk bölümünde yerel yönetim ve yerel demokrasi kavramlarını ele alıyor; tarihî süreç içinde, Osmanlı'da bu alanın sınırlarını, dönemsel uygulamaları gözden geçiriyor. Ayrıca 1921 Anayasası'nı yerel yönetim kavramlarını yaklaşımı açısından gözden geçiriyor. Çalışmanın ikinci bölümü, Cumhuriyet başkenti Ankara'nın ilk yıllarını, yerel yönetim ve demokrasi anlayışları çerçevesinde ele alıyor. Ankara'nın ekonomik, sosyal ve yönetimsel yapısının da incelendiği bu bölümde, imar edilen yeni başkentin karşılaştığı beldevî sorunlar, kamulaştırma sorunları, bürokratik elit tabakanın girişiğtiği rant kavgası da dahil, konu ediliyor. Çalışmanın üçüncü bölümü ise, 1930-1946 arasını yani 'Millî Şef' döneminin Ankara'sını aktarıyor... Kitabın farklı bölümlerine göz gezdirirken, aktarılan dönemlerin birinci elden tanığı ünlü romancı Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Ankara' romanını, onun devamı sayılabilecek ve heyecanların, ülkülerin sönüşünü aktaran 'Panorama'yı ve sonrasını yani 'Millî Şef' döneminin kıyasıya eleştirildiği anıları kapsayan 'Politikada 45 Yıl'ı anımsadım...

Taş Mektep
Turan Tanyer
Yapı Kredi Yayınları, Ağustos 2005, İstanbul

Anzakların Kaleminden Mehmetçik
A. Mete Tuncoku
TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.
2005, Ankara

'Yeni Mecmûa'nın Nüsha-i Fevkalâdesi / Çanakkale
Hazırlayan: Murat Çulcu
E Yayınları, 2006, İstanbul

Bibliyografya: Kadın konulu kitaplar

İletişim Yayınları ile Türkiye'nin ilk kadın konulu kütüphanesi olan 'Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı', Kültür Bakanlığı'nın da desteğini alarak, bir bibliyografya dizisi başlattılar. Dizinin adı, "Türkiye'de Kadın Konulu Belgelerin Ulusal Bibliyografyası" Bibliyografya dizisinin ilk kitabı da, 'Kadın Konulu Kitaplar Bibliyografyası 1729-2002' adını taşıyor. Bu ilginç bibliyografik dökümde, hem Osmanlı döneminden hem de Cumhuriyet döneminden, toplam 3.014 yapıt yer alıyor.

Kentleşmenin tarihi

Genç kuşak arkeologlardan Özlem Çevik'in tarihin ilk kentlerinden hareketle kentleşme sürecini, arkeolojik kanıtlar ışığında ama kuramsal bir çerçevede, konuyu 'kültür tarihi' boyutuna ulaştırarak incelediği kitabı, Arkeoloji ve Sanat Yayınları arasında, 2005'te meraklı okurlarıyla buluştu. 'Tarihte İlk Kentler ve Kentleşme Süreci' adını taşıyan bu yapıt, arkeolojiye meraklı tarihseverlerin olduğu kadar, kültür tarihiyle ilgilenenlerin de faydalanmaları gereken bir çalışma...

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

'Tatlıkapu Cinayeti' nasıl işlendi?

Yeni Gazete'nin 1926 tarihli nüshalarından birinde, 'kapak konusu' şu satırlarla sunulur: "Fâili yeni mahpustan çıkan eski bir fâcianın bizzât fâilinden işitilen bütün tafsilâtı..."

Niğdeli Recep ve 'Öksüz kız Zehra': Gazeteye göre, yakalanmamak için, Niğdeli Recep bileğinde 'çivili bilezik' taşıyordu [sağ üstte].

"Son defa birçoklarıyla beraber, müebbet cezası affolunarak hapishaneden kurtulanlar meyânında, Niğdeli Recep isminde kırk beşlik birisi vardır ki; bu sabıkalı mahkûmun on bu kadar seneden beri mahpusta kalmasına sebep olan fevkalâde câlib-i dikkat hâdiseyi, bizzat onun ağzından dinledik. Sözlerini biraz imlâya uydurarak, aynen nakl ediyoruz:

Bana Niğdeli Recep derler. İstanbul'a babamla beraber, 20 yaşlarında geldim; bir aşçı dükkânı vardı. Babam evleninceye kadar ona yardım ettim. Bizi fevkâlade besleyen bu dükkânı babamdan sonra ben idare ederken; bizden yemek yiyen baldırı çıplaklar beni baştan çıkardı.

Dükkânda bu ipsiz heriflerle karşı karşıya rakı içmeye başlayarak, esrara, çapkınlıklara, kumara ve karışık işlerin içine girmeye başladım. Dükkân bir taraftan dönüp giderken; bir taraftan ben polisin eline düşüyor, karakolda kalıyor, hapishanelere düşüyordum...

Babamdan kalan evi hiçbir vakit bırakmadığım için, hangi rezaletin altında kalsam, yine bir gün odanın birinde yiyip yatıyordum. Aşağı katta fakir bir ihtiyar kadın oturuyordu. Bu kadına olduğu gibi, mahallede bir iki dula, bir-iki öksüze yardım ettiğim, parasız kaldıkları zaman para, kı-

Hilâl-i Ahmer Hanımları
Ahiren cephe-i harbe azimet eden 15 hastabakıcı hanımın Hilâl-i Ahmer Hanımları Merkezi'nden yol elbiseleri ile hareketleri: Fotoğrafta; Mubiha, Latife, Sıdıka, Fahriye, İkbal, Mürüvvet, Hatice, Hatice Zehra, Fatma, Memnune, Seher, Seniha, Nafia, Vedia, Fikriye ve Behice hanımlar...
(Servet-i Fünûn, no 1350 / 1918, kapak)

http://groups.google.com/group/merakediyorum

şın kömür verdiğim vâki idi.

Bizim evdeki dul kadın bana mahallenin öksüz bir kızından bahsetti. 16-17 yaşlarındaki bu kızı bir sabah karşıma kadar çıkardı. Ona da az bir şey verdim gitti. İsmi 'Zehra' olan kıza, o vakit yan gözle bakmadığım için, kaymak gibi bir kız olduğunu neden sonra fark ettim.

Aradan iki-iki buçuk sene geçti. Bir gün Köprü'de para bozdurabilmek için bekleyen yüzü kapalı kadının bana baktığını fark ettim:

'Recep Efendi, beni hatırladınız mı?..' dedi bu güzel mi güzel kız... Ama kimdi?.. 'Ben Zehra...' dedi... Kız sokak ortasında ellerime sarılarak öpecek gibiydi. Bir hafta sonra, bu kendi kendine yetişen kızın hayali gözümün önüne geldi. Tatlı bir hayal... Gülerken inci gibi beyaz dişleri görülen Zehra'yı özledim...

Zehra beni görünce çıldırdı. Saatlerce halimden, yaşantımdan bahsettim. Odasından çıkarken ayaklarım gitmek istemiyordu... Birkaç gün sonra tekrar gittim. Bu defa yemişler götürdüm ve o da, odasında beni yemeğe alıkoydu. Evde yapayalnızdı... Serserilik, kumarcılık, sarhoşluk âleminden sonra, Zehra ile yaşamaya başladığım âlem bana pek tatlı geldi.

İlk günler, sarhoşluğum arasında, ortada hiçbir eseri görülmeyen işinden ve yaşayışından bahsedemedim... Ama sabaha kadar davet edildiğim ilk gece, sordum:

'Hani ya; senin dikiş diktiğini yahut başka kimselere diktirdiğini hiç görmedik... Nerede makinen? Nerede makasın, iğnen, ipliğin?' dedim.

Zehra şaşırdı; gülmek istedi, beceremedi:'Birkaç günden beri, daha doğrusu sen gelince, işe girdim' dedi.

Dikkat ettim yalan söylüyor, aşiftelik ediyordu. Kan beynime sıçradı. Ayağa fırladım. Üzerine yürüyerek yumruklarımı gösterdim..."

(Yeni Gazete, no 19 / 1926, kapak ve s. 4)

Neriman Hanım'ın bağışı

Kırklareli'nde, Üçüncü Kolordu İnşaat Kısmı'ndan Salih Efendi'nin kerimesi Neriman Hanım: Bu mini mini hanım, kolundaki ziynet altununu, iâne-i millîyeye itâ ile, 5.364 kuruş nakit, 5.618 kuruşluk matlûbat ve 80 küsûr parça eşya dercine muvaffak olmuştur.

(Donanma, no 18, 1911, s. 1625)

Hilâl Kulübü'nün güzide idmancıları bir arada

Hilâl Kulübü, spor hayatımızda şerefli bir mevcudiyet gösteren müesseselerden birisidir. 1330 senesi (1914) Mayıs'ında Salahaddin, Burhaneddin, Fethi, Tahsin, Nasreddin, Hamid beyler tarafından teşkil edilmiştir. Hilâl Kulübü'ne mensup gençlerin büyük meziyeti, spor hayatımızda bazen pek çirkin sefâhate giren dedikodulardan tamamıyla uzak kalmaları ve şehrin en güzel köşelerinden birinde, Göztepe ve Erenköy civarında, tevâzû ve sükûnet içinde çalışmalarıdır. Kulüplerin arasında birbirinin oyuncularını ayartmak, rekâbetle ifrâda varmak gibi gürültülü cereyanlara Hilâl Kulübü'nün ismi karışmamıştır.

(Aylık Mecmua, no 9, 1926, s. 14)

http://groups.google.com/group/merakediyorum

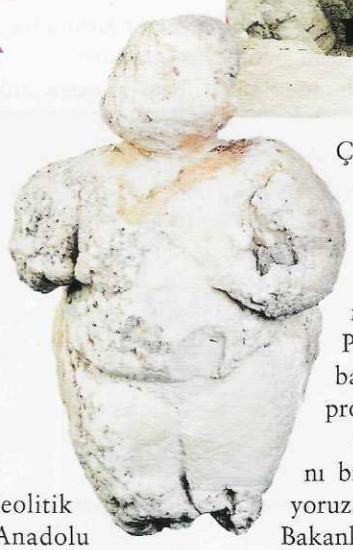
merakediyorum@googlegroups.com

◆ Hazırlayan: Erkan Ildız
erkanildiz@hotmail.com

Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'nde

9 bin yıllık 'Çatalhöyük'

Konya'nın ilçesi Çumra'nın 10 kilometre doğusunda yer alan Çatalhöyük'te, 9 bin yıl öncesinin Neolitik Çağ kalıntıları, hayal gücü çok zengin bir topluluğun işaretlerini taşır.

İstanbul'da, İstiklâl Caddesi'ndeki Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde, Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi, 31 Ağustos 2006 tarihine kadar açık kalacak 'Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük' adlı yeni bir sergiye ev sahipliği yapıyor.

Tam 9 bin yıllık bir sürece yayılan dönemlerden, toplam 282 eserin yer aldığı sergi, ziyaretçilerin, Neolitik Çağ'daki Anadolu insanının hayatını daha yakından tanımalarına olanak sunacak...

Bu önemli sergi ile ilgili olarak, müze yetkilisi Şennur Şentürk sorularımızı yanıtladı:

➤ *Sayın Şennur Şentürk, böyle bir sergi düzenleme fikri nasıl oluştu?*

Bu proje, yıllardır Çatalhöyük kazılarının sponsorluğunu yapan Koçbank'ın teklifiyle bize geldi. Kazının başkanı İngiliz Prof. Ian Hodder başkanlığında bu projeyi oluşturduk. Sergi hazırlıklarını bir senedir yürütüyoruz. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerden tam 282 eser geldi.

Sergi, bugüne kadar Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'nde yer alan sergiler içinde, en eski çağa yani bundan 9 bin yıl öncesine uzanan bir sergi... Umarım, izleyiciler tarafından da sergi beğenilecektir.

➤ *Çatalhöyük nasıl bir yerleşim yeriydi?*

Çatalhöyük, günümüzden 9 bin yıl önce, Çumra Ovası'nda, Çarşamba Çayı'nın meydana getirdiği bataklık bölgede kurulmuş Neolitik Çağ'a ait bir yerleşim yeridir.

Kendisine komşu olabilecek yakınlıkta, aynı dönemde yaşamış başka bir topluluğa ait yerleşme, henüz tespit edilememiştir. Burada, 1400 yıl

Kazı cenneti Çatalhöyük'ten tam bir görüntü [sağda, en üstte]... Sergi kreatörü Şennur Şentürk [sağda]. Sergide yer alan Çatalhöyük kazılarından çıkarılan mermer bir ana tanrıça [sağ üstte] ve temsilî bir duvar figürü [sağda].

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Sergi projesi İngiliz Prof. Ian Hodder [solda] başkanlığında gerçekleştirildi. Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi'nde sergilenen bir mezar oyuğunun [üstte] ve Çatalhöyük halkının yaşadığı yapıların temsilî görüntüsü [altta]. Çatalhöyük kazılarından çıkartılan mühür [solda] ve arka yüzü görünen ana tanrıça figürü [sol altta].

sürmüş kesintisiz bir yerleşim süreci yaşanmıştır. Çatalhöyük'te yaklaşık 376 neslin ikâmet ettiği ve her tabakada, yaklaşık 3 bin ile 8 bin bireyin yaşadığı düşünülmektedir.

➤ *Çatalhöyük'te yaşam nasıldı?*

Yerleşme, çoğu birbirine bitişik, yer yer avlu ya da çok dar boşluklarla birbirinden ayrılan yapılardan oluşmaktadır.

Yapıların yer seviyesine açılan kapısı yoktur. Zaten kapıların açılacağı bir sokak da bulunmaz.

İçlerine, damlardaki deliklerden, merdivenlerle girilebilmektedir. Bu delikler, aynı zamanda, evdeki fırının bacası olarak da kullanılmaktadır. Yerleşmenin sahip olduğu bu düzen nedeniyle damlar, insanların önemli bir dolaşım ve yaşama alanı olmuştur.

Çatalhöyük insanlarının, bataklık alanda, yer yer yüksek kalmış kesimlerde tarım yaptıkları, koyun ve keçiyi evcilleştirdikleri; ancak avlanmak ve yabani bitki toplamak için, dağlık kesime doğru da çıkmış oldukları düşünülmektedir...

➤ *Serginin adı, 'Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük' deyişi, neyi ifade ediyor?..*

Yüzlerce yıl boyunca aynı topluluk tarafından kullanılmış olan bu yerleşmenin etrafında, su dışında, çamur vardı... Defalarca yenilenen yapı içi sıvalar, ocaklar, fırınlar, tahıl siloları hep topraktandır.

Çanak çömlek ve çoğu malzeme, hep topraktan yapılmıştır. Üzerinde desenler yer alan ya da hiçbir figür yer almayan bütün iç duvarlara, yapı içindeki pek çok girintili çıkıntılı mimarî öğeye ve kerpiç sekilere defalarca sürülen beyaz sıvanın özü, sıvaların üzerine yapılmış kabartmalar, hep topraktandır...

Ve yüzlerce yıl, yüzlerce evin yapımında kullanılan, bugünkünden çok büyük boyutlu kerpiç tuğlalar da topraktandır.

İşte bu nedenle, sergimizin adını da, 'Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük' koyduk.

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

'3. Türkiye Mozaik Corpusu Toplantısı'nda

Türkiye'nin mozaik zenginliği

Uludağ Üniversitesi'ne bağlı Türkiye Mozaik Araştırmaları Merkezi 'AIEMA-Türkiye' tarafından, Bursa'da 8-10 Haziran günleri arasında gerçekleştirilecek '3. Türkiye Mozaik Corpusu Toplantısı'nda, Türkiye'nin zengin tarihsel mozaik varlığının bir katalogda toplanması için yürütülmekte olan çalışmalar değerlendirilecek. İsviçre, Portekiz ve İspanya'nın da katılımıyla, bu yıl toplantının katılımcı ülke sayısı, dokuza yükselecek.

Türkiye'deki mozaik zenginliği, bu sanat yapıtlarının sistematik bir şekilde belgelenmesi için, uluslararası bir projenin başlatılmasını zorunlu hale getirince, 'Türkiye Mozaik Araştırmaları Merkezi' kuruldu.

Biz de, 'AIEMA-Türkiye'nin başkanı Prof. Dr. Mustafa Şahin'e merkezin çalışmalarıyla ilgili sorularımızı yönelttik:

➤*Neden 'AIEMA-Türkiye' şeklinde bir örgütlenme?*

Mozaik araştırmaları alanında bugün, iki önemli uluslararası organizasyon var. Bunlardan biri, Fransızların CNRS'inin (Centre National des Recherches Scientifiques / Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi) altında teşkilatlanan AIEMA (Association Internationale pour l'Étude de la Mosaique Antique / Uluslararası Antik Mozaik Araştırmaları Kuruluşu); diğeri ise, merkezi Los Angeles'taki ICCM'dir (International Committee fort he Conservation of Mosaics / Uluslararası Mozaik Restorasyon Komitesi).

Bu iki organizasyonun desteğini almadan yapılacak çalışmalar, ne yazık ki, öncekiler gibi, güdük çalışmalar olacaktı. Bu nedenle kurulan merkez ilk olarak her iki kurumla doğrudan irtibata geçerek, onların desteğini almaya çalıştı.

Bu amaçla merkezimiz, doğrudan AIEMA ile kontak kurarak bir Türkiye şubesi oldu. Bundan dolayı da, merkezimiz 'AIEMA-Türkiye' diye isimlendirildi.

ICCM'in başkanı Prof.

Gaziantep Zeugma kazılarında bulunan Posseidon, Okeanos ve Tethys mozaiği [üstte]. Hatay Müzesi'nde bulunan Iphigenia Aulis'te konulu mozaik [sağ sayfada, üstte]. 'İstanbul Büyük Saray' mozaiklerinden Bizans dönemine ait bir örnek [sağ sayfada, altta].

Tarih boyunca mozaik sanatı

Bir tarif vermek gerekirse, 'mozaik'; değişik renkteki taş, metal, cam, çini ya da deniz kabuklarının, bir desen oluşturabilecek şekilde bir araya gelmesiyle yapılan taban, duvar ve tavan kaplamasına verilen isim... İlk olarak M. Ö. 12. Yüzyıl'da görülmeye başlanan bu sanat türü, M. Ö. 5. Yüzyıl'da yaygınlaşmaya başlamış, en parlak dönemini ise, Roma ve Bizans'ta yaşamıştır. Roma çağında her zenginin villasını süsleyen mozaikler, Bizans ile, özellikle kiliselerin vazgeçilmez bir süsleme unsuru olmuşlardır *[üstte; Fırat'ın nehir tanrısı Akheloos].*

http://groups.google.com/group/merakediyorum

Dr. Demetrios Michaelides ise, merkezimizin aynı zamanda danışma kurulu üyesidir.

➤ *Merkez'in temel amacı nedir?*

Türkiye mozaiklerini belirli bir format içerisinde toplayarak, bunları bir 'veri bankası'nda birleştirmek. Elde edilen veriler bölge bölge, gerekirse kent kent, bantlar halinde yayımlanacak ve bu bantlar en sonunda, Türkiye mozaiklerinin bir 'corpus'unu oluşturacaktır.

Prof. Dr. M. Şahin

➤ *En önemli hedefiniz nedir?*

Önümüzdeki en önemli hedef, Türkiye mozaiklerini çalışacak yerli ve yabancı bilim insanlarına, alt projelerle, maddî destek veya burs sağlamaktır.

Bu amaçla, birçok uluslararası fona başvurulmuş durumdadır. Elde edilecek kaynaklarla, hem Türkiye'de, mozaik konusunda büyük bir kütüphane oluşturulmaya çalışılacak, hem de mozaik konusunda araştırma yapacak bilim insanlarına destek sağlanacaktır.

Diğer önemli bir hedef de, 2009'daki '11. Dünya Mozaik Kongresi'ni yurdumuzda gerçekleştirmek:

Türkiye Mozaik Araştırmaları Merkezi, geçtiğimiz yıl 10'uncusu Portekiz'de yapılan kongrede, bu konuda davette bulunarak 11. Kongre'yi Türkiye'ye almayı başarmıştır. Kongreye 2009'da Uludağ Üniversitesi ev sahipliği yapacaktır.

[İletişim için 0 224 442 9056 ve aiematurkey@yahoo.com ile, http://www20.uludag.edu.tr/~arkeoloji/mozaikmerkez.htm]

KISA...KISA

Miniatürk'te yaz saati

İstanbul'daki Miniatürk'ün ziyaret saatleri değişti. Türkiye'nin bu ilk minyatür kültür varlıkları parkı,yaz boyunca, hafta içi sabah saat 09.00'dan akşam saat 19.00'a; hafta sonu ise, sabah saat 09.00'dan akşam saat 21.00'e kadar gezilebilecek.

Sanal müzede sergi

Kırk yılı aşkın süredir opera, bale, tiyatro sahne tasarımları ve kostümleri hazırlayan Osman Şengezer'in yapıtlarından oluşan seçki, 'Osman

Sengezer: Dekor ve Kostümün 40 Yılı' başlığıyla *http://www.mimarlikmuzesi.org* adresinde meraklısıyla buluşuyor.

Bilgi'de belgesel

İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi'nin, Türkiye'de yaşayan Romanların tarihi ve kültürü üzerine hazırladığı 'Uzun Yol' belgesel gösterisi, tamamlandı.
Kuştepeli gençlerle birlikte hazırlanan performans, Haziran ayında seyirciyle buluşacak.
Ayrıntılı bilgi için; Ceren Nefes, 0 212 311 53 05 cerenn@bilgi.edu.tr

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

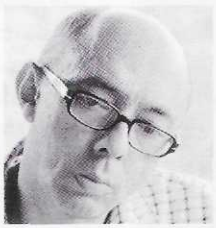
Osmanlı Bankası etkinlikleri

Osmanlı Bankası Müzesi'nde gösterilecek 'Güneş, Ay, Yıldız' adlı belgeselden bir görüntü [üstte].

Osmanlı Bankası Müzesi'nde, her ayın 2. çarşambası, İstanbul'un tarihine mimar gözüyle bakılmasının amaçlandığı 'İstanbul Sohbetleri' adlı konferanslar sürüyor.

Bu kapsamda, 14 Haziran'da 'İstanbul'un Bizans Dönemi / Tarihsel Topografyası Üzerine Birkaç Gözlem' başlıklı konferans gerçekleştirilecek.

Aykut Köksal'ın *[sağda]* sunacağı konferans, saat 18.30-20.30 arası izlenebilir.

Yine Haziran ayı içerisinde, her perşembe saat 19.00'da Osmanlı Bankası Müzesi'nde gösterilecek belgesel sinema gösterimleri ve sonrasında yapılan söyleşilerin takvimi de şöyle:

'Ülke ve Dünya Tarihinden Öyküler' başlığı altında, 1 Haziran 2006'da, Şehbal Şenyurt imzalı 'Güneş, Ay, Yıldız' adlı belgesel gösterilecek. Belgesel sonrası ise, Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Prof. Dr. Selçuk Esenbel "19. Yüzyıl'da Osmanlı ve Japon İlişkilerinin Doğuşu" adlı bir söyleşi gerçekleştirecek.

8 Haziran'da, 'Zaman, Mekânlar, Yaşamlar' başlığı altında, Mustafa Ünlü'nün yönettiği 'Eski Şehirden Son Havadis' isimli belgesel gösterilecek. Katılımcılar, söyleşi saatinde de, Apoyevmatini gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Mihail Vasilyadis ile, 'Geriye Dönüş Mümkün mü?' konusunu tartışabilecekler.

15 Haziran'da da, Patricio Guzmân'ın yönetmenliğini yapmış olduğu 'Salvador Allende' belgeseli izlenecek. Halil Turhanlı'nın 'Belgesel Sinema ve Bellek' adlı söyleşisi ise, bu gösterimi izleyecek.

Kumdan Anadolu efsaneleri

Antalya Lara Beach, 10 Haziran 2006'da farklı bir sergiye ev sahipliği yapacak. Lara 'Uluslararası Kum Heykel Sergisi' kapsamında, dünyanın çeşitli ülkelerinden heykeltıraşlar, boyutları 10x15 metreyi bulan kum heykeller hazırlıyorlar. Kum sanatçılarının üretecekleri bu eserler, 8 bin metrekarelik bir alanda sergilenecek. Anadolu medeniyetinin zenginliğinin vurgulanacağı Lara Kum Şehri, geceleri düzenlenecek ışık ve ses görüntüleriyle farklı bir atmosfere büründürülecek.

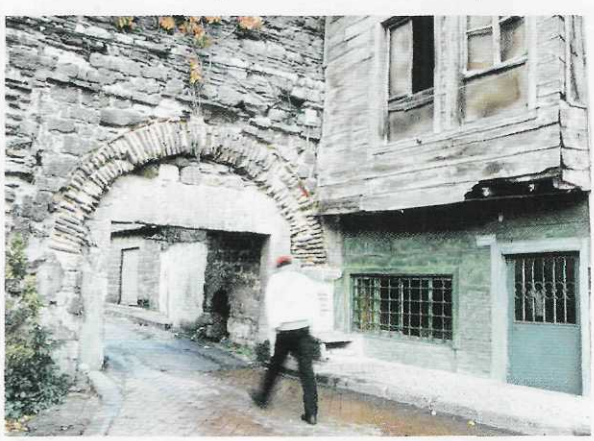
Ana teması 'Anadolu Efsaneleri' olan sergi, 30 Eylül'e kadar ziyaret edilebilecek.

Dersaadet ve 'Üç İstanbul'

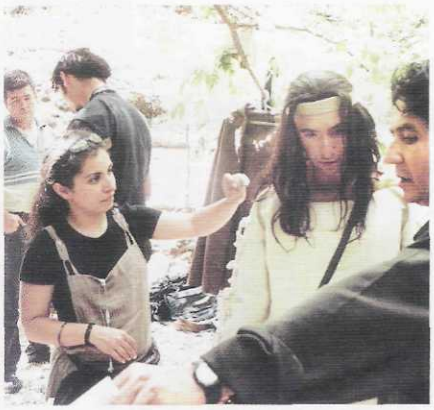
İstanbul Fotoğraf ve Sinema Amatörleri Derneği İFSAK ile Yapı-Endüstri Merkezi'nin işbirliğinde düzenlenen sergilerin dokuzuncusu, 12-30 Haziran tarihleri arasında, Yapı-Endüstri Merkezi'nde meraklıları ile buluşuyor.

İFSAK üyesi Yüksel Altun'un 'Dersaadet ve Üç İstanbul: Suriçi, Galata, Üsküdar, Eyüp' adlı sergisi, pazar hariç, her gün saat 10.00-18.00 arası izlenebilecek.

Ayrıntılı bilgi için; 0 212 292 42 01 / 292 18 07 ve www.ifsak.org.tr ile iletisim@ifsak.org.tr

http://groups.google.com/group/merakediyorum

'Troia' belgeseli Eylül'de...

'Troia' belgeseli 5 yıllık bir çalışma sonrasında tamamlandı. TÜRSAK Vakfı tarafından, Kültür ve Turizm Bakanlığı işbirliği ve Türkiye İş Bankası'nın desteğiyle gerçekleştirilen belgeselin genel danışmanlığını, geçen yıl kaybettiğimiz Troya kazı başkanı Manfred Korfmann yapmıştı.

Belgeselin yönetmenliğini, fotoğraf ve belgesel çalışmaları ile tanınan Rıza Baloğlu yürütürken, genel konseptini de, sinema yazarı Burçak Evren belirledi.

Korfmann

Oyuncu olarak da ilk kez bu belgeselde rol alan Evren, Sevinç Baloğlu'na senaryo yazımında da yardımcı oldu.

"Homeros'un Troya efsanesinden Anadolu'nun Troya Felsefesi'ne uzanan bir yolculuk' diye tanımlanan belgesel, bu yıl ilk kez 16-23 Eylül tarihleri arasında, REAL şirketinin ana sponsorluğunda TÜRSAK Vakfı-AKSAV işbirliğiyle sürdürülen 43. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde gösterilecek *[en üstte; Troia belgeselinin kamera arkasından bir kare].*

Hattuşa'da kazı başı!

Çorum'un Boğazkale (Hattuşaş) İlçesi'nde sürdürülen kazı çalışmalarına Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden Jürgen Seeher'in yerine, bu yıl, Doç. Dr. Anderas Schachner'in başkanlık yapacak. Schachner, "2006-2007 kazı sezonunun Haziran ayı içerisinde açılacağını ve bu yıl da geçen yıl başlatılan ve sivil halkın oturduğu tahmin edilen kazı çalışmalarını iki koldan sonbahara kadar devam ettireceğiz" dedi.

Sualtı'na destek

Batıklardan çıkarılan ve depolarda kapalı tutulan tarihî eserleri meraklılarıyla buluşturmak için çaba harcayan Bodrum Sualtı Araştırmaları Enstitüsü, Global Yatırım şirketinin desteğini aldı.

Bu destek ile, enstitü bünyesinde bir konservasyon merkezi açıldı. Ayrıca Yaka Köyü Dedeler Mevkii'nde, bir antik ahşap gemi 'konservasyon merkezi' ve laboratuvarı kurulması da karara bağlandı.

Açılan konservasyon merkezinde, 12 bilim insanı ve teknik elaman görev alıyor. Bakımları biten eserler, Bodrum'da sergilenecek.

Nemrud'da festival

Tepesinde yer alan ünlü tümülüsü ile birlikte, Nemrud Dağı'nın bulunduğu Adıyaman'ın Kahta İlçesi'nde, 'Uluslararası Kahta Kommagene Festivali' yapılacak. M. Ö. 2. Yüzyıl'da Adıyaman ve çevresinde hüküm sürmüş olan Kommagene Krallığı'nın kralı Antiokhous'un, Nemrut Dağı tepesine yaptırdığı anıt mezar ve kutsal alan, her yıl binlerce turist tarafından ziyaret ediliyor *[üstte; 2005 yılında gerçekleştirilen 'Uluslararası Kahta Kommagene Festivali'nden bir görüntü].* Bu yıl 11. kez düzenlenecek olan festivalin kutlamaları, 25-27 Haziran tarihleri arasına gerçekleştirilecek. *İletişim için; 0 416 725 50 05 ve www.kahta.gov.tr*

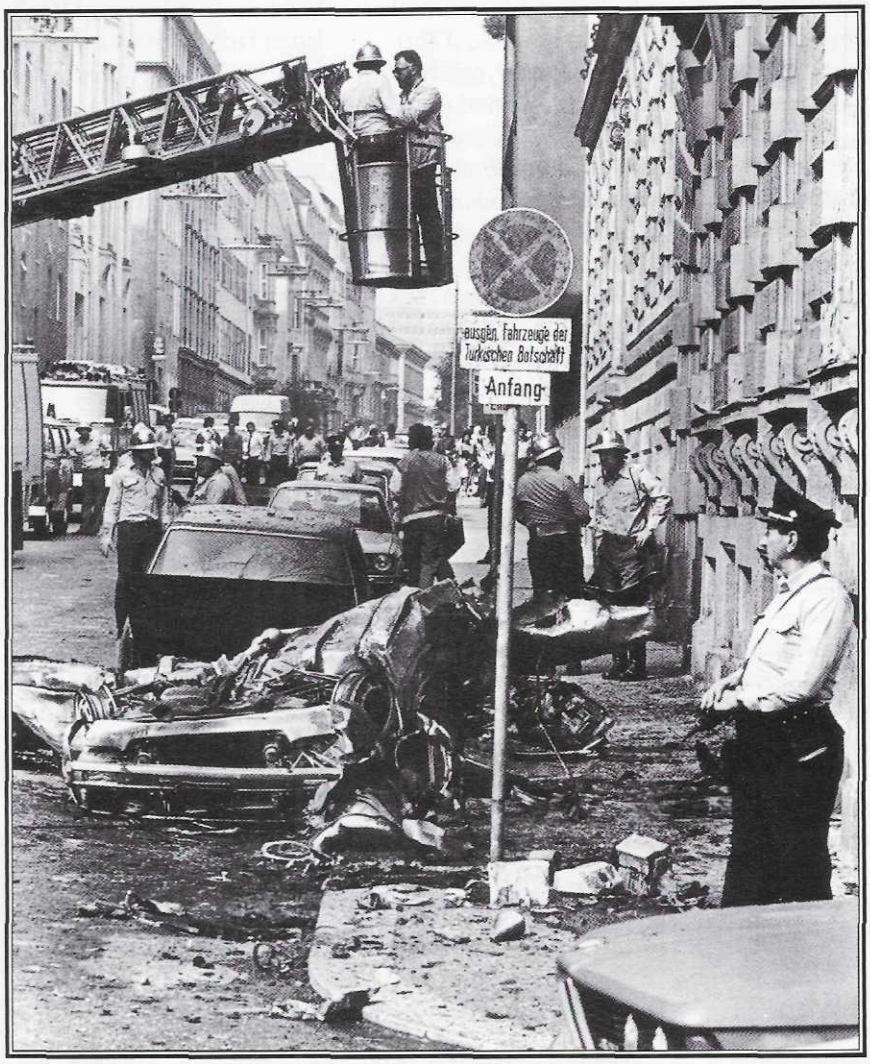

http://groups.google.com/group/merakediyorum

merakediyorum@googlegroups.com

Ermeni terörü tırmanıyor

Türkiye'nin Viyana Büyükelçiliği'nde çalışma ataşesi olarak görev yapan Erdoğan Özden, 20 Haziran 1984 günü, arabasına yerleştirilen bombanın patlaması sonucu hayatını kaybeder. Yoldan geçmekte olan beş kişi bombanın etkisiyle yaralanır; görevli bir Viyana polisi de, ömür boyu taşıyacağı yaralar alır... ARA Grubu, cinayetin sorumluluğunu üstlenir: Ermeni terörünün bilançosuna bir kurban daha eklenmiştir. 1973'te ASALA örgütüyle ortaya çıkan Ermeni terörü, 90'lı yılların başına kadar, tırmanışını sürdürecektir.

http://groups.google.com/group/merakediyorum